

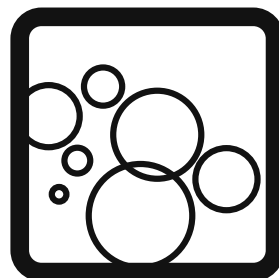

wetenschappelijk bureau voor
onderzoek, expertise en advies
op het gebied van leefwijzen,
verslaving en daaraan gerelateerde
maatschappelijke ontwikkelingen

Monitor Internet en Jongeren 2006 en 2007

Ontwikkelingen in internetgebruik
en de rol van opvoeding

**Monitor Internet en Jongeren
2006 en 2007:
Ontwikkelingen in internetgebruik
en de rol van opvoeding**

Tony van Rooij
Regina van den Eijnden

Monitor Internet en Jongeren 2006 en 2007:

Ontwikkelingen in internetgebruik en de rol van opvoeding

Tony van Rooij (IVO), Regina van den Eijnden (IVO)

Dit onderzoek werd mogelijk gemaakt door de financiële steun van:

Stichting Volksbond Rotterdam

Stichting Kennisnet Ict op School

Novadic-Kentron, Instelling voor Verslavingszorg

Tactus, Instelling voor Verslavingszorg

September 2007

IVO

Heemraadssingel 194

3021 DM Rotterdam

T 010 425 33 66

secretariaat@ivo.nl

ISBN 978-90-74234-74-0

Tekstcorrectie: Suzanne Petiet

Ontwerp en druk: Basement Grafische Producties, Den Haag

Dankwoord

Voor u ligt de rapportage van het landelijke monitoronderzoek Internet en Jongeren. In zowel 2006 als in 2007 is een landelijke steekproef van Nederlandse jongeren ondervraagd over hun internetgebruik. Op basis hiervan werden ontwikkelingen en trends in het internetgebruik onder Nederlandse jongeren in beeld gebracht. Daarnaast is uitgebreid aandacht besteed aan de rol van ouders bij het internetgebruik van jongeren.

Op dit moment is er zowel nationaal als internationaal nog weinig longitudinaal onderzoek - onderzoek waarbij meerdere metingen bij dezelfde respondenten worden uitgevoerd - naar het internetgebruik van jongeren. Dat maakt het huidige onderzoek des te belangrijker. Na een succesvolle eerste meting in 2006, is het ook in 2007 weer gelukt om een grootschalig vragenlijstonderzoek uit te voeren, ditmaal zelfs uitgebreid met vragenlijstonderzoek onder ouders. Deze twee metingen hadden niet tot stand kunnen komen zonder de inzet en betrokkenheid van onze contactpersonen op scholen, maar uiteraard ook van de directie, de docenten en de leerlingen van de deelnemende scholen. We willen hen daarvoor hartelijk bedanken.

We bedanken hier ook graag een aantal instellingen voor hun betrokkenheid bij en financiële steun aan dit onderzoek, te weten de Stichting Volksbond Rotterdam, Kennisnet ICT op School, Tactus, en Novadic-Kentron.

Bij de uitvoering van het onderzoek hebben we veel hulp gehad van twee stagiaires, te weten Bianca de Ruiter en Ingrid Nan. Bedankt voor jullie inzet en bijdrage aan twee hoofdstukken. Tot slot willen we Ad Vermulst bedanken voor zijn statistische bijdrage aan Hoofdstuk 6.

De onderzoekers
Rotterdam, september 2007

Inhoudsopgave

Dankwoord	3
Inhoudsopgave	4
Samenvatting	5
1 Inleiding en methode van onderzoek	10
Deel 1 Prevalentie en trends in het internetgebruik van jongeren	13
2 Trends en ontwikkelingen in het internetgebruik van jongeren	16
3 Online gaming: leefwijze of verslaving?	32
4 Internetgebruik voor schooltaken	48
Deel 2 Risico's van internetgebruik: de rol van opvoeding	59
5 Online pesten en opvoeding	62
6 Compulsief internetgebruik en opvoeding	80
Referenties	91
Bijlage 1 Vragenlijst jongeren 2007	96
Bijlage 2 Vragenlijst ouders 2007	118

Samenvatting

In januari 2006 is de eerste meting van de Monitor Internet en Jongeren uitgevoerd onder bijna 4500 jongeren van 11 tot en met 15 jaar. In januari 2007 heeft de tweede meting plaatsgevonden onder dezelfde jongeren en onder nieuwe instromers. Uiteindelijk hebben ruim 4900 jongeren van 11 tot en met 16 jaar aan de tweede meting deelgenomen. Daarnaast hebben 3354 ouders aan deze tweede meting deelgenomen. In de huidige rapportage wordt verslag gedaan van de resultaten die met deze twee metingen op scholen zijn verzameld.

Trends in het internetgebruik van jongeren

Op basis van de twee metingen van de Monitor Internet en Jongeren zijn trends en ontwikkelingen in het internetgebruik van jongeren in kaart gebracht. Tussen 2006 en 2007 is het aantal internetsluitingen gestegen, zodat nu 97% van de jongeren van 11 tot en met 15 jaar thuis toegang tot internet heeft. Het percentage compulsieve internetgebruikers gedaald van 4,3% in 2006 naar 3% in 2007. Onder jongeren met een allochtone achtergrond is zowel het aantal aansluitingen als het internetgebruik gestegen. Er worden ook aanwijzingen gevonden van een toename in compulsief internetgebruik onder Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse jongeren.

In vergelijking met 2006, zijn ouders in 2007 duidelijker en strenger geworden ten aanzien van het internetgebruik van hun kinderen. Dit zou een mogelijke verklaring kunnen bieden voor de gevonden afname in compulsief internetgebruik onder jongeren. Dat ouders in 2007 meer regels stellen en het internetgebruik van hun kinderen meer monitoren, is goed verklaarbaar gezien de uitgebreide aandacht die dit onderwerp in de media en op scholen kreeg. Toch is de kwaliteit van communicatie tussen ouders en hun kinderen over internet het afgelopen jaar verslechterd. Dit pleit voor meer wetenschappelijk onderbouwde voorlichting aan ouders.

Online gaming: verslaving of leefwijze

Al een aantal jaren wordt in de media gesuggereerd dat steeds meer jongeren veel tijd in 'virtuele' gamewerelden doorbrengen met vrienden die ze soms alleen via het internet kennen. Daarom zijn in dit onderzoek ontwikkelingen en trends in het online gamen van Nederlandse jongeren in kaart gebracht.

Uit de resultaten blijkt dat online-gamers, in vergelijking met jongeren die niet online gamen, vaker man zijn, iets vaker autochtoon zijn, relatief jonger zijn en het gemiddeld iets beter op school doen. Ze blijken ook meer sociaal angstig te zijn dan niet-gamers.

Er zijn aanwijzingen gevonden dat jongeren soms 'vluchten' in de games. Jongeren die in 2006 meer last hadden van sociale angst en gevoelens van eenzaamheid, zijn in 2007 meer tijd gaan besteden aan online gamen. Een kleine subgroep van de gamers, rond de 3%, wordt door ons gezien als 'compulsieve' gamer. Als deze groep 'compulsieve' gamers wordt vergeleken met de niet-compulsieve gamers, blijkt dat

ze vaker mannelijk en vaker allochtoon zijn. Bovendien doen compulsieve gamers het slechter op school dan niet-compulsieve gamers. Aan online games met anderen zijn ze gemiddeld 27 uur per week kwijt. Ook psychisch en sociaal gaat het slechter met de compulsieve gamers dan met de niet-compulsieve gamers.

Uit nadere analyses blijkt bovendien dat jongeren met een meer negatief zelfbeeld een jaar later vaker een patroon van compulsief gamen hebben ontwikkeld. Ook dit ondersteunt het idee dat online games, vooral de online games waarbij je samen met anderen speelt, soms als 'vluchtweg' gebruikt worden door jongeren.

Internetgebruik voor schooltaken

In dit onderzoek is ook nagegaan wat ontwikkelingen zijn in het internetgebruik voor schooltaken. Tussen 2006 en 2007 is het aantal jongeren dat op school internet gebruikt verder gestegen, vooral in de groepen 7 en 8 op de basisscholen. Het dagelijkse gebruik van het internet voor schooltaken komt vaker voor op het VMBO dan op HAVO/VWO. Naarmate leerlingen ouder zijn, neemt het gebruik van internet voor schooltaken toe. Wat de leerlingen het meest voor school op internet doen is: het zoeken naar informatie, samenwerken met anderen, en toetsen oefenen. Er wordt in 2007 iets meer op de leerlingen gelet als ze het internet gebruiken dan in 2006, dit geldt zowel voor de thuissituatie (waar vooral de moeders meer zijn gaan opletten) als voor de schoolsituatie (waar de leraren meer zijn gaan opletten). De leraren lijken in 2007 ook iets beter op plagiaat bedacht. Mogelijk zijn leraren zich in het algemeen iets meer bewust geworden van de mogelijkheden van het internet, want leraren zijn voor leerlingen ook steeds beter per mail bereikbaar.

Online pesten en opvoeding

Ook het online pesten door jongeren was een onderwerp binnen dit onderzoek. Daarvoor is nagegaan in hoeverre gezinskenmerken zoals de hechtingsrelatie met de ouders, maar ook steun, strikte controle, psychologische controle en streng straffen door ouders, samenhangen met online pesten door jongeren. De resultaten laten zien dat naarmate de hechtingrelatie tussen ouder(s) en kind sterker is, de kans op online pesten door jongeren kleiner is. De mate dat jongeren steun van hun ouders ontvangen en de mate waarin ouders toezicht (strikte controle) op hun kinderen houden, blijkt ook samen te hangen met online pesten: hoe meer steun en toezicht, hoe kleiner de kans op online pesten. Daar staat tegenover dat psychologische controle en streng straffen door ouders, positief samenhangen met online pesten: hoe meer psychologische controle en strenge straffen, des te groter is de kans op online pesten door jongeren. De kans op online pesten door jongeren is dus het kleinst als ouders een hechte band met hun kinderen onderhouden, veel steun en structuur bieden, en weinig of geen psychologische controle en strenge straffen inzetten. Ouders zijn over het algemeen wat positiever over hun opvoeding dan jongeren: ze rapporteren meer positieve opvoedingsaspecten (hechtingsrelatie, steun en strikte controle) en minder negatieve aspecten (psychologische controle en streng straffen). Deze resultaten kunnen gebruikt worden om ouders beter te informeren over de rol die opvoeding kan spelen bij het voorkómen van online pesten.

Compulsief internetgebruik en opvoeding

Tot slot is in dit onderzoek nagegaan in hoeverre algemene en internetspecifieke opvoeding door ouders in verband staan met het aantal uren dat jongeren online zijn en met het compulsieve internetgebruik van jongeren. De resultaten laten zien dat internetspecifieke opvoeding, - hoe gaan ouders om met het internetgebruik van hun kinderen -, in verband staat met het aantal uren dat jongeren per week internetten, maar ook met het compulsieve internetgebruik van jongeren. De resultaten impliceren dat het monitoren van het internetgebruik van jongeren, bijvoorbeeld ingrijpen als een kind een hele weekenddag achter internet zit, beschermt tegen zowel intensief als compulsief internetgebruik door jongeren. Daarnaast lijkt het stellen van regels ten aanzien van de frequentie en duur van het internetgebruik te beschermen tegen intensief internetgebruik. Ook lijkt het voeren van kwalitatief goede gesprekken over het internetgebruik van jongeren te beschermen tegen compulsief internetgebruik. Daarnaast zijn er voorzichtige aanwijzingen dat regels ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik bij zouden kunnen dragen aan het voorkómen van intensief en compulsief internetgebruik bij jongeren.

Verder blijkt dat het internetgebruik van jongeren ook van invloed kan zijn op het opvoedingsgedrag van ouders. Ouders gaan het internetgebruik van hun kinderen meer monitoren naarmate hun kinderen meer tijd aan internetten besteden. Ook blijken ouders meer regels te gaan stellen ten aanzien van de tijd die hun kinderen mogen internetten, als er sprake is van compulsief internetgebruik.

Algemene opvoedingskenmerken (bijvoorbeeld de mate waarin ouders hun kinderen in het algemeen steunen, en de mate waarin ze in het algemeen toezicht op hun kinderen houden) blijken niet in verband te staan met intensief en compulsief internetgebruik. De bovenstaande inzichten kunnen gebruikt worden voor de preventie van compulsief internetgebruik onder jongeren, bijvoorbeeld bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan ouders en het ontwikkelen van voorlichtingsmateriaal voor ouders.

hoofdstuk 1

Inleiding en methode van onderzoek

Hoofdstuk 1

Inleiding en methode van onderzoek

1.1 Inleiding

Het internetgebruik van jongeren is al jarenlang een onderwerp dat veel media-aandacht trekt. In dagbladen en actualiteitenprogramma's wordt regelmatig gespeculeerd over wat jongeren doen op internet en wat de gevaren daarvan zijn. Daarbij wordt nogal eens gesuggereerd dat het internetgebruik onder jongeren alleen maar toeneemt en dat het allerlei negatieve gevolgen heeft voor de psychosociale ontwikkeling en het welbevinden van jongeren.

Hoewel journalisten nogal eens anders beweren, is er op dit moment nauwelijks iets bekend over ontwikkelingen in het internetgebruik van Nederlandse jongeren. Er is op dit moment in Nederland nog geen onderzoek dat op systematische wijze het buitenschoolse internetgebruik van jongeren volgt. Als gevolg hiervan is er voor politici, beleidsmakers, en professionals geen basis voor het nemen van maatregelen om de vermeende problemen bij jongeren aan te pakken. Dit werkt allerlei speculaties in de hand.

Het huidige monitoronderzoek, dat jaarlijks op dezelfde scholen en bij dezelfde groep jongeren wordt herhaald, is het eerste Nederlandse onderzoek dat op systematische wijze de ontwikkelingen en trends in het internetgebruik van jongeren in kaart brengt. Het onderzoek heeft als doel een vinger aan de pols te houden en veranderingen tijdig te signaleren ten behoeve van advisering van professionals en beleidsmakers. Op basis van de resultaten van het monitoronderzoek zullen beleidsrelevante adviezen gegeven worden aan professionals, waaronder beleidsmakers, politici en hulpverleners, en zullen daarnaast opvoedingsrelevante adviezen gegeven worden aan opvoeders (ouders) en docenten.

In januari 2006 is de eerste meting van de Monitor Internet en Jongeren uitgevoerd. In januari 2007 heeft de tweede meting plaatsgevonden. In de huidige rapportage wordt verslag gedaan van de resultaten die met deze twee metingen op scholen zijn verzameld. Allereerst gaan we in op de gehanteerde methode van

onderzoek. In de hoofdstukken die volgen wordt per thema verslag gedaan van de resultaten van de twee metingen. In Hoofdstuk 2 komen trends en ontwikkelingen in het internetgebruik van jongeren aan de orde. Hoofdstuk 3 gaat dieper in op een populaire internetapplicatie, te weten gaming. Hoofdstuk 4 behandelt het internetgebruik van jongeren voor schooltaken. In Hoofdstuk 5 en 6 wordt vervolgens ingegaan op de rol van opvoeding als het gaat om twee ongewenste uitwassen van internetgebruik, namelijk online pesten en compulsief internetgebruik.

1.2 Methode

In januari en februari 2006 is de eerste meting van de Monitor Internet en Jongeren uitgevoerd onder bijna 4500 jongeren van 11 tot 15 jaar, afkomstig van 24 scholen, te weten 14 basisscholen en 10 scholen voor voortgezet onderwijs. Het betrof leerlingen uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs en klas 1 en 2 van het voortgezet onderwijs. Het onderzoek vond plaats door middel van het afnemen van vragenlijsten tijdens een lesuur op school.

De tweede meting, die in de maanden januari en februari 2007 is uitgevoerd, vond plaats onder dezelfde groep jongeren op dezelfde scholen en daarnaast onder nieuwe instromers in groep 7 van het basisonderwijs en klas 1 van het voortgezet onderwijs. Om zo veel mogelijk dezelfde jongeren te bereiken, is bij de 2^e meting ook onderzoek gedaan in de derde klassen van de scholen voor voortgezet onderwijs. Bij de tweede meting betreft het dus jongeren in de leeftijdsgroep 11 tot en met 16 jaar. De tweede meting bevatte naast een vragenlijstonderzoek onder jongeren ook een vragenlijstonderzoek onder de ouders van de deelnemende jongeren. Deze ouders hebben 2 vragenlijsten, één voor de vader en één voor de moeder, per post thuis ontvangen. Deze vragenlijsten werden vergezeld door een brief waarin de ouders om goedkeuring gevraagd werden voor deelname van hun kind aan het onderzoek (passieve informed consent) en waarin ze gevraagd werden om zelf ook deel te nemen door het invullen van de vragenlijsten.

Leerlingen die tijdens de 1e meting in groep 8 zaten en die tijdens de 2e meting in het 1e jaar van het voortgezet onderwijs zitten, zijn in 2007 minder goed bereikt omdat ze niet altijd zijn doorgestroomd naar scholen voor voortgezet onderwijs die in onze steekproef zaten. Daarnaast waren twee scholen, één school voor voortgezet onderwijs en één basisschool, bij nader inzien niet bereid om aan de tweede meting deel te nemen. Dit had op beide scholen te maken met de extra belasting die de meting onder ouders de scholen op zou leveren. leveren. Om beide steekproeven gelijkwaardig te houden zijn deze scholen ook uit de data van 2006 verwijderd. In 2007 hebben uiteindelijk 22 scholen aan het onderzoek deelgenomen, 9 scholen voor voortgezet onderwijs en 13 basisscholen.

De gegevens van de jongeren zijn verkregen door middel van schriftelijke vragenlijsten op naam die klassikaal, onder leiding van een docent, zijn afgenomen. Toestemming voor deelname is verkregen van de deelnemers zelf, van hun ouders en van verantwoordelijken op de scholen (meestal de rector). De privacy van de jongeren werd zoveel mogelijk gewaarborgd door de vragenlijsten in enveloppen te verspreiden, die de jongeren na het invullen van de vragenlijst meteen konden verzegelen. De klassikale afname van de

vragenlijsten begon met een korte instructie, gegeven door de docent die daarvoor een introductiebrief had ontvangen. De afname nam ongeveer 1 lesuur in beslag. De gegevens van ouders zijn verkregen door middel van toegezonden schriftelijke vragenlijsten. Beide ouders ontvingen een aparte vragenlijst die zij middels een retourenveloppe konden retourneren.

De steekproef bestond uit 6938 leerlingen. Hiervan hebben 4924 leerlingen ook daadwerkelijk een vragenlijst ingevuld, wat een totale respons van 71% oplevert. Redenen voor non-respons waren: door onbekende redenen (b.v. ziekte docent) zijn vragenlijsten niet klassikaal afgenomen, ziekte leerlingen, andere redenen voor afwezigheid leerlingen, weigering deelname door ouders of leerling zelf (dit laatste is nauwelijks voorkomen). Voor elk van de benaderde leerlingen zijn ook beide ouders aangeschreven. Uiteindelijk hebben 3354 ouders de vragenlijst ingevuld, namelijk 1864 moeders en 1490 vaders¹.

Door middel van statistische weging zijn kleine verschillen in de verdelingen op demografische kenmerken tussen de onderzoeksgroep en de onderzoekspopulatie achteraf gecorrigeerd. Uiteindelijk heeft statistische weging plaatsgevonden voor de variabelen geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, stedelijkheidsgraad en regio²). De samenstelling van de onderzoeksgroep is op die kenmerken vergelijkbaar met de samenstelling van de gehele populatie jongeren van 11-16 jaar in Nederland. Er staat per hoofdstuk beschreven hoe er met deze weging wordt omgegaan.

¹ Het onderscheid vrouw (moeders) en man (vaders) is gehanteerd, maar een klein deel van de leerlingen had twee moeders of een andere bijzondere situatie, waardoor deze categorieën niet 100% dekkend zijn.

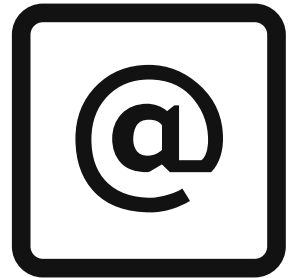
² Bij jongeren in het voortgezet onderwijs heeft geen weging op regio plaatsgevonden, omdat het Noorden niet voorkwam onder deze scholen.

Deel 1

Prevalentie en trends
in het internetgebruik
van jongeren

hoofdstuk 2

Trends en ontwikkelingen in het internetgebruik van jongeren

Hoofdstuk 2

Trends en ontwikkelingen in het internetgebruik van jongeren

In dit hoofdstuk wordt de aandacht gericht op het beantwoorden van de volgende onderzoeksvraag: **Welke ontwikkelingen en trends waren er in het internetgebruik van jongeren tussen januari 2006 en januari 2007?** Hierbij komen een aantal verschillende aspecten van het gebruik aan bod, zoals toegang tot internet, tijd en frequentie van internetgebruik, gebruikte internetfuncties, en mogelijk compulsief internetgebruik.

De trendanalyses die in dit hoofdstuk gepresenteerd worden, zijn gebaseerd op een cross-sectionele vergelijking tussen 11-15-jarigen in 2006 en 11-15-jarigen in 2007. Hierbij gaat het deels om leerlingen die aan beide metingen hebben deelgenomen en deels om nieuwe instromers in 2007. De bevindingen in dit hoofdstuk zijn dus gebaseerd op een vergelijking op groepsniveau, heel 2006 wordt vergeleken met heel 2007. Op basis van deze analyses kunnen bijvoorbeeld uitspraken gedaan worden over het internetgedrag van 13-jarigen in 2006 en 13-jarigen in 2007. Dit in tegenstelling tot sommige analyses in latere hoofdstukken (Hoofdstuk 3, 5 en 6) waar ook wordt gekeken hoe de ontwikkelingen zijn geweest op individueel niveau (longitudinale analyses). Om de generaliseerbaarheid van de bevindingen te optimaliseren, zijn de resultaten gebaseerd op gewogen data (zie Hoofdstuk 1).

2.1 Ontwikkelingen in het internetgebruik: 2006 en 2007

Deze trendrapportage heeft dan betrekking op 3633 jongeren in 2006 en 3560 jongeren in 2007. In beide jaren hebben iets meer jongens (51%) dan meisjes (49%) deelgenomen. De gemiddelde leeftijd bedroeg op beide metingen 13,5³ jaar en varieerde tussen 10 en 17 jaar.

³ Omdat er relatief meer leerlingen van het voortgezet onderwijs in de steekproef zitten en deze steekproefgegevens gebaseerd zijn op ongewogen data, is de gemiddelde leeftijd hoger dan op basis van de leeftijdsrange 10-17 jaar verwacht kan worden. De gewogen gemiddelde leeftijd bedraagt 13 jaar.

In 2006 kwam het grootste deel van de leerlingen in de steekproef uit het voortgezet onderwijs (1459 eerste klas, 1363 tweede klas) en een kleiner deel van het basisonderwijs (811 in de groepen 7 en 8). In 2007 waren de groepen ongeveer gelijk aan 2006 voor zowel het voortgezet onderwijs (1266 eerste klas, 1466 tweede klas), als het basisonderwijs (828 in de groepen 7 en 8). De meeste jongeren hebben een Nederlandse achtergrond (74,3% in 2006 en 73,3% in 2007).

In de onderstaande Tabel 2.1 wordt een schematisch overzicht gegeven van de verdeling in de verschillende groepen qua etnische herkomst.

Tabel 2.1 Etniciteit

Etniciteit volgens CBS' categorieën	Percentage eerste meting 2006 (n=3633) ^A	Percentage tweede meting 2007 (n=3560)
Nederland	74,3%	73,3%
Turkije	5,1%	5,1%
Marokko	4,2%	4,4%
Suriname	2,9%	3,4%
Nederlandse Antillen en Aruba	2,3%	1,9%
Anders	11,1%	11,9%

¹ Centraal Bureau voor de Statistiek, zie www.cbs.nl

^A Door afronding tellen percentages niet op tot exact 100%

Toegang tot internet

Bij beide metingen is aan jongeren gevraagd: Kun je thuis internetten? In de onderstaande Tabel 2.2 zijn de resultaten weergegeven. Hieruit blijkt dat ondanks de grote groep jongeren (95,8%) die in 2006 al de beschikking had over internet, de beschikbaarheid van internet in 2007 toch nog verder is toegenomen. Het percentage jongeren dat thuis kan internetten is met 1,4% gestegen tot 97,2% (X^2 , $p < .01$).

Tabel 2.2 Beschikbaarheid internet thuis

Kun je thuis internetten?	Percentage thuis internet 2006 (n=3613)	Percentage thuis internet 2007 (n=3540)
Ja	95,8%	97,2%
Nee	4,2%	2,8%

Deze toename in internettoegang tussen 2006 en 2007 is vooral toe te schrijven aan een toename in internetaansluitingen onder de jongere leeftijdsgroepen (groep 7 en 8 en de 1^e klassers van het voortgezet onderwijs, $p < .05$) en onder allochtone jongeren. Tabel 2.3 laat zien dat de toename in internetaansluitingen het sterkste gestegen is onder jongeren met een Turkse achtergrond, te weten van 77,7% in 2006 naar 91,3% in 2007. Daarnaast is er een forse toename in internetaansluitingen onder Marokkaanse jongeren (van 77,5% naar 85,4%).

Tabel 2.3 Beschikbaarheid internet thuis naar etnische herkomst

	Percentage internet thuis in 2006 (n=3613)	Percentage internet thuis in 2007 (n=3540)
Nederlanders	98,2%	98,6%
Turken	77,7%	91,3%
Marokkanen	77,5%	85,4%
Surinamers	90,6%	93,3%
Antillianen / Arubanen	84,6%	91,7%
Overige	92,2%	94,3%

Waar kun je thuis internetten?

Ook is aan jongeren gevraagd waar ze thuis kunnen internetten. De resultaten laten zien dat de locatie waar leerlingen internetten in de beide jaren grotendeels overeenkomt (zie Tabel 2.4.). Wel hebben meer jongeren anno 2007 de beschikking over draadloos internet (een stijging van 6,1% ten opzichte van 2006), en iets meer leerlingen de beschikking over internet in de woonkamer (een stijging van 4,1%). Internetaansluitingen in een andere kamer dan de woonkamer komen in 2007 minder vaak voor dan in 2006 (een daling van 3,0%).

Tabel 2.4 Locatie internetaansluiting thuis

Waar kun je thuis internetten? ^a	2006 (n=3496)	2007 (n=3471)
In de woonkamer**	45,5%	49,6%
In mijn eigen kamer	29,5%	29,9%
In de keuken	3,8%	4,0%
In een ander kamer**	41,5%	38,5%
Overal, draadloos internet**	11,5%	17,2%
Overal via mobiele telefoon	2,9%	3,8%

^a Meerdere antwoorden mogelijk op deze vraag, dus de percentages tellen niet op tot 100%

** p<.01

Aantal uren internetgebruik

Het gemiddelde aantal uren dat het internet per week wordt gebruikt, lijkt in 2007 iets gedaald te zijn. Zoals uit Tabel 2.5 blijkt is het privé-gebruik van internet gedaald van 11,5 uren per week in 2006 naar 10,4 uren per week in 2007. Bij jongens wordt geen significante daling in het aantal uren internetgebruik gevonden. Bij meisjes is het aantal uren internetgebruik per week wel significant gedaald, te weten van 10,9 uren in 2006 naar 9,7 uren in 2007 (een daling van ruim 1 uur per week).

Tabel 2.5 Internetgebruik: uren per week in 2006/2007, totaal en naar geslacht

		2006		2007	
2006	2007	Geslacht		Geslacht	
Totaal (n=3523)	Totaal (n=3416)	Jongens (n=1800)	Meisjes (n=1716)	Jongens (n=1731)	Meisjes (n=1678)
11,69*	10,87**	12,43	10,92**	11,97	9,73**

** p <.01

Tabel 2.6 laat zien dat de daling in het aantal uren internetgebruik het grootst is onder de jongste en onder de oudste leeftijdsgroep. Onder de leerlingen van groep 7 en onder leerlingen van de 2^e klas van het voortgezet onderwijs is sprake van een significante daling in het aantal uren internetgebruik. Er wordt geen significante daling in het aantal uren internetgebruik gevonden onder leerlingen van groep 8 en leerlingen van de 1^e klas van het voortgezet onderwijs.

Tabel 2.6 Internetgebruik: uren per week in 2006/2007 naar leeftijdsgroep

Leeftijdsgroep 2006				Leeftijdsgroep 2007			
Groep 7 (n=401)	Groep 8 (n=387)	1e klas (n=1410)	2e klas (n=1325)	Groep 7 (n=382)	Groep 8 (n=410)	1e klas (n=1222)	2e klas (n=1402)
8,78*	9,41	12,47	16,11**	7,81*	9,65	11,74	14,25**

* p <.05, ** p <.01

Als we kijken naar het wekelijks aantal uren internetgebruik in Tabel 2.7 zien we een daling voor VMBO-leerlingen, terwijl voor HAVO- en VWO-leerlingen geen daling gevonden wordt. Onder VMBO-ers is het wekelijks aantal uren internetgebruik gemiddeld met ruim 2 uren gedaald. Desalniettemin is het gemiddeld aantal uren internetgebruik per week onder VMBO-leerlingen nog steeds hoger dan onder HAVO- en VWO-leerlingen, te weten respectievelijk 14,5 uur per week tegenover 10,5 uren per week.

Tabel 2.7 Internetgebruik: uren per week in 2006 / 2007 naar opleidingsniveau

2006		2007	
Opleidingsniveau		Opleidingsniveau	
VMBO (n=1264)	HAVO/VWO (n=1471)	VMBO (n=1070)	HAVO/VWO (n=1562)
16,93***	10,72	14,59***	10,57

*** p <.001

Zoals al eerder aangegeven hierboven, lijkt het gemiddeld aantal uren dat wordt ge-internet wat afgenomen. In Tabel 2.8 is goed te zien dat het aantal uren internetgebruik per week onder autochtone jongeren is afgenomen. Dit lijkt ook enigszins het geval te zijn onder jongeren met een Marokaanse achtergrond (maar niet significant). Onder jongeren met een Turkse of een Antilliaanse /Arubaanse afkomst

lijkt het aantal uren internetgebruik per week echter gestegen te zijn (maar ook niet significant, en wel vanwege de kleine groepsgrootte). Het aantal uren internetgebruik blijkt het hoogste te zijn onder jongeren met een Surinaamse of een Antilliaanse/Arubaanse afkomst en het laagste onder autochtone jongeren.

Tabel 2.8 Internetgebruik: uren per week in 2006 / 2007 naar etnische herkomst

	2006 (n=3613)	2007 (n=3540)
Nederlanders	11,21***	10,05***
Turken	10,75	11,55
Marokkanen	13,84	11,88
Surinamers	16,62	16,40
Antillianen/ Arubanen	16,09	17,66
Overige	13,12	14,01

*** p <.001

Activiteiten op het internet

Verschillende activiteiten die de leerlingen op het internet ondernemen, worden in de onderstaande Tabel 2.9 weergegeven. Zowel het downloaden van muziek, films, foto's etc., het gebruik van de MSN-messenger als het gebruik van profielsites is gestegen in 2007. Er is een lichte daling in het zoeken naar informatie, het chatten op anonieme chatsites, het spelen van Online games, en het gebruik van Habbo Hotel. Daarnaast is er een forse afname te zien in het gebruik van weblogs.

Tabel 2.9 Welke activiteiten worden er op internet ondernomen?

Activiteit	2006		2007	
	n	% ^A	n	% ^A
MSN-en*	3592	84,2%	3508	86,4%
E-mailen*	-	-	3453	74,3%
Naar informatie zoeken of surfen*	3552	94,1%	3422	88,1%
Chatten in chatroom met mensen die je nog niet (goed) kent*	3522	18,5%	3433	16,2%
Downloaden van muziek, films, foto's of programma's*	3515	68,4%	3474	71,8%
CU2, Sugababes, Superdudes, Hyves, etc. (profielsites)*	3518	27,2%	3434	36,3%
Spelen online games*	3488	76,7%	3488	73,8%
Habbo hotel*	3544	25,3%	3004	21,2%
Weblog maken of bezoeken (b.v. MSN-spaces of web-log.nl)*	3157	42,4%	3112	28,5%

^A Percentage leerlingen dat de functie gebruikt op internet

*p <.05

Er wordt nu iets dieper op elk van de genoemde activiteiten in gegaan. Hierbij is het volgende op te merken: voor e-mailen is slechts informatie beschikbaar over de tweede meting en het online gamen wordt dieper en breder behandeld in het hoofdstuk expliciet gericht op gaming (zie Hoofdstuk 3) en wordt hier verder niet uitgewerkt.

MSN-en. De MSN-messenger is één van de meest gebruikte internetapplicaties onder jongeren. Recentelijk is deze communicatieapplicatie verder uitgebreid met audio- en videomogelijkheden. Zoals hierboven reeds vermeld werd, is het aantal gebruikers van MSN tussen 2006 en 2007 verder gestegen. Als we naar het gemiddelde aantal uren MSN-gebruik door jongeren kijken, dan blijkt dit gedaald te zijn van 8,0 uur per week naar 7,1 uur per week ($p < .001$). Meer jongeren zijn MSN gaan gebruiken, maar het gemiddelde gebruik per week daalt.

Als we naar de verschillen in geslacht kijken, valt op dat het MSN-gebruik onder jongens min of meer hetzelfde is gebleven (van 6,9 naar 6,6 uur per week), terwijl het MSN gebruik van meisjes tussen 2006 en 2007 is afgenomen (van 9,3 naar 7,7 uur per week, $p < .001$). Wat betreft schoolniveaus is er voor zowel HAVO/VWO- (van 12,4 naar 10,1 uur, $p < .01$) als voor VMBO-leerlingen (van 7,8 naar 6,9 uur, $p < .05$) een daling te zien, terwijl het gebruik op de basisschool nagenoeg gelijk is gebleven (van 5,6 naar 5,4 uur per week). Voor de verschillende leeftijdsgroepen valt op dat jongeren meer uren MSN gebruiken naarmate ze ouder zijn: in de tweede klas wordt het meeste gebruik gemaakt van MSN (van 12,0 uur naar 10,1 uur), gevolgd door de eerste klas (van 8,9 uur naar 7,6 uur), groep 8 (van 6,1 uur naar 6,0 uur) en tot slot groep 7 (van 5,4 uur naar 4,7 uur). Met uitzondering van groep 8 is het MSN gebruik voor alle groepen significant afgenomen ($p < .05$).

E-mailen is voor het eerst meegenomen bij de tweede meting, waardoor er geen trends weergegeven kunnen worden. Zoals verwacht maakt een meerderheid van de jongeren (74,3%) gebruik van e-mail (e-mail wordt vaker gebruikt door meisjes (84,6%) dan door jongens (64,6%)). Wat betreft de verschillende schoolniveaus valt op dat er op HAVO/VWO-niveau het meest gemaïld wordt (86,4%), minder op het VMBO (75,9%) en het minst op de basisschool (67,9%). Naarmate leerlingen ouder worden, neemt het gebruik van e-mail toe: het meest wordt er gemaïld door de tweede klas voorgezet onderwijs (81,6%), gevolgd door de eerste klas (79,2%), groep 8 (74,4%), en tot slot groep 7 (61,7%).

Surfen of zoeken naar informatie op internet wordt door zo'n 9 van de 10 jongeren gedaan, en is één van de kernactiviteiten op het internet. Zowel voor jongens als meisjes is het surfen iets gedaald bij de tweede meting ($p < .001$), waarbij jongens (van 93,2% naar 85,9%) gemiddeld net iets minder surfen dan meisjes (van 95% naar 90,6%). Ook voor de verschillende schoolniveaus is er een daling in het surfen te zien bij de tweede meting ($p < .001$). Het meest surfen de HAVO/VWO-scholieren (van 98,6% naar 94,4%), de VMBO-ers surfen iets minder (van 95,4% naar 86,8%), en de basisscholieren doen dit het minst (van 91,4% naar 86,2%). De daling in het surfen is zichtbaar voor alle leeftijden, maar surfen komt nog steeds meer voor onder de oudste leeftijdsgroep: groep 7 (van 89,2% naar 81,8%, $p < .001$), groep 8 (van 93,6% naar 89,8%, $p < .05$), eerste klassers (van 96,4% naar 90,3%, $p < .001$) en tweede klassers (van 97,1% naar 90,2%, $p < .001$).

Chatten in chatrooms met mensen die je nog niet (goed) kent. Gezien de populariteit en gebruiksvriendelijkheid van MSN messenger, waarmee je gemakkelijk met (min of meer) bekenden kunt communiceren, is het niet verbazingwekkend dat het chatten in anonieme chatrooms niet zo populair meer is. Voor de hele steekproef daalt het chatten van 18,5% van de jongeren naar 16,2 % van de jongeren. Het chatten daalt aantoonbaar onder jongens (van 18,5% naar 16,0%, $p < .05$), wat schoolniveau betreft daalt het onder basisscholieren (van 18,3% naar 15,5%, $p < .05$), en wat leerjaar betreft daalt het chatten vooral in groep 8 van de basisschool (van 19,5% naar 14,0%, $p < .05$) en de tweede klas van het voortgezet onderwijs (van 18,0% naar 15,0%, $p < .05$). In principe is er een daling te zien in het chatten over alle categorieën van geslacht, leeftijd, en opleidingstype, maar omdat er zo weinig jongeren chatten is dit verschil niet altijd statistisch significant.

Downloaden van muziek, films, foto's of programma's. Met de toenemende bandbreedte van internet-verbindingen in Nederland wordt het steeds gemakkelijker om allerlei zaken te downloaden: muziek, foto's, softwareprogramma's, en zelfs complete speelfilms behoren tot de mogelijkheden. Voor de gehele groep is het downloaden in 2007 iets toegenomen (van 68,4% naar 71,8%, $p < .05$). Als we kijken naar geslacht is het downloaden vooral bij meisjes (van 64,8% naar 70,0%, $p < .05$) toegenomen, en ongeveer gelijk gebleven bij jongens (van 73,5% naar 72,7%). Meisjes lijken dus bezig met een inhaalslag ten opzichte van de jongens. Gekeken naar opleidingsniveau zijn basisscholieren in 2007 aantoonbaar meer gaan downloaden (van 56,6% naar 61,8%, $p < .05$), maar ze downloaden nog steeds minder dan de middelbare scholieren op het VMBO (van 82,2% naar 82,3%) en op HAVO/VWO (van 77,4% naar 80,0%). Wat betreft leeftijd valt op dat het downloaden toeneemt naarmate leerlingen ouder worden: in groep 7 wordt het minst gedownload (van 50,5 naar 54,7%), gevolgd door groep 8 (van 62,7% naar 67,9%), eerste klas voortgezet onderwijs (van 76,0% naar 78,9%), en de tweede klas van het voortgezet onderwijs (van 84,2% naar 84,9%).

CU2, Sugababes, Superdudes, Hyves, etc. (profielsites). Het gebruik van de zogenaamde 'profielsites' op het internet neemt in het laatste jaar toe van 27,2% naar 36,3%. Hiermee wordt bedoeld op websites waar jongeren een profiel over zichzelf maken met allerlei informatie over hobby's, interesses, en dergelijke. Deze profielen zijn meestal openbaar en kunnen aan elkaar gelinked worden, zodat online groepjes van bekenden en vrienden ontstaan. Zowel voor jongens (van 20,4% naar 26,8%, $p < .001$) als meisjes (van 34,3% naar 46,1%, $p < .001$) is er een toename te zien. Bij beide metingen zijn het vaker de meisjes die gebruikmaken van deze profielsites. Ook wat betreft opleidingsniveau is voor alle niveaus een toename te zien, waarbij blijkt dat VMBO-leerlingen (van 40,7% naar 46,7%, $p < .05$) het meest gebruikmaken van profielsites, maar waarbij HAVO- en VWO-leerlingen (van 33,0% naar 45,5% ($p < .05$)) in 2006 een aanzienlijke inhaalslag gemaakt hebben. Kijkend naar leeftijd zien we dezelfde trend die eerder ook al naar voren kwam: hoe ouder de leerlingen zijn, hoe vaker ze profielsites bezoeken. Bovendien is er een forse groei te zien bij alle leeftijdsgroepen: het gebruik neemt toe in groep 7 (van 15,9% naar 22,2%, $p < .05$), groep 8 (van 17,9% naar 28,8%, $p < .001$), de eerste klas (van 32,7% naar 44,3%, $p < .001$), en de tweede klas (van 42,1% naar 49,0%, $p < .05$).

Habbo Hotel is een 3D-omgeving waarin deelnemende jongeren door een tekenfilmfiguurtje (een avatar) worden gerepresenteerd. Het voornaamste doel is chatten met anderen, maar men kan tegen betaling (via de mobiele telefoon) bijvoorbeeld ook meubels voor de eigen virtuele hotelkamer aanschaffen. De

populariteit van Habbo Hotel is gedaald in het laatste jaar: het percentage leerlingen dat Habbo Hotel gebruikt is gedaald van 25,3% naar 21,2%. Aangezien het hier om één specifieke applicatie gaat, is dit nog steeds vrij indrukwekkend. Iets meer meisjes (van 30,0% naar 24,5%, $p < .05$) dan jongens (van 20,9% naar 18,1%, $p < .001$) zijn actief op Habbo Hotel, maar voor beiden is er een afname geweest in het laatste jaar. Als er gekeken wordt naar schoolniveau blijkt dat het gebruik van Habbo Hotel onder VMBO-leerlingen is toegenomen (van 16,5% naar 22,5%, $p < .001$), maar onder HAVO-/VWO-leerlingen (14,8% naar 12,3%) en basisschoolleerlingen is afgenomen (van 35,1% naar 24,4%, $p < .001$). Voor andere internetfuncties is meerdere malen gevonden dat het gebruik toenam met het ouder worden van jongeren. Voor Habbo Hotel geldt het tegenovergestelde, het gebruik lijkt af te nemen met een toename van leeftijd: leerlingen van groep 7 (van 32,7% naar 23,5%, $p < .001$) en groep 8 (van 37,6% naar 24,9%, $p < .001$) zijn vaker actief op Habbo Hotel dan leerlingen van de eerste klas (van 19,3% naar 22,8%, $p < .010$) en de tweede klas (van 11,9% naar 13,6%). Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat Habbo Hotel zich heel specifiek richt op de jongere doelgroep.

Het maken of bezoeken van een **Weblog** (bijvoorbeeld **MSN-spaces** of **web-log.nl**) is een variant op de profielsites. Het kenmerkende verschil is dat een weblog niet zozeer een profiel van de persoon geeft, maar meer een soort elektronisch dagboek is. Mensen schrijven in hun weblog ervaringen op om ze via het internet met anderen te delen. Voor de gehele groep jongeren is een sterke afname (van 42,4% naar 28,5%) te zien in het gebruik van weblogs. Zowel jongens (van 34,4% naar 22,5%, $p < .001$) als meisjes (van 51,3% naar 34,9%, $p < .001$) zijn in 2006 minder gebruik gaan maken van weblogs. Zowel onder VMBO-leerlingen (van 50,8% naar 31,3%, $p < .001$) als onder HAVO-/VWO-leerlingen (van 51,0% naar 30,2%, $p < .001$) is een daling te zien. Hoewel er bij de eerste meting een duidelijk verschil was tussen oudere en jongere leerlingen, lijkt het gebruik van weblogs nu over alle leeftijdsgroepen gelijk te zijn geworden: in zowel groep 7 (van 31,9% naar 24,2%, $p < .05$), groep 8 (van 35,6% naar 28,0%, $p < .05$), als de eerste klas (van 51,6% naar 32,6%, $p < .001$) en de tweede klas (van 50,2% naar 28,9%, $p < .001$) ligt het gebruik ongeveer rond de 30% in januari 2007.

Compulsief/dwangmatig internetgebruik

Om compulsief (dwangmatig) internetgebruik te meten, is gebruik gemaakt van de 'Compulsive Internet Use Scale voor adolescenten' (CIUS-A) (Meerkerk, 2007). De CIUS bestaat uit 14 vragen en meet de mate waarin internetten een vorm van compulsief gedrag is geworden. Jongeren die hoog scoren op de CIUS hebben moeite om te stoppen met internetten, zijn continu met internet bezig, ook als ze niet achter de computer zitten, en voelen zich slecht als ze lang niet kunnen internetten. Op basis van de individuele scores op de CIUS (Cronbach's Alpha: 0,87) zijn de jongeren ingedeeld in compulsieve en niet-compulsieve internetgebruikers. Om uitspraken te doen over de prevalentie van compulsief internetgebruik is een 'grensscore' vastgesteld waarboven gesproken wordt van compulsief internetgebruik. Een combinatie van een minimum aantal uren internetgebruik (te weten 7 of meer uur per week) en een gemiddelde score op de CIUS van groter dan 3 (hetgeen gelijk staat aan vaker dan 'soms' last hebben van de symptomen van compulsief internetgebruik") is een zinvolle grens om een prevalentie van compulsief internetgebruik vast te stellen (Meerkerk, 2007).

Uit de onderstaande Tabel 2.10 wordt duidelijk dat het percentage compulsieve internetgebruikers⁴ iets gedaald is van 4,3% naar 3,0%. Als we kijken naar de verschillen tussen jongens en meisjes blijkt dat de daling in compulsief internetgebruik alleen aantoonbaar is voor de meisjes (van 4,2% naar 2,7%).

Tabel 2.10 Percentage compulsieve internetters 2006/2007 (totaal en geslacht)

Compulsive Internet Use Scale (CIUS) ¹		2006		2007	
2006	2007	Geslacht		Geslacht	
Totaal (n=3607)	Totaal (n=3512)	Jongens (n=1836)	Meisjes (n=1764)	Jongens (n=1778)	Meisjes (n=1727)
4,2%*	3,0%*	4,3%	4,2%*	3,2%	2,7%*

* p<.05

Tabel 2.11 laat zien hoe vaak compulsief internetgebruik onder de verschillende leeftijdscategorieën voorkomt. Mogelijk in verband met de lage prevalentie worden er echter geen significante verschillen tussen 2006 en 2007 gevonden. Bij alle leeftijdsgroepen is een afname in compulsief internetgebruik te zien, behalve bij leerlingen van de 1^e klas van het voortgezet onderwijs (hier lijkt het aantal compulsieve internetters iets hoger te zijn).

Tabel 2.11 Percentage compulsieve internetters 2006/2007 naar leeftijd

2006				2007			
Leeftijdsgroep				Leeftijdsgroep			
Groep 7 (n=410)	Groep 8 (n=391)	1e klas (n=1449)	2e klas (n=1357)	Groep 7 (n=393)	Groep 8 (n=424)	1e klas (n=1251)	2e klas (n=1444)
3,2%	4,4%	3,8%	5,7%	1,9%	2,6%	4,0%	3,3%

Wat betreft opleidingsniveau wordt in Tabel 2.12 zichtbaar dat het percentage compulsieve internetgebruikers hoger is onder VMBO-leerlingen (van 6,0% naar 4,5%) dan onder HAVO- en VWO-leerlingen (van 3,0% naar 2,5%).

Tabel 2.12 Percentage compulsieve internetters 2006/2007 naar opleidingsniveau

2006		2007	
Opleidingsniveau		Opleidingsniveau	
VMBO (n=1287)	HAVO/VWO (n=1519)	VMBO (n=1095)	HAVO/VWO (n=1608)
6,0%	3,0%	4,5%	2,5%

Als we in Tabel 2.13 kijken naar de etnische herkomst van jongeren, dan blijken autochtone jongeren minder compulsief te internetten bij de tweede meting (van 3,3% naar 2,1%, p<.10). Ook onder jongeren

⁴ Afkappunt, gemiddelde score hoger dan 'soms' (3) en 7 uur of meer Internet of MSN per week.

met een Turkse achtergrond (van 7,7% naar 5,2%), een Marokkaanse achtergrond (van 5,5% naar 4,9%) of een andere etnische achtergrond (van 9,3% naar 5,5%) lijkt er van een afname in de prevalentie van compulsief internetgebruik sprake te zijn. Aan de andere kant lijkt het percentage compulsieve internetgebruikers onder jongeren met een Surinaamse (van 6,4% naar 8,7%) of Antilliaanse (van 5,1% naar 14,9%) achtergrond juist toegenomen te zijn. Beide resultaten moeten echter met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden vanwege het gebrek aan significantie, mogelijk samenhangend met de kleine groepsgrootte.

Tabel 2.13 Percentage compulsieve internetters 2006/2007 naar etnische herkomst

	2006	2007
Nederlanders	3,3% (n=2687)**	2,1% (n=2581)**
Turken	7,7% (n=181)	5,2% (n=176)
Marokkanen	5,5% (n=150)	4,9% (n=153)
Surinamers	6,4% (n=105)	8,7% (n=120)
Antillianen/ Arubanen	5,1% (n=83)	14,9% (n=65)
Overige	9,3% (n=401)*	5,5% (n=417)*

* $p < .05$, ** $p < .01$

Opvoeding ten aanzien van internetgebruik

Hoe gaan ouders om met het internetgebruik van hun kinderen? Laten ze de kinderen hun eigen gang gaan of stellen ze bijvoorbeeld regels ten aanzien van de inhoud en duur van het internetgebruik? In deze paragraaf staat de vraag centraal in welke mate ouders internetspecifiek opvoedingsgedrag vertonen en in hoeverre dit veranderd is tussen 2006 en 2007. Daarbij is er naar de volgende factoren gekeken: regels ten aanzien van de tijd die besteed wordt op internet (6 vragen), regels ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik (3 vragen), het monitoren van het internetgebruik van het kind (6 vragen), de frequentie van communicatie over internetgebruik en de kwaliteit van de communicatie over internetgebruik.

Tabel 2.14 laat zien dat vrijwel alle opvoedingsgedragingen in 2007 meer voorkomen dan in 2006. Ten opzichte van 2006, stellen ouders in 2007 meer regels ten aanzien van de tijd die hun kinderen op internet doorbrengen en ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik. Daarnaast monitoren ze het internetgebruik van hun kinderen meer intensief en praten ze vaker met hun kinderen over het internetgebruik. Het opvoedingskenmerk dat is afgenomen is de kwaliteit van communicatie over het internetgebruik: jongeren voelen zich in 2007 minder begrepen en minder serieus genomen als ze met hun ouders over internetgebruik praten. Het onderstaande wijst ook uit dat ouders in 2007 strenger zijn dan in 2006, als het gaat om het internetgebruik van hun kinderen.

Tabel 2.14 Internet-specifieke opvoeding

De verschillende schalen ^A :	2006 (n = 3591)	2007 (n = 3798)
Stellen van regels t.a.v. de tijd die besteed wordt op het internet (Rdf)	2,84**	2,91**
Stellen regels t.a.v. de inhoud van het internetgebruik (Ri)	3,35**	3,49**
Monitoren van internetgebruik kind (Mi)	3,55**	3,74**
Frequentie van communicatie over internetgebruik kind (Frc)	3,41*	3,49*
Kwaliteit van communicatie over internetgebruik kind (Kwc)	3,54**	3,45**

^A Cronbach's Alpha: 0,84 (Rdf), 0,82 (Ri), .84 (Mi), .76 (Frc), .83 (Kwc)

* p < .05; ** p < 0.01

Als we in Tabel 2.15 kijken naar geslachtsverschillen in veranderingen in internetspecifieke opvoeding door ouders, dan valt op dat ouders ten aanzien van hun zonen meer regels zijn gaan stellen over de tijd die ze op internet doorbrengen en dat ze daarnaast ook meer over het internetgebruik met hun zonen zijn gaan praten, terwijl ouders dat bij hun dochters niet meer zijn gaan doen. Dit zal ongetwijfeld ook te maken hebben met het feit dat ouders in 2006, in vergelijking met zonen, al meer regels stelden ten aanzien van dochters en ook vaker met dochters over internetgebruik communiceerden. Hoewel het verschil in 2007 iets kleiner is geworden, blijft het zo dat ouders over het algemeen wat strenger zijn tegenover dochters.

Tabel 2.15 Internet-specifieke opvoeding naar geslacht

	2006		2007	
	Jongens (n=1835>)	Meisjes (n=1755>)	Jongens (n=1767>)	Meisjes (n=1722>)
Regels t.a.v. de tijd (Rdf)	2,76**	2,91	2,91**	2,91
Regels t.a.v. de inhoud (Ri)	3,28**	3,42**	3,41**	3,57**
Monitoren internetgebruik (Mi)	3,50**	3,61**	3,69**	3,79**
Frequentie van communicatie (Frc)	2,23**	2,60	2,34**	2,64
Kwaliteit van communicatie (Kwc)	3,46*	3,63**	3,39*	3,51**

* p < .05; ** p < 0.01

In de onderstaande Tabel 2.16 de verdeling naar leeftijd in kaart gebracht. Onafhankelijk van de leeftijd van het kind houden ouders in 2007 meer toezicht (monitoren) op het internetgebruik van hun kind dan in 2006. In vergelijking met 2006, zijn alle ouders in 2007 meer regels gaan stellen over de inhoud van het internetgebruik van hun kinderen, behalve de ouders van kinderen in groep 7. Ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs praten in 2007 vaker over het internetgebruik van het kind dan in 2006; ouders van basisschoolleerlingen zijn hierover niet vaker gaan praten.

Tot slot zijn ouders van kinderen in groep 8 en kinderen in de 1^e klas meer regels gaan stellen ten aanzien van de tijd die besteed wordt op internet. Bij deze ouders is echter ook sprake van een afname van de kwaliteit van communicatie over internetgebruik.

Tabel 2.16 Internet-specifieke opvoeding naar leeftijd

	2006				2007			
	Leeftijd				Leeftijd			
	Groep 7	Groep 8	1e klas	2 ^e klas	Groep 7	Groep 8	1e klas	2 ^e klas
Regels t.a.v. de tijd (Rdf)	3,00	2,93**	2,75**	2,66	3,04	3,05**	2,88**	2,66
Regels t.a.v. de inhoud (Ri)	3,77	3,59***	3,17**	2,87**	3,84	3,80***	3,30**	3,02**
Monitoren internetgebruik (Mi)	3,68***	3,74***	3,46***	3,34***	3,82***	3,88***	3,72***	3,55***
Frequentie van communicatie (Frc)	2,41	2,52	2,38**	2,34**	2,48	2,54	2,49**	2,45**
Kwaliteit van communicatie (Kwc)	3,50	3,62**	3,56*	3,49	3,43	3,48**	3,46*	3,42

* $p < .05$; ** $p < 0.01$, *** $p < .001$

De eerder beschreven toename in het monitoren door de ouders wordt voor zowel VMBO-leerlingen als voor HAVO- en VWO-leerlingen gevonden. Ouders van zowel VMBO-leerlingen als van HAVO- en VWO-leerlingen zijn in 2007 strenger als het gaat om het internetgebruik van hun kinderen. De enige uitzondering hierop is dat regels ten aanzien van de bestede tijd op het internet onder HAVO- en VWO-leerlingen hetzelfde is gebleven.

Onder Nederlandse jongeren is het algemene patroon dat ouders in 2007 strenger zijn dan in 2006, maar tegelijkertijd dat de kwaliteit van communicatie over het internetgebruik in 2007 is afgenomen. Ditzelfde patroon vinden we ook onder jongeren met een Turkse achtergrond, onder jongeren met een Marokkaanse achtergrond, en onder jongeren met een andere etnische achtergrond (al zijn niet alle verschillen statistisch significant). Onder jongeren met een Surinaamse en een Antilliaanse of Arubaanse achtergrond worden tussen 2006 en 2007 echter nauwelijks verschillen gevonden in internetspecifieke opvoeding. De enige uitzondering hierop is de bevinding dat de ouders van Surinaamse jongeren in 2007 het internetgebruik van hun kinderen meer monitoren dan in 2006.

2.2 Conclusies

De prevalentie van internetaansluitingen thuis is tussen 2006 en 2007 verder gestegen en op dit moment heeft ruim 97% van de jongeren van 11 tot en met 15 jaar thuis toegang tot internet. Alhoewel autochtone jongeren vaker thuis een internetaansluiting hebben dan allochtone jongeren, blijkt de internetdichtheid onder allochtone jongeren tussen 2006 en 2007 enorm gestegen te zijn. Met name jongeren met een Turkse en een Marokkaanse achtergrond hebben in het laatste jaar vaak een internetaansluiting thuis gekregen (stijgingen van respectievelijk 78% naar 91% en van 78% naar 85%). Alhoewel allochtone jongeren in dit opzicht een enorme inhaalslag gemaakt hebben, is het aantal internetaansluitingen onder deze groepen nog steeds lager dan onder autochtone jongeren.

Ontwikkelingen in de intensiteit van het internetgebruik

Onder jongeren van 11 tot en met 15 jaar is het aantal uren internetgebruik per week het afgelopen jaar gedaald. Een duidelijke daling in het aantal uren internetgebruik per week is gevonden onder meisjes, onder VMBO-leerlingen en onder leerlingen van groep 7 van het basisonderwijs en klas 2 van het voortgezet onderwijs. Onder de andere groepen (jongens, HAVO- en VWO-leerlingen en leerlingen van groep 8 en de 1^e klas) is het aantal uren internetgebruik min of meer gelijk gebleven. Onder jongeren met een Turkse achtergrond en een Antiliaanse of Arubaanse achtergrond, lijkt het aantal uren internetgebruik gestegen te zijn.

Alhoewel het internetgebruik onder jongeren in het algemeen is afgenomen, zijn een aantal internetfuncties het laatste jaar juist intensiever gebruikt, te weten het downloaden en de profielsites. In het laatste jaar zijn ook meer jongeren de MSN-messenger gaan gebruiken, maar het gemiddeld aantal uren MSN-gebruik per week is in het laatste jaar gedaald. De volgende internetfuncties zijn in het afgelopen jaar minder populair geworden onder jongeren: surfen en zoeken naar informatie, chatten op anonieme chat-sites en het gebruik van Habbo Hotel. Daarnaast is er een forse afname te zien in het gebruik van weblogs.

Ontwikkelingen in de prevalentie van compulsief internetgebruik

De algemene trend waarbij de intensiteit van het internetgebruik onder jongeren het afgelopen jaar is gedaald, vertaalt zich ook naar de prevalentie van compulsief internetgebruik. Het percentage compulsieve internetgebruikers is het afgelopen jaar gedaald van 4,3% in 2006 naar 3% in 2007. Deze cijfers impliceren dat er op dit moment in Nederland in de leeftijdsgroep 11 tot en met 15 jaar ongeveer 25.000 jongeren zijn bij wie sprake is van compulsief internetgebruik.

Terwijl het compulsieve internetgebruik onder vrijwel alle subgroepen van jongeren afneemt, zijn er voorzichtige aanwijzingen voor een toename in compulsief internetgebruik onder Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse jongeren. Het feit dat deze groepen over het algemeen korter dan jongeren met een Nederlandse achtergrond thuis de beschikking over internet hebben, kan hier wellicht mede een verklaring voor bieden. In dat geval zou het compulsieve gebruik bij deze groepen samen kunnen hangen met de zogenaamde 'beginnerfascinatie'. Vervolgonderzoek zal duidelijk moeten maken of deze trend zich de komende jaren voortzet.

Ontwikkelingen in internetspecifieke opvoeding

Het antwoord op de vraag hoe het komt dat het aantal uren internetgebruik en de prevalentie van compulsief internetgebruik het afgelopen jaar gedaald zijn, wordt voor een belangrijk deel gegeven door de cijfers over ontwikkelingen in het opvoedingsgedrag van ouders. De resultaten van dit monitoronderzoek laten zien dat ouders in 2007 duidelijker en strenger zijn ten aanzien van het internetgebruik van hun kinderen. Een opvallende stijging is te zien voor het stellen van regels ten aanzien van de tijd die jongeren op internet doorbrengen en het monitoren van het internetgebruik van jongeren. Ter illustratie, in 2007 grijpen bijna alle ouders in als ze merken dat hun kind (van 11-15 jaar) een hele weekenddag aan het internetten is.

Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de uitgebreide media-aandacht die er de afgelopen jaren, maar voornamelijk in 2006 was voor het internetgebruik van jongeren. Zowel in dagbladen, tijdschriften als in actualiteitenprogramma's op radio en TV is veel aandacht besteed aan het intensieve internetgebruik van jongeren en de mogelijke negatieve gevolgen daarvan (deels naar aanleiding van de 1^e meting van deze monitor). Ook is er veel media-aandacht geweest voor de rol van ouders bij het voorkómen van internet-gerelateerde problemen bij kinderen (ook deels naar aanleiding van IVO-onderzoek).

Daarnaast is er op scholen veel aandacht besteed aan de preventie van compulsief internetgebruik en online pesten (o.a. tijdens ouderavonden) en zijn er speciale landelijke campagnes geweest die zich op dit probleem richten, bijvoorbeeld de SIRE-campagne tegen online pesten. Tot slot zijn er verschillende opvoedingsondersteunende boeken verschenen over het internetgebruik van jongeren, en is er inmiddels een groot aantal opvoedkundige websites met adviezen aan ouders (bijvoorbeeld www.ouders.nl). Dit alles lijkt daadwerkelijk effect te hebben gehad: ouders zijn duidelijker en nemen een meer opvoedkundige rol op zich als het gaat om het internetgebruik van hun kinderen.

Het lijkt er op dus op dat al deze media-aandacht een gunstig effect heeft gehad, zowel op de bewustwording van ouders als op het daadwerkelijke opvoedingsgedrag door ouders. Uit eerder IVO-onderzoek weten we dat het opvoedingsgedrag van ouders, in het bijzonder het monitoren van het internetgebruik van jongeren en het stellen van regels ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik, een beschermend effect kunnen hebben op het ontstaan van compulsief internetgebruik (Van den Eijnden, Meerkerk, Vermulst, Spijkerman, & Engels, 2007). De toegenomen strengheid van ouders is echter niet in alle opzichten gunstig voor jongeren. We weten eveneens dat kwalitatief goede communicatie over internetgebruik met het kind een beschermende werking kan hebben. De kwaliteit van communicatie tussen ouders en hun kinderen over internet is het afgelopen jaar echter afgenomen. Dit pleit dus voor meer specifieke, op wetenschappelijke inzichten gebaseerde voorlichting aan ouders. In Hoofdstuk 5 en 6 zal daarom meer uitgebreid worden ingegaan op de rol van opvoeding bij het voorkómen van internet-specifieke problemen onder jongeren.

hoofdstuk 3

Online gaming: leefwijze of verslaving?

Hoofdstuk 3

Online gaming: leefwijze of verslaving?

3.1 Gaming als mediarevolutie

In juli 2006 werd in Amsterdam het eerste behandelcentrum voor computerspelverslaving in Europa geopend door Smith & Jones. Medio 2007 wordt door dezelfde organisatie aangekondigd dat er begin 2008 een tweede vestiging wordt geopend, voor opname en behandeling van nog eens 50 'verslaafde' gamers (Nu.nl, 2007).

Directe aanleiding voor het starten van de behandeling was een groeiend aantal aanmelders, dat naast hun alcohol of middelengebruik aangaf verslaafd te zijn aan computerspellen (games). "We had never heard of people spending up to 16 solid hours on a game, trying to 'level up'." (Smith & Jones, 2006). Juist omdat de Smith & Jones kliniek een privé kliniek is, valt het op dat zij zich richten op deze 'compulsieve' gamers. Sinds 2006 is er blijkbaar een groep mensen in onze samenleving die betaalde, professionele hulp zoekt bij het omgaan met computerspellen (vanaf nu: games).

Niet alle games zijn hetzelfde. Om te beginnen zijn er verschillende systemen om games op te spelen. Sinds de jaren 70 wordt er op console systemen gespeeld: spelmachines die je op de televisie aansluit (bijvoorbeeld Atari, Playstation, Xbox360, of Nintendo Wii). Daarnaast spelen mensen thuis games op hun Personal Computer (PC) of een laptop. Games op spelcomputers noemen we 'consolegames' en die op de PC of laptop 'PC-games'.

De laatste tien jaar is de verkoop van computerspellen, zowel voor consoles als PC's, wereldwijd explosief toegenomen. In de Verenigde Staten alleen al is de totale markt bijna verdriedubbeld tot 5,5 miljard euro tussen 1996 en 2004 (ESA, 2005). Naar verwachting zal de globale verkoop van games ook voorlopig nog blijven stijgen tot 9,6 miljard euro in 2011 (Ihlwan & Jacobs, 2006). Gericht op Nederland laat registratie door het GfK in de eerste drie maanden van 2006 een omzet van 68 miljoen euro zien wat betreft verkoop

van games en gerelateerde hardware, een stijging van 21% ten opzichte van het jaar daarvoor (GfK, 2006). De groei is zo groot dat games momenteel - commercieel gezien - door de muziek- en filmindustrie als serieuze concurrent word beschouwd.

Zojuist werd onderscheid gemaakt tussen consolegames (gespeeld op speciale spelletjescomputers) en PC-games (gespeeld op PC's en laptops). Het is noodzakelijk om nog een ander onderscheid te maken: het wel of niet 'online' samen spelen met anderen.

Voor consolegames is het altijd al zo geweest dat men met meerdere personen achter één spelcomputer kan zitten. Gamen op de PC was vooral een individuele hobby. Sinds de introductie van het internet bij het grote publiek, begin jaren 90, is het echter steeds makkelijker geworden om over het internet games met elkaar samen te spelen: 'online gamen'. Hierbij ging het in eerste instantie vooral om PC-games waarbij slechts enkele mensen tegelijk met elkaar in contact waren. Maar met het toenemen van de beschikbaarheid en kwaliteit van internetverbindingen is het tegenwoordig mogelijk om met grote groepen mensen samen in één 'virtuele' wereld aanwezig te zijn. Daarnaast is het gebruiksgemak van games enorm toegenomen, waarmee het 'gamen', maar vooral het 'online gamen' voor een groot publiek toegankelijk is geworden.

Er zijn een aantal populaire genres te onderscheiden binnen het online gamen⁵ (Wikipedia, 2007). Traditioneel kennen we de online varianten van schietspellen (first person shooters, FPS) en strategische simulaties (real-time strategy games, RTS). Daarnaast is het mogelijk om kleine spelletjes te doen via het programma waarmee je op internet surft, de internet-browser (browser games). Deze kleine spelletjes op internetsites speel je vaak alleen, maar soms ook met anderen.

Rond de eeuwwisseling is hier nog een variant aan toegevoegd: de al eerder genoemde virtuele werelden kwamen op. Binnen deze virtuele werelden kan je in de vorm van een personage (avatar) rondlopen en interactie hebben met de omgeving en andere spelers, uiteraard afhankelijk van het type wereld. Virtuele werelden zijn eigenlijk al in opkomst sinds 1997⁶, maar het echte succes begon eigenlijk pas bij de introductie van World of Warcraft (WoW) in 2004.

Gekenmerkt door een hoog bedieningsgemak, tekenfilmachtige uitstraling, en de sterke reputatie van maker Blizzard Entertainment⁷ werd World of Warcraft een direct succes. Dit ondanks de maandelijkse servicebijdrage van 10 tot 15 euro die (in Europa) gevraagd werd van gebruikers, bovenop de aanschafprijs. De groei van WoW zette zich door en is per 2007 met 9 miljoen abonnees de best verkopende Massive Multiplayer Online Role Playing Game (MMORPG) op de markt (Blizzard Entertainment, 2007).

⁵ Online Gamen is tegenwoordig ook mogelijk via console-systemen. Het Xbox Live Netwerk, gestart per 2002 door Microsoft, heeft al 7 miljoen gebruikers per 2007 (TGDaily, 2007).

⁶ Zie bijvoorbeeld spellen zoals 'Ultima Online' (september 1997) en in 'Everquest' (maart 1999).

⁷ Blizzard Entertainment beheert een aantal top game-franchises (Warcraft, Starcraft, Diablo) en is indirect een onderdeel van Vivendi SA: een Frans multimedia conglomeraat.

'Second Life' van Linden Labs is een belangrijk tweede voorbeeld van een virtuele wereld. Technisch gesproken is het meer een virtuele chatomgeving dan een spel, omdat er in principe geen doelen zijn ingebouwd. Het is een virtuele wereld, voor en door de inwoners onderhouden en gebouwd. Vooral in 2006 was er veel media-aandacht voor Second Life, mede omdat de munteenheid binnen Second Life, de Linden Dollar, direct inwisselbaar is met echte dollars. Je kan dus 'echt' geld verdienen binnen deze virtuele wereld. Ondanks de mediahype en de gratis basisdeelname, valt het aantal bezoekers op dagelijkse basis tegen. Gemiddeld zijn er wereldwijd zo'n twintig tot dertigduizend mensen online wereldwijd (Linden Labs, 2007). Eén verklaring is dat Second Life soms schokkerig draait, grafisch tegenvalt, en lastig is te bedienen. Desondanks is Second Life een goed voorbeeld van de nieuwe mogelijkheden die zijn ontstaan.

Er is een snelle ontwikkeling geweest, een ontwikkeling die nog steeds bezig is. Televisie en radio krijgen momenteel als vorm van entertainment te maken met een volwaardig alternatief: het online gamen. Zelfs in het gezaghebbende wetenschappelijke tijdschrift *Science* wordt benadrukt hoe serieus het gamen genomen dient te worden (Bainbridge, 2007).

The present moment marks a major historical transition. Video games and computer games are in the process of evolving into something much richer, namely virtual worlds, at the same time that electronic games are surpassing the motion picture industry in dollar terms and beginning to cut into television. Already, many families forgo watching TV dramas to quest together in WoW (pp. 472).

De commercie neemt de ontwikkeling rond het gamen ook zeer serieus. Volgens IBM is het bijvoorbeeld mogelijk om belangrijke leiderschapsvaardigheden online te leren en te oefenen (Seriosity & IBM, 2007). Volgens recent marktonderzoek (ComScore, 2007) bezoekt 1 op de 4 internetters websites over online gaming, dit zijn wereldwijd 217 miljoen unieke bezoekers - een groei van 17% sinds 2006.

3.2 Schaduwzijde van de omwenteling

De commercie ruikt kansen, er is wetenschappelijke fascinatie voor een nieuwe ontwikkeling. Maar er is ook bezorgdheid. Recent komen er steeds vaker geluiden naar voren over kinderen en volwassenen die 'gameverslaafd' zijn. De oprichting van de Smith & Jones kliniek in Amsterdam is slechts één van die signalen. In 2006 liet de Amerikaanse overheid een onderzoek starten door de 'Council on Science and Public Health'; in de resolutie over het onderzoek staat dat de game-industrie een belangrijke invloed heeft gekregen op de ontwikkeling van jongeren (American Medical Association, 2006). Het probleem hierbij is dat de primaire interesse van de game-industrie het verkopen van games is - het verdienen van geld. Ondanks signalen dat games mogelijk verslavend zijn, heeft de industrie geen actie ondernomen. In reactie daarop werd in 2006 door de 'American Medical Association' besloten om uit te zoeken wat de risico's van gaming voor jongeren zijn.

Een jaar later verscheen het rapport van de CSPH (Council on Science and Public Health, 2007). Op basis van een brede literatuurstudie over de periode 1985 en 2007 worden een aantal opvallende conclusies

getrokken (Council on Science and Public Health, 2007). Net zoals bij internetgebruik, gokken, of de 'klassieke' verslavingen, blijkt inderdaad dat sommige mensen zo vaak met games bezig zijn dat andere aspecten van hun leven ondergesneeuwd worden: het CSPH spreekt van 'game over-use'. In de onderzoekslijn van het IVO wordt dit compulsief gamen genoemd. Het gedragspatroon bij compulsief gamen lijkt sterk op het gedrag bij andere verslavingen: afhankelijkheid, preoccupatie met het gamen, verstoring van de relaties met familie en vrienden, en matig functioneren op school of werk. Compulsief gamen komt blijkbaar het meest voor onder gamers die spelen in virtuele werelden, beter bekend als Massive Multiplayer Online Role Playing Games (MMORPG's).

Er wordt een aantal redenen gegeven waarom juist virtuele game-werelden of MMORPG's problemen kunnen opleveren. Allereerst gegeven, zijn deze games interactief en kennen geen pauzes; beloning voor gedrag komt ogenblikkelijk. Daarnaast hebben MMORPG's een sociale aard: de wereld wordt immers bevolkt door vele karakters of avatars, waar 'echte' mensen achter zitten. Tot slot is er een competitief element ingebouwd. Je kunt door uiterlijkheden, groepspositie, overwinningen, of niveau een bepaalde status verkrijgen.

MMORPG's zijn gebaseerd op twee principes. Allereerst moet het leuk zijn om te spelen - de speler wordt vaak continu beloond door het vinden van bijvoorbeeld kleine verbeteringen voor zijn karakter, een paar munten, of een niveau omhoog gaan. Beloningen zijn continu aanwezig en makkelijk te krijgen. Grote beloningen (een compleet harnas, een paard) kosten meer tijd en worden nagestreefd over een langere tijd, of met een grote groep andere spelers. De hoeveelheid tijd die je speelt hangt sterk samen met je 'uitrusting', en daarmee met de status die je hebt in het spel. Ten tweede zijn de games vaak ontworpen zodat de gamer blijft terugkomen: er is immers een maandelijks bijdrage aan het spel verbonden. De fabrikant wil niet dat de gamer stopt en zorgt er dus voor dat het spel geen echt 'einde' kent. Er zijn meer landen te verkennen, meer draken te doden, meer zwaarden te smelten, dan één iemand ooit voor elkaar kan krijgen.

De CSPH (Council on Science and Public Health, 2007) geeft op basis van literatuur een beeld van het soort persoon, dat gevoelig is voor compulsief gebruik van games. Het gaat om mensen die sociaal gezien in de marge zitten, soms erg eenzaam zijn, en vaak moeite hebben met sociale interacties in het 'echte' leven. Voor hen dient de virtuele wereld als vluchtweg, omdat ze daar meer beheersing hebben en meer succesvol zijn. Mede op basis van het CSPH rapport is recentelijk de discussie gestart of gameverslaving in de toekomst een officiële psychiatrische diagnose moet worden. De conclusie van de CSPH is voorlopig dat er nog niet voldoende onderzoek beschikbaar is om hier harde uitspraken over te doen.

Feit is wel dat het meestal meerdere jaren duurt voordat verslavingsproblematiek, van welk soort dan ook, zo uit de hand loopt dat mensen daadwerkelijk hulp gaan zoeken. Helaas is het dan al te laat. Als compulsief gebruik van deze virtuele werelden als 'vluchtweg' voor verantwoordelijkheden, persoonlijke ontwikkeling, en sociale contacten, inderdaad een aanzienlijk probleem is, dan manifesteert zich dat mogelijk pas in de nabije toekomst op grote schaal.

Over de grenzen van wat er kan en mag in virtuele werelden is er in de meeste landen nauwelijks jurisprudentie of rechtspraak. Een recent Nederlands voorbeeld is het door de tweede kamer voorgestelde verbod

op kinderporno in Second Life, nadat bleek dat sommige volwassenen zich voordeden als kinderen en virtuele 'pedofiele' sex hadden met andere volwassenen binnen de virtuele wereld 'Second Life' (NRC.nl, 2007).

Het is van belang om het fenomeen online gamen, in het bijzonder virtuele werelden of MMORPG's, binnen de Nederlandse samenleving zeer serieus te nemen. In het Oosten, waar men wat betreft informatisering iets voorligt, zien we dat regeringen maatregelen beginnen te nemen om mensen te beschermen tegen zichzelf (Ihlwan & Jacobs, 2006). In het Westen zien we dat een belangrijke Amerikaanse gezondheidsorganisatie een pleidooi start voor een psychiatrische definitie 'game addiction' (Council on Science and Public Health, 2007). In Nederland zelf is er regelmatig aandacht in de pers voor wat men 'gameverslaving' noemt (Lemmens, 2006), terwijl de eerste aanmelders die problemen menen te hebben met game- of internetgebruik binnendruppelen bij de verslavingszorginstellingen en particuliere verslavingszorg (Smith & Jones, 2006).

Volgens één van de koplopers in onderzoek naar gamen, Mark Griffiths, zijn jongeren bij uitstek gevoelig voor het ontwikkelen van afhankelijkheidsproblemen bij het spelen van games (Griffiths & Hunt, 1998). De vraag dient zich aan hoe de situatie nu onder de Nederlandse jeugd is. Hoeveel jongeren zijn op een ongezonde manier met games bezig? Hoeveel tijd besteden jongeren aan verschillende soorten games? En wat voor soort jongere houdt zich nu met welk type game bezig? Op basis van de Monitor Internet en Jongeren worden in dit hoofdstuk de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. Hoe ziet het gamegebruik onder Nederlandse jongeren er in 2007 uit?
2. Welke ontwikkelingen en trends waren er in het online gamegebruik van jongeren tussen januari 2006 en januari 2007?
3. Welke psychosociale kenmerken hebben gamers en 'compulsieve' gamers?
4. Hoe zijn gamen en 'compulsief' gamen te voorspellen vanuit psychosociale en demografische kenmerken van jongeren?

3.3 Methode

De verschillende onderzoeksvragen worden beantwoord met drie methoden. Allereerst is er per jaar informatie beschikbaar uit de vragenlijsten, dus voor 2006 (3633 leerlingen) en 2007 (4921 leerlingen) afzonderlijk. Zie Bijlage 1 voor de afgenomen vragenlijst. Ten tweede wordt er gebruik gemaakt van een vergelijking van deze twee jaren, de zogenaamde 'trendvergelijking'. Bij deze trendvergelijking wordt de derde klas weggelaten uit de tweede meting omdat deze bij de eerste meting nog niet meegenomen werd (zie Hoofdstuk 2 voor aanvullende informatie). Tot slot wordt er gebruik gemaakt van longitudinale vergelijkingen, voor het voorspellen van gamegedrag binnen de 2641 leerlingen die inderdaad ook aan beide metingen hebben deelgenomen. Tenzij anders aangegeven zijn de resultaten in dit hoofdstuk gebaseerd op gewogen data, om een goede afspiegeling van de landelijke situatie te benaderen (zie ook Hoofdstuk 2). Gerapporteerde steekproefgroottes (n) zijn gebaseerd op ongewogen data.

In de onderzoeksvragen wordt gesproken over 'compulsieve' gamers. Maar wanneer is iemand een '**compulsieve**' gamer? We gaan er vanuit dat iemand een compulsieve gamer is als deze een positieve score op de CIUS heeft (Meerkerk, 2007), en daarnaast minstens 4/5 dagen per week games speelt (vraag 17 en 18, Bijlage 1). Ook wordt gebruik gemaakt van de zogenaamde **Body Mass Index (BMI)**, waarbij het gewicht in kilo's gedeeld wordt door de gekwadrateerde lengte in centimeters (vraag 6 en 7, Bijlage 1). Er moet gecorrigeerd worden voor de lagere BMI die jongere leerlingen per definitie hebben. Wat betreft **schoolprestaties** wordt zelfrapportage gebruikt, aangevuld met een indirecte vraag (hoe gaat het in vergelijking met anderen) (vraag 35 en 36, Bijlage 1). De overige psychosociale maten zijn te vinden in Bijlage 1 en bestaan uit **eenzaamheid** (vraag 32), **depressieve stemming** (vraag 31), **sociale angst** (vraag 33), en **negatief zelfbeeld** (vraag 34). Voor eenzaamheid is gebruik gemaakt van een vertaalde 5-punts versie van de herziene UCLA Loneliness Scale (Russell, Peplau, & Cutrona, 1980). Depressieve symptomen werden gemeten met behulp van de 5-punts Depressive Mood List 'DML' (Kandel & Davies, 1982, 1986), welke vertaald werd door Engels en zijn collega's (Engels, Finkenauer, Meeus, & Dekovic, 2001). Negatief zelfbeeld werd gemeten met een Nederlandse vertaling van de 4-punts Rosenberg's Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1989). Deze vier uitkomstmaten hangen sterk met elkaar samen (hoge correlaties, tussen .35 en .53 voor alle verbanden, $p < .001$).

Om de verzamelde data te bewerken en te analyseren is gebruik gemaakt van SPSS, met name van eenvoudige, beschrijvende statistiek (b.v. t-toetsen), en daarnaast univariate lineaire regressie analyses en logistische regressie analyses.

3.4 Het virtuele leven van de volgende generatie

Hoe ziet het gamegebruik onder Nederlandse jongeren er anno 2007 uit?

Eerder in dit hoofdstuk werd beargumenteerd dat het belangrijk is om verschillende typen games te onderscheiden. In aansluiting op recente ontwikkelingen en de toenemende bezorgdheid over het gamen, werd er bij de tweede meting voor gekozen om een extra vraag op te nemen over gamegebruik. Hierbij werd een onderscheid gemaakt naar 'offline' en 'online' gamen. Binnen online gamen werd bovendien een onderscheid gemaakt tussen 'online spelen met anderen' en 'kleine spelletjes op sites' (die vooral alleen worden gespeeld).

Allereerst is er gekeken naar het wekelijkse aantal uren dat jongeren in 2007 met de verschillende typen games bezig zijn (Tabel 3.1). Opvallend is dat online gamen minder vaak voorkomt dan offline gamen (X^2 , $p < .01$) en het spelen van kleine spelletjes op sites (X^2 , $p < .01$), maar dat er gemiddeld wel meer uren per week aan worden besteed (t-test, $p < .01$). Het komt veel voor dat jongeren meerdere typen games spelen: 19,8% van de jongeren speelt alle drie de typen wel eens en 36,0% speelt twee verschillende speltypen. Op basis van een algemene vraag naar online gaming (zowel online spelen met anderen als kleine spelletjes op sites) bleek dat slechts een klein deel (28,2%) van de jongeren tussen de 11 en 16 jaar helemaal geen online games speelt.

Tabel 3.1 Gamen in subtypes, in uren per week, meting 2007

	Percentage jongeren dat dit type games speelt	Tijdsbesteding in uren per week ^A
Offline gamen, zonder internet (n=4815)	59,2%	5,5
Online gamen, met anderen (n=4858)	40,1%	9,0
Kleine spelletjes op sites (n=4822)	69,6%	2,8

^A Dit is de gemiddelde tijdsbesteding van die jongeren, die ook daadwerkelijk gamen

Van oudsher is de game-industrie meer op jongens dan op meisjes gericht. De onderstaande Tabel 3.2 laat het type games voor jongens en meisjes zien. Allereerst kijken we naar de percentages jongens en meisjes die spelen. Het valt op dat jongens zich vaker bezighouden met het online en offline gamen dan meisjes (X^2 , $p<.001$). Daartegenover staat dat een groter percentage meisjes zich bezighoudt met het spelen van kleine spelletjes op websites (X^2 , $p<.001$).

Als we kijken naar de tijd (in uren) die wordt besteed aan het gamen, blijkt dat alle drie de typen games meer uren door jongens dan door meisjes worden gespeeld (t-test, $p<.001$). Een opvallende uitkomst is dat jongens van alle speltypen de meeste tijd besteden aan online gamen, terwijl opvallend weinig meisjes zich hier mee bezighouden.

Tabel 3.2 Gamen in subtypes en sekse, meting 2007

		Percentage dat dit type games speelt	Tijdsbesteding in uren per week ^A
Online gamen, met anderen	Jongens (n=2455)	58.3%	10.8
	Meisjes (n=2396)	21.1%	3.7
Kleine spelletjes op sites	Jongens (n=2434)	66.1%	3.2
	Meisjes (n=2381)	73.1%	2.4
Offline gamen, zonder internet	Jongens (n=2430)	63.0%	6.9
	Meisjes (n=2378)	55.3%	3.8

^A Dit is de gemiddelde tijdsbesteding van die jongeren, die ook daadwerkelijk gamen

Naarmate jongeren ouder worden, neemt het percentage gamers voor alle speltypen iets af. Het gemiddelde aantal uren dat besteed wordt aan spelen neemt echter toe, voor zowel online gamen met anderen als offline games (zie Tabel 3.3). Daarnaast besteden jongeren op het VMBO zowel meer uren per week aan online games (t-test, $p<.001$) als offline games (t-test, $p<.001$) dan HAVO- en VWO- leerlingen. Wat betreft kleine spellen op sites worden geen verschillen tussen schoolniveaus gevonden.

Tabel 3.3 Gamen in subtypes en leeftijdscategorie (klas), meting 2007

Percentage jongeren dat dit type speelt, en het aantal uren per week ^A	Tijdsbesteding in uren per week ^A				
	Gr.7	Gr.8	VO-1e	VO-2e	VO-3e
Online gamen, met anderen	41,7%	49,1%	42,0%	36,4%	31,1%
	5,9	5,3	8,5	9,1	8,5
Kleine spelletjes op sites	83,1%	80,9%	70,7%	59,0%	54,4%
	3,7	2,8	3,8	2,8	3,2
Offline gamen	59,1%	63,3%	64,5%	56,4%	52,7%
	5,4	5,7	6,3	8,7	7,9

^A Dit is de gemiddelde tijdsbesteding van die jongeren, die ook daadwerkelijk gamen

Ontwikkelingen en trends in het online gamen tussen 2006 en 2007

Bij beide metingen van de Internetmonitor, in 2006 als 2007, is aan de jongeren gevraagd hoe vaak zij online games spelen (onder deze vraag vallen ook de kleine spelletjes op websites). Online chat-omgevingen, zoals Habbo Hotel, zijn hier niet in meegenomen omdat deze al in een aparte vraag zijn opgenomen. Ook is de derde klas bij deze trendanalyses niet meegenomen, omdat derde klassen in 2006 niet in de steekproef zaten (zie ook Hoofdstuk 2).

In vergelijking met 2006, is het aantal jongeren dat vaker dan één keer per week online games speelt iets gedaald (van 56,7% naar 53,5%). Deze lichte daling in internetgebruik zagen we overigens ook in Hoofdstuk 2, en deze beperkt zich dus niet alleen tot het gamen. Nadere analyses binnen subgroepen laten zien dat deze daling tussen 2006 en 2007 aantoonbaar is voor meisjes, voor leerlingen in groep 8 en voor leerlingen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs ($p < .01$). Voor opleidingsniveau worden geen verschillen gevonden.

Kenmerken van gamers in vergelijking met niet-gamers

De gehele groep jongeren wordt voor 2006 en 2007 verdeeld in gamers en niet-gamers (jongeren die aangeven 'nooit' te gamen). Het gaat hierbij om online gamen in brede zin (inclusief kleine spelletjes op websites), gebaseerd op vraag 13 (Bijlage 1), die zowel in 2006 als in 2007 is gesteld. De ondervraagde groep bestaat in 2006 uit 803 niet-gamers (22,9%) en 2708 gamers (77,1%). In 2007 bestaat de groep, nu inclusief de derde klas, uit 1569 niet-gamers (35,5%) en 3260 gamers (67,5%)⁸.

In beide jaren blijkt dat gamers vaker jongens dan meisjes zijn (X^2 , $p < .001$). In 2006 is 53,5% van de gamers van het mannelijke geslacht (tegenover 43,2% van de niet-gamers). Ook in 2007 is het merendeel van de gamers jongen (56,3%, tegenover 38,2% van de niet-gamers). Autochtone jongeren gamen gemiddeld iets vaker online dan allochtone jongeren (X^2 , $p < .01$). Daarnaast zijn de gamers in beide jaren iets jonger dan de niet-gamers (X^2 , $p < .001$). Tussen schoolniveaus (HAVO/VWO en VMBO) worden geen verschillen in gamen

⁸ Deze percentages zijn ongewogen, omdat ze anders niet overeen komen met de direct ernaast genoemde aantallen.

gevonden. Als we kijken naar schoolresultaten, blijkt in beide jaren dat de gamers het, volgens eigen zeggen, gemiddeld iets beter doen op school dan de niet-gamers (X^2 , $p < .05$ in 2006, X^2 , $p < .001$ in 2007).

Samenvattend zijn gamers vaker jongens, vaker autochtoon, relatief iets jongeren en ze rapporteren iets betere schoolprestaties dan niet-gamers. Afgezien van deze voorgaande kenmerken, zijn eventuele verschillen in psychosociale kenmerken interessant. Onderzocht zijn de volgende kenmerken: (1) depressie, (2) eenzaamheid, (3) sociale angst, (4) negatief zelfbeeld, en (5) BMI (zie ook de methodesectie).

Zowel bij de eerste als bij de tweede meting scoren gamers hoger op sociale angst dan de niet-gamers (eenzijdige toetsing, $p < .05$ in 2006, $p < .001$ in 2007). Dit is een aanwijzing dat gamers mogelijk een lager psychosociaal welbevinden hebben dan niet-gamers. Voor de andere psychosociale kenmerken en BMI worden verschillen gevonden. Eén mogelijke verklaring voor dit resultaat is dat het kleine, compulsieve deel van de gamers een sterke invloed op de uitkomsten heeft. Echter, als de score voor compulsiviteit (CIUS, zie Methode) wordt meegenomen blijft de uitkomst aanwezig. De conclusie blijft dan, dat gamers meer symptomen van sociale angst vertonen dan niet-gamers.

Het voorspellen van gamegedrag?

In het voorgaande werden de kenmerken van gamers in kaart gebracht op basis van de data uit 2006 en 2007 afzonderlijk (cross-sectioneel). Nu wordt op basis van longitudinale analyses bekeken in hoeverre gamen vanuit andere variabelen voorspeld kan worden. In voorgaande analyses werden een aantal kenmerken van 'gamers' gevonden: ze waren vaker jongen, gemiddeld iets jonger, vaker autochtoon, en deden het gemiddeld iets beter op school. Daarnaast werd gevonden dat gamers binnen beide jaren iets hoger scoorden op sociale angst. De vraag is echter hoe deze relatie dan precies tot stand komt. Leidt gamen tot sociale angstgevoelens, of is het precies omgekeerd en gaan sociaal angstige jongeren eerder gamen?

In univariate regressiemodellen is de mate van online gamen in 2007 voorspeld vanuit (1) demografische kenmerken, (2) BMI, (3) schoolprestaties, (4) de mate van online gamen in 2006, en telkens één van de (5) psychosociale kenmerken (gezien de hoge intercorrelatie). Ter aanvulling zijn de psychosociale kenmerken ook in één model samen meegenomen als onafhankelijke variabelen. Naast geslacht, klas en etniciteit, blijkt dat eenzaamheid een toename in online gamen voorspelt: naarmate jongeren meer eenzaamheidsgevoelens hebben, houden ze zich een jaar later intensiever bezig met online gamen ($\beta = .130$, $p < .01$).

Sociale angst voorspelt eveneens een toename in online gamen: naarmate jongeren meer last hebben van sociale angst zijn ze een jaar later actiever met online gamen. ($\beta = 0,076$, $p < .05$). Geconcludeerd kan worden dat jongeren met meer eenzaamheidsgevoelens en meer sociale angst een jaar later meer dagen per week gamen dan jongeren die hier minder last van hebben.

De vraag is of het omgekeerde patroon, waarbij gamen een afname in psychosociaal welbevinden (o.a. eenzaamheid en sociale angst) voorspelt, ook bestaat? Met behulp van vier univariate regressiemodellen is gekeken in hoeverre de vier psychosociale kenmerken in 2007 voorspeld worden vanuit gamen in 2006, waarbij wederom voor de specifieke psychosociale kenmerken in 2006 en voor relevante demografische

kenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit) worden meegenomen als onafhankelijke variabelen (om te controleren voor hun invloed). Er worden geen significante relaties gevonden: jongeren die in 2006 meer dagen per week online gamen, zijn er een jaar later in psychosociaal opzicht niet slechter aan toe.

Kenmerken van 'compulsieve' gamers in vergelijking met niet-compulsieve gamers?⁹

Een klein deel van de gamers houdt zich op een compulsieve manier met **online gamen** bezig: de zogenaamde '**compulsieve gamers**'. Ze gaven zelf aan problemen te hebben met hun internetgebruik en gamen minimaal 4 dagen per week. Eerder kwam al naar voren dat in 2006 3,1% van de gamers compulsief was en in 2007 is 2,7% van de gamers compulsief.

Als we de compulsieve gamers vergelijken met de niet-compulsieve gamers, blijkt dat de compulsieve gamers vaker mannelijk zijn. In 2006 is 53,2% van de niet-compulsieve gamers man, terwijl 76,2% van de compulsieve gamers mannelijk is (X^2 , $p < .001$). In 2007 gaat het om 57,1% mannen onder de niet-compulsieve gamers versus 77,0% mannen onder de compulsieve gamers (X^2 , $p < .001$). Compulsieve gamers zijn in beide jaren iets vaker allochtoon (X^2 , $p < .05$ in 2006, X^2 , $p < .001$ in 2007). In 2006 was 35,3% van de compulsieve gamers allochtoon, ten opzichte van 24,0% onder de niet-compulsieve gamers. In 2007 ging het om 46,0% allochtonen onder de compulsieve gamers, tegenover 23,5% onder de niet-compulsieve gamers. Compulsieve gamers en niet compulsieve gamers verschillen niet aantoonbaar van elkaar wat betreft leeftijd en schoolniveau (HAVO/VWO en VMBO). Wel geven de compulsieve gamers in beide jaren aan dat ze het slechter doen op school. Dit blijkt zowel uit de directe vraag naar schoolprestaties als bij de indirecte vraag, waar ze zich vergelijken met hun klasgenoten (X^2 , $p < .001$).

Samenvattend: compulsieve gamers zijn vaker mannelijk, vaker allochtoon, én doen het slechter op school dan de niet-compulsieve gamers. Verschillen op psychosociale kenmerken zijn ook getoetst. Er wordt met behulp van logistische regressie analyses gekeken naar verschillen in depressie, eenzaamheid, sociale angst, negatief zelfbeeld, en overgewicht (BMI). Uit deze analyses blijkt dat compulsieve internetgebruikers in 2006 hoger scoren op depressie ($p < .001$), eenzaamheid ($p < .01$), en een negatief zelfbeeld ($p < .001$) dan niet-compulsieve gamers. In 2007 scoren compulsieve gamers enkel hoger op depressie ($p < .001$). Wat betreft overgewicht wordt geen verschillen gevonden. Op basis van deze resultaten, en de kennis dat de uitkomstmaten sterk onderling samenhangen, kan gezegd worden dat compulsieve gamers er psychosociaal slechter aan toe zijn: ze zijn meer depressief, meer eenzaam, hebben een meer negatief zelfbeeld en ervaren meer sociale angst.

Eerder in dit rapport kwam het onderscheid in verschillende gametypen aan de orde. De uren per week die aan de verschillende speltypen worden besteed, worden nu gekoppeld aan de compulsieve (en niet compulsieve) gamers om te zien met welke speltypen ze zich nu bezighouden en hoe vaak. Een opvallend resultaat is dat compulsieve gamers relatief vaak online games met anderen spelen en daar buitenproportioneel veel tijd aan besteden (Tabel 3.4).

⁹ Binnen deze paragraaf wordt niet gewogen omdat er binnen een subgroep (gamers) gekeken wordt.

Tabel 3.4: Gamen in subtypes, in uren per week, meting 2007

		Percentage dat dit type games speelt	Tijdsbesteding in uren per week ^A
Online gamen, met anderen	Compulsieve gamers (n=84)	84,9%	26,9
	Overige gamers (n=4738)	52,5%	9,2
Kleine spelletjes op sites	Compulsieve gamers (n=83)	68,2%	9,3
	Overige gamers (n=4700)	77,2%	2,6
Offline gamen, zonder internet	Compulsieve gamers (n=78)	59,0%	17,4
	Overige gamers (n=4700)	66,6%	5,5

^A Dit is de gemiddelde tijdsbesteding van die jongeren, die ook daadwerkelijk gamen

Voorspellen van compulsief gamen?

Van 2632 jongeren is bij beide metingen bekend of ze wel of geen compulsieve gamer zijn. Als deze metingen met elkaar vergeleken worden, dan blijkt dat slechts een klein deel van de 'compulsieve' gamers een jaar later nog steeds compulsief speelt (15,4% chronische cases), terwijl de nieuwe incidentie hoog is (39 nieuwe gevallen in 2007: 1,5% van het totale aantal gamers).

De kenmerken van compulsieve gamers werden in kaart gebracht op basis van de data uit 2006 en 2007 afzonderlijk (cross-sectioneel). Nu wordt op basis van longitudinale analyses bekeken in hoeverre compulsief gamen vanuit psychosociale uitkomstmaten, BMI en schoolprestaties voorspeld kan worden.

De demografische kenmerken (geslacht, etniciteit, en leeftijd), BMI, schoolprestaties bij de eerste meting, en compulsief gamen bij de eerste meting worden gebruikt om compulsief gamen een jaar later te voorspellen met behulp van logistische regressie analyses. Hierbij worden steeds apart de psychosociale uitkomstmaten meegenomen (zie ook: gamers tegenover niet-gamers). De resultaten laten zien dat alleen een meer negatief zelfbeeld (en niet de andere kenmerken) compulsief gamen een jaar later voorspelt (eenzijdige toetsing, $p < .05$, $\beta = .577$).

Er is ook een omgekeerde analyse gedaan. Hierbij is met behulp van vier univariate regressiemodellen gekeken in hoeverre de vier psychosociale kenmerken in 2007 voorspeld worden vanuit compulsief gamen in 2006. Hierbij werden specifieke psychosociale kenmerken in 2006 en relevante demografische kenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit) meegenomen. Deze analyses laten geen duidelijke verbanden zien tussen compulsief gamen en psychosociaal welbevinden een jaar later. Er zijn geen aanwijzingen dat compulsief gamen een afname in psychosociaal welbevinden een jaar later voorspelt.

Conclusies

Op dit moment vindt er een grote verschuiving plaats op het gebied van vrijetijdsbesteding, misschien is er zelfs sprake van een **mediarevolutie**. Sinds een aantal jaren is het mogelijk om deel te nemen aan een

virtuele gamewereld waarin iedereen een held kan zijn. Dat wil zeggen, iedereen die hier grote hoeveelheden tijd in investeert.

Ook in Nederland is het online gamen snel opgekomen. In 2007 speelt slechts een kwart van de Nederlandse jongeren geen online games. Hoewel offline gamen (59%) nog altijd iets vaker voorkomt dan online gamen met anderen (40%), blijkt dat jongeren aan het online gamen met anderen veel meer uren besteden, te weten 9 uren per week tegenover 5,5 uren offline gamen en 2,8 uren voor het spelen van kleine spelletjes op websites. Een aanzienlijke meerderheid (70%) van de jongeren doet wel eens (puzzel) spelletjes op websites, alleen of met anderen.

De resultaten van dit onderzoek wijzen uit dat het online gamen veel tijd kost. Eén belangrijke verklaring hiervoor is de sociale aard van het online gamen. Een offline game zet je gewoon uit als je geen zin meer hebt. Een klein puzzelspelletje op een website kan je even tussendoor doen, en is ook snel weer uitgezet. Maar je loopt niet tijdens een voetbalwedstrijd het veld af zonder goede reden, en zo zet je ook niet de computer uit als je met 39 anderen op jacht bent naar een draak en iedereen afhankelijk van jouw prestatie is. Natuurlijk kun je dat wel doen, maar de volgende gamesessie zal blijken dat je e-vriendenkring aanzienlijk geslonken is.

Van oudsher zijn jongens de doelgroep voor games (door de gewelddadige thema's van de games). Voor offline games is hier verandering in gekomen: spellen zoals 'The Sims 2' worden veel gespeeld door meisjes. Kleine spelletjes op websites zijn altijd al meisjesvriendelijk geweest, omdat het vaak gaat om kleine puzzels of behendigheid. De resultaten bevestigen dit beeld: jongens houden zich vaker dan meisjes bezig met online en offline games, terwijl meisjes zich vaker bezighouden met kleine spelletjes op websites. Jongens besteden bovendien nog altijd meer uren aan gamen dan meisjes. Vooral bij online gamen met anderen blijkt er een groot verschil tussen jongens (58% speelt, gemiddeld 11 uur per week) en meisjes (21% speelt, gemiddeld 4 uur per week).

Naarmate jongeren ouder worden, daalt het percentage 'gamers'. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat met het toenemen van de leeftijd van jongeren, school en huiswerk een steeds groter deel van de vrije tijd in beslag gaan nemen en dit ten koste gaat van de animo om te gamen. Deze verklaring wordt enigszins ondersteund door het verschil in opleidingsniveaus: jongeren op het VMBO besteden in vergelijking met jongeren op HAVO/VWO meer uren per week aan online- en offline gamen. Diegenen die blijven gamen met het ouder worden, gaan echter gemiddeld wel meer uren per week besteden aan zowel offline- als online games (eventueel met anderen).

Als gamers en niet-gamers met elkaar vergeleken worden, ontstaat er een beeld van de '**typische**' **online-gamer**. Gamers zijn vaker man, iets vaker autochtoon, jonger, en doen het iets beter op school dan niet-gamers. Ook blijkt dat ze iets meer sociaal angstig zijn. Deze uitkomsten zijn niet onverwacht. Eerder werd besproken dat **online games** vooralsnog gericht zijn op een mannelijke doelgroep, en dat jongere leerlingen meer vrije tijd hebben om te gamen. Onder autochtonen is internet bovendien breder beschikbaar dan onder allochtonen (zie Hoofdstuk 2).

Voor het feit dat gamers meer sociaal angstig zijn, zijn meerdere verklaringen mogelijk. Het zou zo kunnen zijn dat gamen leidt tot sociale angst omdat deze jongeren hun sociale vaardigheden niet meer in het echt oefenen. Een tweede verklaring zou zijn dat sociaal angstige jongeren juist meer gaan gamen als 'uitweg'. Onze resultaten wijzen op de tweede verklaring: een jaar later zijn jongeren die meer sociaal angstig en meer eenzaam waren, vaker online gaan gamen. Dit steunt het idee dat jongeren soms 'vluchten' in de games. Het lijkt er niet op dat jongeren die in 2006 meer online gamen er een jaar later psychisch en sociaal slechter aan toe zijn.

Een kleine subgroep van de gamers, rond de 3%, wordt door ons gezien als '**compulsieve**' gamer. Als deze groep 'compulsieve' gamers wordt vergeleken met de overige niet-compulsieve gamers, blijkt dat ze vaker mannelijk en vaker allochtoon zijn. Bovendien doen ze het slechter op school. Psychisch en sociaal gaat het slechter met de compulsieve gamers dan met de niet-compulsieve gamers: ze zijn vaker depressief, sociaal angstig, hebben vaker een negatief zelfbeeld, én zijn vaker eenzaam. Uit nadere analyses blijkt ook dat jongeren met een meer negatief zelfbeeld een jaar later vaker een patroon van compulsief gamen hebben ontwikkeld. Dit doet vermoeden dat jongeren die er psychosociaal slechter aan toe zijn, een groter risico lopen op 'compulsief' gamen. Een ander opvallend resultaat is dat 85% van deze compulsieve gamers zich bezighoudt met online games met anderen en daar verreweg de meeste uren aan besteedt (27 uur per week).

Leefwijze of verslaving?

Veranderingen in de wereld om ons heen kunnen we vaak pas na verloop van tijd volledig overzien.

Hindsight is 100/100 zoals de Amerikanen het zeggen. Dankzij de toenemende kwaliteit van computers, internetverbindingen, en applicaties is het mogelijk geworden om grote hoeveelheden tijd in 'virtuele' gamewerelden door te brengen met vrienden die je soms alleen via het internet kent, zogenaamde e-vrienden. Ook de functie van computergames is veranderd: een offline game speel je vooral voor de ontspanning, maar online gamen met anderen kan ook een sociale functie hebben: er ontstaat een groepsgevoel. Hiermee is echter ook een nieuwe verleiding beschikbaar gekomen, namelijk de verleiding om te vluchten uit de werkelijkheid.

Eerder in dit hoofdstuk werd een literatuurstudie van het Amerikaanse instituut CSPH besproken (Council on Science and Public Health, 2007). Er kwam een beeld naar voren van het type mens dat gevoelig is voor compulsief gebruik van games. Het beeld dat van compulsief gamen ontstaat lijkt op dat van andere verslavingen, en omvat: afhankelijkheid, preoccupatie met het gamen, verstoring van de relaties met familie en vrienden, en matige prestaties op school of werk. Er waren aanwijzingen dat compulsiviteit het meest voorkomt onder gebruikers van virtuele werelden, waaronder MMORPG's. Hoe meer tijd je in je 'andere leven' doorbrengt, hoe groter je populariteit in die wereld, zo lijkt de onderliggende gedachte. Voor sommigen is deze vluchtweg TE verleidelijk. In dit hoofdstuk werd bevestigd dat dit beeld ook voor Nederlandse jongeren opgaat: vooral online games met anderen zijn een populaire activiteit, waar soms zeer veel tijd in gaat zitten.

Toen de gokverslaving opkwam werd deze lange tijd gebagatelliseerd binnen de verslavingszorg, maar momenteel kennen we een breed onderzochte psychiatrische diagnose voor compulsief gokken of 'Pathological Gambling'. Tijden veranderen, en het is belangrijk om een open geest te houden. Op basis van het betoog en de resultaten in dit hoofdstuk kan de eindconclusie een waarschuwing zijn: online gamen is iets fundamenteel nieuws, onderschat het niet. Hoewel veel gebruikers nergens last van hebben, lijkt een substantiële groep Nederlandse jongeren enigszins te vluchten in deze virtuele werelden, zich daar slecht bij te voelen, en soms zelfs niet meer zonder kunnen. Nu we dit weten hebben professionals een verantwoordelijkheid om daar goed mee om te gaan.

schooltaken

hoofdstuk 4

Internetgebruik voor schooltaken

Hoofdstuk 4

Internetgebruik voor schooltaken¹⁰

In het huidige hoofdstuk wordt verslag gedaan van de resultaten die in het Monitoronderzoek Internet en Jongeren specifiek zijn verzameld over schooltaken en internetgebruik thuis. Op basis van trendvergelijkingen tussen 2006 en 2007 wordt vanuit meerdere invalshoeken inzicht gegeven in de manier waarop jongeren thuis met het internet omgaan. Er wordt gebruik gemaakt van een cross-sectionele vergelijking tussen 11-15-jarigen in 2006 en 11-15-jarigen in 2007. Het gaat deels om leerlingen die aan beide metingen hebben deelgenomen en deels om nieuwe instromers in 2007.

Het hoofdstuk heeft betrekking op 3633 jongeren in 2006 en 3560 jongeren in 2007. In beide jaren hebben iets meer jongens (51%) dan meisjes (49%) deelgenomen. Daarnaast worden de antwoorden van 3354 ouders (1864 moeders en 1490 vaders¹¹) van leerlingen uit het voortgezet onderwijs meegenomen. Om landelijk geldende uitspraken te kunnen doen, zijn resultaten in dit hoofdstuk gebaseerd op gewogen data, tenzij anders wordt vermeld. Voor meer uitgebreide informatie over de steekproef en de vragenlijst wordt u verwezen naar de methodesectie in Hoofdstuk 1 en naar de twee Bijlagen.

4.1 Jongeren over school en het gebruik van internet

Hoe vaak zit je op school op het internet?

Het internetgebruik op scholen is tussen 2006 (1^e meting) en 2007 (2^e meting) toegenomen. Er zitten meer leerlingen wekelijks op school op internet (van 24,1% naar 33,7%), terwijl het percentage leerlingen dat nooit op school op internet zit, is gedaald (van 18,9% naar 12,5%). De meerderheid van de leerlingen (54%) zit wekelijks of maandelijks op school op internet.

¹⁰ Dit onderdeel van het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Stichting Kennisnet ICT op School.

¹¹ Het onderscheid vrouw (moeders) en man (vaders) is gehanteerd, maar een klein deel van de leerlingen had twee moeders of een andere bijzondere situatie, waardoor deze categorieën niet 100% dekkend zijn.

Tabel 4.1 bevat een overzicht van het internetgebruik op school, opgesplitst naar totaal en geslacht van de leerlingen. Zowel meisjes als jongens zijn dit jaar meer gebruik gaan maken van internet op school.

Tabel 4.1 Hoe vaak zit je op school op internet (percentages), totaal en naar geslacht

	2006	2007	2006		2007	
			Geslacht		Geslacht	
	Totaal*** (n=3312)	Totaal*** (n=3315)	Jongens*** (n=1683)	Meisjes*** (n=1622)	Jongens*** (n=1666)	Meisjes*** (n=1642)
Bijna iedere dag	8,3%	8,4%	9,6%	6,9%	10,4%	6,3%
Bijna iedere week	24,1%	33,7%	25,9%	22,2%	36,5%	30,8%
Ong. 1 keer p. maand	23,4%	20,6%	21,9%	25,1%	18,5%	22,8%
Enkele keren per jaar	14,3%	14,7%	14,2%	14,4%	13,8%	15,8%
Minder dan enkele keren p. j.	11,0%	10,1%	10,0%	12,1%	8,5%	11,8%
Nooit	18,9%	12,5%	18,4%	19,3%	12,4%	12,5%

*** χ^2 , $p < .001$

Bij de splitsing naar opleidingsniveau valt op dat het gebruik van internet op school onder VMBO-leerlingen gestegen is tussen 2006 en 2007. Onder HAVO en VWO leerlingen is er geen sprake van een stijging. Internetgebruik op school komt vaker voor op VMBO-scholen dan op scholen voor HAVO en VWO (zie Tabel 4.2).

Tabel 4.2 Hoe vaak zit je op school op internet (percentages) naar opleidingsniveau

	2006		2007	
	Opleidingsniveau		Opleidingsniveau	
	VMBO*** (n=1122)	HAVO / VWO (n=1408)	VMBO*** (n=994)	HAVO / VWO (n=1534)
Bijna iedere dag	17,8%	3,8%	18,9%	2,4%
Bijna iedere week	18,3%	17,0%	27,1%	14,4%
Ong. 1 keer p. maand	19,8%	29,2%	20,2%	26,1%
Enkele keren per jaar	15,0%	20,2%	12,9%	24,2%
Minder dan enkele k. p. j.	11,1%	12,1%	8,8%	14,8%
Nooit	18,0%	17,8%	12,0%	18,1%

*** χ^2 , $p < .001$

Bij vrijwel alle leeftijdsgroepen (groep 7, groep 8, en de eerste klas) is een stijging van het internetgebruik op school te zien (zie Tabel 4.3). Dit geldt echter niet voor de oudste groep, de 2^e klassers van het voort-

gezet onderwijs. Op de basisscholen wordt minder vaak dagelijks, maar wel vaker wekelijks gebruik gemaakt van het internet dan op scholen voor het voortgezet onderwijs.

Tabel 4.3 Hoe vaak zit je op school op internet (percentages), naar leeftijdsgroepen

	2006				2007			
	Leeftijdsgroep				Leeftijdsgroep			
	Gr. 7*** (n=397)	Gr. 8*** (n=385)	1e kl.*** (n=1284)	2e kl. (n=1246)	Gr. 7*** (n=379)	Gr. 8*** (n=416)	1e kl.*** (n=1148)	2e kl. (n=1372)
Bijna iedere dag	4,9%	5,5%	12,1%	11,0%	5,4%	4,8%	12,3%	11,4%
Bijna iedere week	25,7%	34,2%	17,1%	18,3%	45,0%	46,4%	25,9%	16,6%
Ong. 1 keer p. maand	18,0%	27,7%	22,1%	25,8%	18,0%	18,8%	19,9%	25,7%
Enkele keren per jaar	14,0%	9,1%	16,1%	18,6%	12,6%	11,4%	15,5%	19,6%
Minder d. enkele k. p. j.	10,6%	10,5%	11,8%	11,2%	8,9%	8,5%	10,5%	12,6%
Nooit	26,8%	12,9%	20,8%	15,1%	10,0%	10,2%	15,9%	14,0%

*** χ^2 , $p < .001$

Toezicht bij internetgebruik op school

Wie let er op je wanneer je op school op het internet bent? In Tabel 4.4 worden de resultaten van deze vraag weergegeven. Tussen de eerste en tweede meting zijn docenten meer op leerlingen gaan letten als ze op internet waren (een stijging van 5,3%). Het komt in 2007 dus minder vaak voor dat er helemaal niet op leerlingen wordt gelet (een daling van 6,3%).

Tabel 4.4 Wie let er op je, wanneer je op school op internet bent? ^A

	2006 (n=3608)	2007 (n=3560)
Leraar of lerares (meester of juf)***	51,3%	56,6%
Iemand anders	8,7%	7,5%
Dat verschilt	20,0%	21,7%
Niemand***	13,6%	7,3%

^A Er konden meerdere antwoorden worden gegeven bij deze vraag, de percentages kunnen dus niet worden opgeteld.

*** χ^2 , $p < .001$

Hoe vaak krijg je op school een huiswerkopdracht waarvoor je thuis het internet op gaat?

Er is gevraagd hoe vaak leerlingen thuis op het internet gaan voor een huiswerkopdracht. In Tabel 4.5 wordt zichtbaar dat leerlingen in 2007 vaker thuis voor huiswerkopdrachten bezig zijn op internet. Zo is de categorie leerlingen die 'nooit' thuis voor huiswerk op het internet gaat gedaald van 17,9% naar 10,8%. Het gebruik van internet voor huiswerk is zowel voor jongens als voor meisjes toegenomen.

Tabel 4.5 Huiswerkopdracht waarvoor je thuis op internet gaat, uitgesplitst naar totaal en geslacht

	2006	2007	2006		2007	
			Geslacht		Geslacht	
	Totaa*** (n=3296)	Totaa*** (n=3320)	Jongens*** (n=1681)	Meisjes*** (n=1669)	Jongens*** (n=1608)	Meisjes*** (n=1644)
Bijna iedere dag	1,8%	1,4%	2,1%	1,5%	1,5%	1,2%
Bijna iedere week	15,0%	16,3%	12,7%	17,5%	16,2%	16,5%
Ong. 1 keer p. maand	28,0%	32,8%	24,7%	31,5%	32,8%	32,9%
Enkele keren per jaar	25,2%	28,0%	27,8%	22,3%	27,1%	29,0%
Minder dan enkele keren p. j.	12,0%	10,6%	11,8%	12,3%	10,6%	10,5%
Nooit	17,9%	10,8%	20,8%	14,9%	11,8%	9,9%

*** χ^2 , $p < .001$

In Tabel 4.6 wordt de aandacht gericht op de verschillen in opleidingsniveau. Wat betreft het VMBO valt op dat er in 2007 iets vaker thuis gebruik gemaakt wordt van het internet voor huiswerkopdrachten. Wat betreft HAVO en VWO is het thuisgebruik stabiel gebleven. Nog een opvallend verschil tussen VMBO en HAVO/VWO is dat het percentage leerlingen dat 'nooit' thuis op het internet gaat voor huiswerk, veel lager is bij HAVO en VWO (van 1,4% naar 0,9%) in vergelijking met het VMBO (van 8,8% naar 6,0%).

Tabel 4.6 Huiswerkopdracht waarvoor je thuis op internet gaat, uitgesplitst naar opleidingsniveau

	2006		2007	
	Opleidingsniveau		Opleidingsniveau	
	VMBO*** (n=1119)	HAVO / VWO (n=1398)	VMBO*** (n=988)	HAVO / VWO (n=1539)
Bijna iedere dag	2,7%	1,5%	2,9%	0,6%
Bijna iedere week	18,5%	20,3%	18,8%	14,7%
Ong. 1 keer p. maand	35,3%	47,5%	40,9%	50,9%
Enkele keren per jaar	24,7%	24,9%	22,6%	27,7%
Minder dan enkele keren p. j.	10,0%	4,3%	8,7%	5,2%
Nooit	8,8%	1,4%	6,0%	0,9%

*** χ^2 , $p < .001$

Ook voor de verschillende leeftijdsgroepen is de vraag gesplitst, zoals in Tabel 4.7 zichtbaar wordt. Naarmate leerlingen ouder worden, gaan ze vaker thuis gebruik maken van het internet om huiswerk te maken. Dit valt onder andere op bij het percentage leerlingen dat 'nooit' thuis gebruik maakt van het internet (van 24,3% in groep 7 in 2007 aflopend tot 3,5% in de tweede klas in 2007). Een trend die te zien is tussen de metingen is, dat het thuisgebruik van het internet voor het maken van huiswerk is

toegenomen voor zowel groep 7 als groep 8. Op de middelbare scholen is het thuisgebruik van het internet voor huiswerktaken gelijk gebleven.

Tabel 4.7 Huiswerkopdracht waarvoor je thuis op internet gaat, uitgesplitst naar leeftijdsgroepen

	2006				2007			
	Leeftijdsgroep				Leeftijdsgroep			
	Gr. 7*** (n=395)	Gr. 8*** (n=384)	1e kl. (n=1277)	2e kl. (n=1240)	Gr. 7*** (n=380)	Gr. 8*** (n=421)	1e kl. (n=1147)	2e kl. (n=1372)
Bijna iedere dag	1,9%	0,9%	2,6%	1,9%	0,7%	0,9%	2,0%	2,0%
Bijna iedere week	10,0%	12,2%	18,5%	19,9%	15,2%	15,7%	18,4%	16,1%
Ong. 1 keer p. maand	12,5%	20,2%	43,6%	37,8%	15,6%	25,5%	48,5%	42,5%
Enkele keren per jaar	21,5%	29,7%	22,1%	27,4%	31,1%	31,2%	20,2%	29,3%
Minder d. enkele k. p. j.	18,2%	14,3%	7,3%	7,7%	13,1%	14,9%	7,3%	6,6%
Nooit	36,0%	22,8%	5,9%	5,2%	24,3%	11,8%	3,5%	3,5%

*** χ^2 , $p < .001$

Wie let er meestal op je wanneer je thuis op internet bent?

Aan alle jongeren is de vraag voorgelegd wie er op hen let, als ze thuis internetten. Het komt in 2007 iets minder vaak voor dat er helemaal niemand op de leerlingen let bij het thuisgebruik van internet. De moeder speelt de belangrijkste rol bij het houden van toezicht thuis (kleine toename van 13,8% naar 16,1%, $p < .01$), maar een groot deel van de jongeren geeft aan dat het toezicht verschilt van moment tot moment (van 32,5% naar 34,1%).

Tabel 4.8 Wie let er meestal op je wanneer je thuis op internet bent?

	2006 (n= 3456)	2007 (n= 3560)
Vader	4,2%	4,5%
Moeder**	13,8%	16,1%
Broer of zus**	4,3%	2,9%
Iemand ander*	0,9%	0,4%
Dat verschilt	32,5%	34,1%
Niemand***	37,2%	27,9%

* χ^2 , $p < .05$, ** χ^2 , $p < .01$, *** χ^2 , $p < .001$,

Plagiaat via het internet

Hebben de leraren (de meesters en de juffen) op jouw school, het in de gaten als leerlingen voor een werkstuk informatie van het internet kopiëren, en dan net doen alsof ze het zelf geschreven hebben? Er blijkt een klein verschil te zijn tussen beide metingen: volgens leerlingen hebben leraren het bij de meting in 2007 vaker in de gaten als leerlingen informatie kopiëren ($p < .01$).

Tabel 4.9 Hebben leraren het door als leerlingen informatie van internet kopiëren?

	2006** (n=3633)	2007** (n=3560)
Nooit	9,0%	7,7%
Zelden	10,7%	10,4%
Soms	18,2%	18,1%
Meestal	26,0%	26,0%
Altijd	9,9%	12,9%
Weet ik niet	26,2%	24,9%

** χ^2 , $p < .01$

Voor welke schoolactiviteiten heb je in de afgelopen maanden thuis internet gebruikt ?

De meeste schoolactiviteiten waarvoor de leerlingen thuis gebruik maken van het internet zijn in het laatste jaar iets toegenomen of gelijk gebleven (Tabel 4.10). Het lijkt erop dat leraren en dus ook scholen beter bereikbaar zijn geworden per mail in 2007: er worden vaker vragen per mail gesteld aan de leraren (van 5,1% naar 8,1%, $p < .001$) en er worden vaker huiswerkopdrachten via de mail ingeleverd (van 8,6% naar 12,8%, $p < .001$). Ook wordt er vaker met andere leerlingen samengewerkt aan een opdracht via het internet (van 27,0% naar 33,7%).

De categorie 'anders' in Tabel 4.10 is bij de tweede meting iets kleiner geworden, maar dit zou wellicht verklaard kunnen worden door het feit dat bij de meting in 2007 twee nieuwe categorieën zijn toegevoegd: het bouwen en bijhouden van websites en het contact hebben met medeleerlingen over schooltaken. Daarnaast is er een lichte afname te zien in het kopiëren van kant- en klare werkstukken van het internet ($p < .001$). Dit zou mogelijk samen kunnen hangen met de toegenomen waakzaamheid van leraren (zie voorgaande tabel 4.9 en beschrijving).

Tabel 4.10 Voor welke schoolactiviteiten heb je in de afgelopen maanden thuis internet gebruikt ^A

Voor welke schoolactiviteiten heb je in de afgelopen maand thuis internet gebruikt?	2006 (n=3633)	2007 (n=3560)
Samen met andere leerlingen aan een opdracht werken***	27,0%	33,7%
Informatie zoeken	67,6%	69,3%
Via de mail een vraag stellen aan de leraar of lerares (meester of juf)***	5,1%	8,1%
Via de mail een vraag stellen aan iemand anders bijv. een expert	5,1%	5,5%
Via de mail een huiswerkopdracht inleveren***	8,6%	12,8%
Contact met medeleerlingen over schooltaken	-	25,8%
Opzoeken wat het huiswerk is	9,3%	10,2%
Oefentoets maken**	16,7%	19,4%
Kant en klare werkstukken opzoeken om te kopiëren***	6,7%	4,0%
Website bouwen en bijhouden	-	10,3%
Anders***	18,7%	13,4%
Ik heb internet niet gebruikt voor schooltaken	13,2%	11,4%

^A Meerdere antwoorden mogelijk, dus percentages tellen niet op tot 100%

*** χ^2 , $p < .001$, ** χ^2 , $p < .01$

4.2 Ouders over het gebruik van internet door hun kinderen

In 2007 zijn voor het eerst ook vragenlijsten onder zowel vaders als moeders van leerlingen in het voortgezet onderwijs afgenomen, daarom wordt in deze rapportage over het onderzoek onder ouders geen vergelijking gemaakt met 2006. In tegenstelling tot de resultaten van de jongeren, is het niet mogelijk om uitspraken over ouders te generaliseren naar de gehele populatie ouders in Nederland¹². Om een zo breed mogelijk beeld te krijgen, zijn ook de antwoorden van ouders van derde klassers meegenomen. De derde klassen waren immers uitgesloten bij de analyses voor de leerlingen, om de vergelijking tussen 2006 en 2007 zuiver te houden.

Meekijken met kind op internet

Naar eigen zeggen kijkt een aanzienlijk deel van de ouders wekelijks (33,8% van de vaders en 37,2% van de moeders) of zelfs dagelijks (19,2% van de vaders en 33,1% van de moeders) mee met wat hun kind doet op internet (Tabel 4.11). De moeders kijken vaker met hun kind mee op het internet dan de vaders doen.

¹² Dit omdat de non-respons onder ouders veel groter is dan onder jongeren, en er bij ouders een risico bestaat op selectieve non-respons. Om deze reden zijn de gegevens van de ouders niet statistisch gewogen.

Tabel 4.11 Meekijken met kind op internet

Hoe vaak kijkt u mee wat uw kind doet op internet?	Vaders*** (n= 1455)	Moeders*** (n= 1825)
Bijna iedere dag	19,2%	33,1%
Bijna iedere week	33,8%	37,2%
Ongeveer 1 keer per maand	21,2%	16,1%
Enkele keren per jaar	13,4%	7,0%
Minder dan enkele keren per jaar	5,6%	2,5%
Nooit	6,7%	4,1%

*** χ^2 , $p < .001$

Hoe vaak maakt uw kind bij het maken van huiswerk thuis gebruik van internet?

Iets minder dan driekwart van de ouders geeft aan dat hun kind wekelijks of dagelijks op het internet met huiswerk bezig is (Tabel 4.12). Als we dit vergelijken met de antwoorden die de leerlingen gaven, dan blijkt dat er vrij grote verschillen zijn tussen de antwoorden van de ouders en hun kinderen. Leerlingen geven zelf aan veel minder gebruik van het internet te maken voor huiswerk dan hun ouders denken. De meeste ouders denken dat kinderen dit dagelijks of wekelijks doen, terwijl de meeste jongeren zeggen dat ze dit ongeveer één keer per maand of minder doen.

Tabel 4.12 Gebruik maken van het internet voor huiswerk in 2007 volgens ouders en leerlingen?

Rapportage door:	Vaders ^A (n= 1455)	Moeders ^A (n= 1825)	VO Leerlingen (n=3814)
Bijna iedere dag	25,8%	23,0%	1,8%
Bijna iedere week	49,2%	47,5%	17,4%
Ongeveer 1 keer per maand	16,4%	19,6%	44,4%
Enkele keren per jaar	6,2%	7,6%	26,9%
Minder dan enkele keren per jaar	1,0%	1,3%	6,5%
Nooit	1,3%	1,0%	3,0%

^A Klas 1, 2, en 3, ongewogen

De antwoorden bij deze vraag zijn ook nog nader gesplitst naar het opleidingsniveau en naar de verschillende leeftijdsgroepen. Hierbij valt het op dat leerlingen op het VMBO iets minder vaak gecontroleerd worden door hun ouders dan leerlingen op het HAVO en het VWO ($p < .001$ voor zowel moeder als vader). Wat betreft de verschillende leeftijdsgroepen is er alleen een verschil te vinden voor de moeders ($p < .01$): naarmate leerlingen ouder worden, denken moeders vaker dat ze thuis voor huiswerkopdrachten met internet bezig zijn.

De mening van de ouders over verschillende stellingen

Er zijn een aantal stellingen aan de ouders voorgelegd met vijf antwoordcategorieën, te weten (1) helemaal eens, (2) eens, (3) niet eens/ niet oneens, (4) oneens, en (5) helemaal oneens. In de onderstaande Tabel 4.13 wordt het percentage ouders genoemd dat het-helemaal-eens was met de stellingen.

Uit Tabel 4.13 ontstaat het beeld dat ouders het internet hebben geaccepteerd als belangrijk, en als een positief onderdeel van het leerproces van kinderen. Ze zien het internet echter niet als een volledige vervanging voor de aloude schoolboeken. Ook zien ze het veilig leren omgaan met internet niet als de ultieme taak van de school. Ouders vinden het internet wel een goed medium om beter geïnformeerd te worden door de school, bijvoorbeeld over de schoolprestaties van hun kinderen.

Tabel 4.13 Het percentage ouders dat het eens is met de volgende stellingen

	Vaders	Moeders
Stelling met betrekking tot de school		
- Elke klas op school zou uitgerust moeten zijn met internet	58%	47%
- Mijn kind krijgt op school goede tips voor het zoeken van informatie op internet	43%	48%
- Door internet haalt mijn kind betere schoolprestaties	34%	28%
- Mijn kind leert thuis meer van internet dan uit schoolboeken?	5%	4%
- Veel schoolboeken die mijn kind gebruikt, zijn door internet te vervangen	12%	7%
- Veilig leren omgaan met internet is vooral een taak van de school	11%	9%
- De school van mijn kind zou meer moeten investeren in het gebruik van internet voor leren	38%	27%
- Ik zou graag via internet toegang willen krijgen tot de schoolvorderingen van mijn kind	69%	63%
- School kan de communicatie met ouders verbeteren door meer informatie beschikbaar te stellen via e-mail en de schoolwebsite	71%	68%
Stellingen met betrekking tot de risico's van internet		
- Mijn kind is zich goed bewust van de risico's die internet met zich mee kan brengen	66%	72%
- Internet biedt mijn kind meer kansen dan bedreigingen	62%	53%
Stellingen met betrekking tot eigen rol van ouders		
- Ik weet hoe ik mijn kind moet begeleiden bij het gebruik van internet	62%	54%
- Ik weet wat mijn kind op internet doet	55%	59%
- Ik stel grenzen aan de hoeveelheid tijd die mijn kind op internet mag zijn	73%	75%
- Ik weet wat ik moet doen als mijn kind op internet gepest wordt	51%	45%

Uit Tabel 4.13 blijkt verder dat ouders van mening zijn dat internet meer kansen biedt dan bedreigingen. Bovendien denken de meeste ouders dat hun kinderen zich bewust zijn van de gevaren van het internet. Ook zijn de ouders positief over hun eigen rol als opvoeders. De meeste ouders denken dat ze weten wat

hun kinderen op het internet doen en hoe ze hun kinderen moeten begeleiden bij hun internetgebruik. Ze stellen dan vaak ook grenzen aan het aantal uren internetgebruik van hun kinderen.

4.3 Conclusies

In dit hoofdstuk is verslag gedaan van de vraag hoe Nederlandse jongeren en hun ouders de relatie tussen schooltaken en internet ervaren. In het afgelopen jaar is het aantal jongeren dat op school internet gebruikt verder gestegen. Slechts 12,5% van de jongeren zit in 2007 nooit op school op het internet, tegenover 18,9% in 2006. Het dagelijkse gebruik van het internet komt vaker voor op het VMBO dan op HAVO/VWO. Naarmate leerlingen ouder worden neemt het gebruik van internet voor schooltaken toe, negen van de tien leerlingen maakt thuis huiswerkopdracht voor school. Gebruik van internet voor huiswerk is in het afgelopen jaar het sterkst gestegen op de basisscholen in de groepen 7 en 8.

Wat de leerlingen het meest voor school op internet doen is het zoeken naar informatie, gezamenlijk met andere leerlingen aan opdrachten werken, contact met andere leerlingen over schooltaken, en het maken van oefentoetsen. Zowel de ouders als de leerlingen hebben niet het idee dat het internet de schoolboeken gaan vervangen, of dat er veel meer geleerd wordt vanaf de computer dan uit schoolboeken.

Er wordt in 2007 iets meer op de leerlingen gelet als ze het internet gebruiken dan in 2006, dit geldt zowel voor de thuissituatie (waar vooral de moeders meer zijn gaan opletten) als voor de schoolsituatie (waar de leraren meer zijn gaan opletten). De leraren zijn ook iets beter op plagiaat gaan letten, volgens de leerlingen. Mogelijk zijn leraren zich iets meer bewust geworden van de mogelijkheden van het internet, want het lijkt erop dat leraren steeds beter per mail bereikbaar worden voor leerlingen. Verder laten de resultaten zien dat de regels rondom het internet iets worden aangescherpt voor jongeren.

Tot slot valt op dat ouders veel vaker aangeven dat hun kinderen internet voor huiswerk gebruiken dan dat kinderen dat zelf aangeven. Het lijkt er op dat het online zijn van kinderen nogal eens als het maken van huiswerk wordt geïnterpreteerd door ouders, terwijl ze daar in werkelijkheid niet mee bezig zijn.

Deel 2

Risico's van
internetgebruik:
de rol van opvoeding

hoofdstuk 5

Online pesten en opvoeding

Hoofdstuk 5

Online pesten en opvoeding

Bianca de Ruiter en Regina van den Eijnden

5.1 Inleiding

Pesten is een wijdverbreid probleem waarbij vele kinderen en adolescenten betrokken zijn. Uit talrijke onderzoeken uit diverse landen blijkt, dat het percentage kinderen dat pest tussen de 15 en 25 procent ligt (Veenstra et al., 2005). Pesten wordt meestal omschreven als langdurige, negatieve sociale of fysieke handelingen van één of meer kinderen ten opzichte van een ander kind (Scholte, 2004). Van oudsher komt pesten met name voor op school, op weg naar school of in publieke ruimten, zoals speelplaatsen en bushaltes. De komst van het internet heeft, naast een aantal andere belangrijke technologische ontwikkelingen, ervoor gezorgd dat pesters zich niet meer hoeven te beperken tot het fysieke domein om anderen lastig te vallen. Zij gebruiken het internet om anderen te pesten door middel van het versturen van (anonieme) mailtjes, door te schelden of te dreigen via e-mail, chatbox of MSN of door middel van het plaatsen van foto's of privé-gegevens van een ander op internet. Deze relatief nieuwe vorm van pesten wordt online pesten genoemd en valt onder wat in de literatuur wordt aangeduid als '**cyberbullying**'.

Er is veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van pesten. Deze kunnen zeer nadelig zijn, zowel voor de dader, het slachtoffer als de maatschappij. Olweus veronderstelde dat het pesten van andere kinderen geen geïsoleerd verschijnsel is, maar deel uitmaakt van een meer algemeen antisociaal en regelover-tredend gedragspatroon van een kind (Olweus, 1991). Pestgedrag in de kindertijd wordt gezien als een sterke voorspeller van meer ernstige vormen van agressie (Loeber & Hay, 1997). Pesters blijken een verhoogde kans te hebben op delinquentie of alcoholmisbruik (Veenstra et al., 2005). Ook zijn ze meer sociaal verworpen en minder populair (Scholte, 2004). Er is aangetoond dat kinderen die gepest worden later vaak te maken krijgen met depressies, een laag zelfvertrouwen en moeite hebben om relaties te onderhouden. De gevolgen van pesten voor dader en slachtoffer, kunnen leiden tot een verhoogd gebruik van de gezondheidszorg en een toename in de belasting van politie en justitie.

Vormen van online pesten

In het onderzoeksrapport 'Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen' (Vandebosch, Van Cleemput, Mortelmans, & Walrave, 2006) wordt het fenomeen cyberpesten op basis van bestaande classificaties van klassieke pestvormen in verschillende soorten verdeeld. In het rapport wordt beschreven dat er bij cyberpesten, net als bij klassiek pesten, een onderscheid gemaakt kan worden tussen **directe** en **indirecte** vormen van pesten. Direct pesten vereist onmiddellijke betrokkenheid van het slachtoffer, indirect pesten niet.

Onder direct cyberpesten vallen volgens het rapport fysiek cyberpesten, verbaal online pesten, non-verbaal online pesten en sociaal online pesten. Hoewel fysiek pesten in traditionele zin via het internet in feite onmogelijk is, worden bijvoorbeeld virtuele diefstallen of beschadigingen aan de computer als een 'fysieke' vorm van cyberpesten geclassificeerd. Als voorbeeld wordt genoemd "het aanrichten van schade aan de computer van het slachtoffer door het versturen van virussen" of "het versturen van ontzettend veel berichten tegelijk aan een persoon waardoor de programma's op zijn of haar computer vastlopen" (Vandebosch et al., 2006). Als voorbeeld van verbaal online pesten wordt het verschijnsel '**flaming**' genoemd. Hiermee wordt bedoeld "het versturen van beledigende, agressieve, vernederende, bedreigende of vijandige boodschappen via e-mail, MSN etc.". Met betrekking tot non-verbaal online pesten wordt er gewezen op "het doorsturen van bedreigende, pornografische of obscene foto's of afbeeldingen" (Vandebosch et al., 2006). Ook 'uitsluiting uit online groepen' is een vorm van sociaal online pesten.

Indirect cyberpesten wordt onderverdeeld in '**outing**' en '**maskerade**'. Met '**outing**' wordt bedoeld "het verspreiden van privé-gegevens of genante informatie over het slachtoffer via e-mail, MSN, etc." of "het opslaan van een online privé-gesprek met een persoon om vervolgens door te sturen of af te drukken." (Vandebosch et al., 2006). '**Maskerade**' betekent dat men iemands identiteit misbruikt, bijvoorbeeld door een ander persoon te registreren op een pornosite of door de elektronische identiteit van het slachtoffer over te nemen door zich als die persoon voor te doen in chatboxen, op MSN, en dergelijke.

Prevalentie van online pesten (cyberpesten)

In Nederland zijn een aantal onderzoeken uitgevoerd die meer inzicht kunnen bieden in het voorkomen van online pesten. Qrius (Qrius, 2005) heeft in opdracht van Planet Internet een exploratief onderzoek uitgevoerd naar online pesten onder 500 jongeren in de leeftijd van 11 tot en met 15 jaar. Naast vragen over slachtofferschap van online pesten, werd de kinderen een aantal 'pesterijen' op internet voorgelegd met de vraag of zij dit zelf wel eens hadden gedaan.

Gemiddeld gaf 30% van de jongeren aan wel eens online te pesten. Anoniem een e-mail versturen werd het meest genoemd, door 32%, gevolgd door schelden via mail, chatboxen of msn, wat door 29% van de kinderen genoemd werd. Iemand laten schrikken wordt door 23% van de kinderen genoemd, gevolgd door iemands foto op internet zetten (19%) en msn-bommen versturen (7%). Iemand bedreigen en iemand met opzet een virus sturen, wordt het minst gedaan (beiden 3%). De groep jongeren in de leeftijd van 13 t/m 15 jaar geeft aan vaker wel eens online te pesten dan de jongeren in de leeftijd van 11 of 12 jaar.

Een onderzoek van TNS NIPO, in opdracht van SIRE (Stichting Ideële Reclame) onder 265 jongeren tussen acht en vijftien jaar oud en 272 ouders, liet begin 2006 een vergelijkbaar prevalentiecijfer zien met betrekking tot het schelden via internet. Ruim een kwart van de jongeren gaf toe zelf wel eens iemand te hebben uitgescholden via msn, e-mail of sms. Naarmate jongeren ouder worden, gaan zij meer schelden via het internet. In de leeftijdsgroep van 8-10 jaar gaf 9% toe wel eens iemand te hebben uitgescholden via het internet, in de leeftijdsgroep 14-15 jaar gold dit voor 43%. Na schelden vormt ongevraagd iemands foto op internet zetten de meest voorkomende vorm van online pesten. Ruim 5% van de jongeren zegt wel eens van iemand ongevraagd een foto op het internet te hebben gezet. Dit is een lagere prevalentie dan de prevalentie in het onderzoek van Qrius (Qrius, 2005). Dit heeft wellicht te maken met de leeftijdscategorie van de respondenten.

De Open Universiteit Nederland heeft in opdracht van GGD Zuid Limburg een onderzoek uitgevoerd naar de omvang en uitingsvormen van cyberpesten en de wijze waarop ouders en kinderen ermee omgaan (2006). In totaal deden 1211 leerlingen en 850 ouders mee aan het onderzoek. De prevalentie van online pesten ligt in dit onderzoek iets lager in vergelijking met het onderzoek van Qrius en TNS NIPO. Uit het onderzoek komt naar voren dat ongeveer 20% van de leerlingen zelf pest op het internet. Schelden, roddelen en negeren zijn de meest voorkomende vormen van cyberpesten (Bolman, Dehue, & Völlink, 2006).

Begin 2006 is de eerste meting van de 'Monitor Internet en Jongeren' van het IVO uitgevoerd. Aan het onderzoek deden 4482 schoolgaande jongeren mee in de leeftijd van 11 t/m 15 jaar. In vergelijking tot de voorgaande onderzoeken ligt het percentage online pesten aanzienlijk lager. Ongeveer 12% van de jongeren geeft aan ten minste één keer per maand online te pesten. Dit lage prevalentiecijfer heeft waarschijnlijk te maken met de definitie van online pesten die in verschillende onderzoeken wordt gehanteerd. In het IVO-onderzoek is zowel direct als indirect gevraagd naar online pesten. Wanneer er indirect gevraagd wordt naar de ervaring met online pesten, door naar specifieke gedragingen te vragen, dan ligt dit percentage een stuk hoger. Ongeveer 31% van de jongeren geeft aan dat ze minstens één keer per maand iemand beledigen op het internet. Van de jongeren zegt ongeveer 38% ten minste één keer per maand een ander op het internet volkomen te negeren. Ongeveer 32% van de jongeren geeft aan ten minste één keer per maand een ander online uit te schelden. Samenvattend kan gesteld worden dat het prevalentiecijfer van online pesten varieert van ongeveer 10% tot ongeveer 30%, afhankelijk van de leeftijd en het geslacht van respondenten, de definitie van online pesten en de gebruikte meetmethode.

Online pesten en opvoeding

In de literatuur worden verschillende risicofactoren besproken die de kans op pesten kunnen vergroten (Baldry & Farrington, 2005), waaronder individuele eigenschappen zoals impulsiviteit en een gebrek aan empathie (Baldry & Farrington, 2000), negatieve invloed van vrienden, maar ook opvoedingsfactoren zoals fysieke discipline en weinig supervisie (Espelage, Bosworth, & Simon, 2000). Omdat pesten zich niet langer beperkt tot het fysieke domein en de meeste jongeren tegenwoordig thuis toegang hebben tot het internet, lijkt er een steeds belangrijker rol voor de ouders te zijn weggelegd bij het voorkomen van pestgedrag van hun kind. Het is daarom van belang om inzicht te krijgen in de relatie tussen opvoedingsfactoren en online pestgedrag.

In dit onderzoek wordt gekeken naar de samenhang tussen opvoeding en online pesten. Het wetenschappelijk belang van dit onderzoek ligt op verschillende terreinen. Ten eerste is er nog maar relatief weinig onderzoek gedaan op het gebied van online pesten. Ten tweede is de samenhang met opvoedingsfactoren in Nederland vooralsnog niet eerder onderzocht. Ten derde is het bijzonder dat er in dit onderzoek gebruik wordt gemaakt van meerdere informatiebronnen, namelijk jongeren en hun beide ouders. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van de resultaten.

In dit onderzoek wordt online pesten onder adolescenten onderzocht. Nagegaan wordt in hoeverre online pesten samenhangt met de hechtingsrelatie tussen ouder en kind en met een aantal belangrijke aspecten van de opvoeding. De hechtingsrelatie tussen ouder en kind kan omschreven worden als: "een langdurige, affectieve band van aanzienlijke intensiteit." (Buist, Decović, Meeus, & Van Aken, 2004). Een belangrijke theorie die ingaat op aspecten van de hechtingsrelatie en de ontwikkeling van riskant gedrag, is de bindingentheorie van Hirschi (Hirschi, 1969). Het concept 'opvoeding' is heel breed en wordt in de literatuur op verschillende manieren geoperationaliseerd. Twee belangrijke aspecten van de opvoeding zijn ouderlijke steun (liefdevol en betrokken gedrag) en controle (grenzen stellen, machtsuitoefening). Een belangrijk onderscheid ten aanzien van controle is het verschil tussen strikte controle en psychologische controle. Terwijl strikte controle gericht is op het reguleren van gedrag en bepaald gedrag als onacceptabel wordt beschouwd, richt psychologische controle zich op het reguleren van emoties en gevoelens en worden de gevoelens, gedachten en ideeën die een kind heeft als onacceptabel beschouwd. In dit hoofdstuk wordt 'opvoeding' geoperationaliseerd door middel van deze drie concepten. Naast de dimensies steun, strikte controle en psychologische controle wordt er echter ook gekeken naar streng straffen. Hierbij moet worden gedacht aan het beperken van privileges, zoals zakgeld en het recht om uit te gaan, het geven van een pak slaag en schreeuwen tegen het kind als reactie op ongewenst gedrag. Fysiek en streng straffen wordt vaak in verband gebracht met verschillende vormen van externaliserend probleemgedrag, waaronder pesten.

De volgende onderzoeksvragen staan centraal in dit hoofdstuk:

1. In hoeverre hangt de hechtingsrelatie samen met online pesten?
2. In hoeverre hangen de opvoedingsvariabelen steun, strikte controle, psychologische controle en streng straffen samen met online pesten?
3. In hoeverre voegen de opvoedingsvariabelen, naast de hechtingsrelatie, iets toe aan de verklaring van online pesten?

5.2 Methode

Onderzoekspopulatie

De resultaten die hier beschreven worden zijn gebaseerd op een steekproef van 4061 jongeren in de leeftijd van 12 t/m 16 jaar uit de eerste, tweede en derde klas van het voortgezet onderwijs en hun ouders. De jongeren zijn afkomstig uit het reguliere onderwijs met verschillende opleidingsniveaus (VMBO/HAVO/VWO). In totaal hebben 3354 ouders een vragenlijst ingevuld, waarvan 1864 moeders en 1490 vaders.

Van de leerlingen bestond 51% uit jongens. De gemiddelde leeftijd was 13,5 jaar. De etniciteit van het grootste deel van de jongeren was Nederlands (77%). Voor de overige jongeren zijn een aantal groepen te onderscheiden qua etnische herkomst: 4% was van Turkse afkomst, 3 % was van Marokkaanse afkomst, 3% was van Surinaamse afkomst en 2% was afkomstig uit de groep Nederlandse Antillen en Aruba. De restcategorie van jongeren met een andere etnische achtergrond bevatte 11% van de deelnemende jongeren. Het opleidingsniveau van de jongeren was als volgt verdeeld: 11,5% van de jongeren zat in een gemengde brugklas (VMBO/HAVO/VWO), 30,5% zat op het VMBO (inclusief brugklas) en 58% deed HAVO/VWO (inclusief brugklas).

Vragenlijst

De schaal online pesten bestaat uit 16 items, en gaat onder andere over de volgende gedragingen op internet: iemand beledigen, grof tegen iemand zijn, iemand lastig vallen, iemand belachelijk maken etc. (vraag 20, Bijlage 1, Cronbach's alpha = .87).

De opvoedingsvariabelen zijn zowel bij jongeren als bij beide ouders nagevraagd. Dit geldt echter niet voor de variabele streng straffen. Deze variabele is vanwege praktische redenen alleen opgenomen in de oudervragenlijst. Voor de leesbaarheid worden de opvoedingsvariabelen hieronder slechts één keer beschreven, geformuleerd zoals in de oudervragenlijst. De schaal hechtingsrelatie bestaat uit elf items (vraag 38 en 39 Bijlage 1 en vraag 27 Bijlage 2). Het is de Nederlandse versie van de 'Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA) (Armsden & Greenberg, 1987; Van der Vorst, Engels, Meeus, & Dekovic, 2006). Dit meetinstrument is gebaseerd op de hechtingstheorie van Bowlby. Gevraagd is in hoeverre het volgende van toepassing is: (1) Mijn kind is boos op mij, en (2) Ik respecteer de gevoelens van mijn kind? De schaal is voldoende betrouwbaar (Cronbach's alpha's variëren tussen .77 en .88) .

De schaal steun bestaat uit twaalf items (vraag 57 en 60 Bijlage 1 en vraag 28 Bijlage 2) (Scholte, 2004). Gevraagd werd onder andere in hoeverre het volgende van toepassing is: (1) Ik laat mijn kind merken dat ik hem/ haar bewonder, en (2) Ik maak mijn kind vaak belachelijk. De interne consistentie van de schaal is goed (Cronbach's alpha's variëren tussen .78 en .88) .

De schaal strikte controle bestaat uit vijf items (vraag 58 en 61 Bijlage 1 en vraag 29 Bijlage 2) (Engels et al., 2001). Voorbeelditems zijn: (1) Heeft uw kind uw toestemming nodig om doordeweeks een avond weg te zijn, en (2) Heeft uw kind uw toestemming nodig om op een zaterdagavond samen met vrienden door te brengen? De interne consistentie van de schaal is goed voor jongeren (Cronbach's alpha's bedragen .86 en .92.), maar minder goed voor de ouders (Cronbach's alpha's bedragen .63 en .68.) .

De schaal psychologische controle bestaat uit acht items (vraag 59 en 62 Bijlage 1 en vraag 30 Bijlage 2) (Beyers & Goossens, 1999; Glasgow, Dornbusch, Troyer, Steinberg, & Ritter, 1997). Gevraagd werd onder meer in hoeverre het volgende van toepassing is: (1) als mijn kind een slecht resultaat haalt op school, zorg ik ervoor dat hij/zij zich schuldig voelt, en (2) ik zeg dat mijn ideeën correct zijn en dat mijn kind ze niet ter discussie mag stellen? De interne consistentie van deze schaal is voldoende (Cronbach's alpha's variëren tussen .71 en .76).

Om de mate van streng straffen te meten, is gebruik gemaakt van de 'Dimensions of discipline inventory' (Straus & Fauchier, 2005), bestaande uit vijf stellingen (vraag 31, Bijlage 2). De volgende stellingen werden aan de ouder voorgelegd: (1) ik geef mijn kind een pak slaag, en (2) ik schud mijn kind door elkaar of grijp mijn kind vast om zijn/haar aandacht te krijgen. De interne consistentie van de schaal is laag (Chronbach's alpha's van 0.56 en .57).

Statistische analyses

Om de verzamelde data te bewerken en te analyseren is gebruik gemaakt van SPSS. Om uitspraken te doen over de verschillen in online pesten naar geslacht, leeftijd, etniciteit en opleidingsniveau is gebruik gemaakt van variatieanalyses. Vervolgens is naar de samenhang (correlaties) tussen de verschillende onafhankelijke variabelen (kwaliteit van de hechtingsrelatie en opvoedingskenmerken) en online pesten gekeken. Ook is nagegaan of de onafhankelijke variabelen niet te sterk met elkaar correleren; dit in verband met mogelijke problemen t.g.v. multicollineariteit. Vervolgens zijn multivariate regressieanalyses uitgevoerd. In een multivariate regressieanalyse is online pesten voorspelt vanuit de onafhankelijke variabelen (kwaliteit van de hechtingsrelatie en opvoedingskenmerken) en controlevariabelen. Controlevariabelen in de modellen waren geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit.

5.3 Resultaten

Beschrijvende gegevens

Op basis van Tabel 5.1 wordt duidelijk dat 56% van de jongeren zich minstens één keer per maand op de één of andere manier schuldig maakt aan een vorm van online pesten. Wanneer aan jongeren gevraagd wordt of ze wel eens iemand pesten op het internet is dit percentage aanzienlijk lager (8%). De vormen van online pesten die het meest gepleegd worden zijn: 'iemand volkomen negeren'(33%), 'grof tegen iemand zijn' (30%), en 'iemand beledigen' (27%). 'Iemand met opzet een virus sturen' (2%) komt het minst voor.

Tabel 5.1 Absolute aantal en percentage jongeren dat aangeeft ten minste één keer per maand online te pesten, het gemiddelde, de standaarddeviatie en het bereik.

	N	Percentage vaker dan één keer per maand	Gemiddelde	SD	Bereik
Pesten (ongeacht welke vorm)	4036	56%	1,21	0,37	1-5
Iemand beledigen	1107	28%	1,43	0,86	1-5
Grof tegen iemand zijn	1221	30%	1,47	0,89	1-5
Iemand lastig vallen	469	12%	1,19	0,63	1-5
Iemand belachelijk maken	548	14%	1,22	0,67	1-5
Iemand volkomen negeren	1318	33%	1,55	0,99	1-5
Iemand proberen te kwetsen	252	6%	1,10	0,47	1-5
Iemand pesten	310	8%	1,12	0,50	1-5
Tegen iemand liegen over wie je bent	460	11%	1,17	0,57	1-5
Iemand bedreigen	109	3%	1,05	0,35	1-5
Iemand een anonieme e-mail sturen	306	8%	1,11	0,44	1-5
Iemand uitschelden	1042	26%	1,44	0,92	1-5
Iemand laten schrikken	658	16%	1,27	0,74	1-5
Iemand's foto ongevraagd op internet zetten	153	4%	1,06	0,34	1-5
Iemand met opzet een virus sturen	83	2%	1,04	0,30	1-5
Iemand's MSN of homepage hacken	134	3%	1,05	0,35	1-5
Iemand MSN-bommen sturen	176	4%	1,08	0,45	1-5

In Tabel 5.2a en 5.2b worden de gemiddelde waarden, de standaarddeviatie en het bereik van de scores op de hechtingsrelatie en opvoedingsvariabelen weergegeven. Tabel 5.2a geeft de hechtings- en opvoedingsrelatie met de moeder weer, op basis van de gegevens van jongeren en van moeders. Tabel 5.3b geeft de hechtings- en opvoedingsrelatie met de vader weer op basis van de gegevens van jongeren en van

vaders. De gemiddelde scores op de kwaliteit van de hechtingsrelatie, op steun en op strikte controle zijn relatief hoog. De gemiddelde scores op deze variabelen liggen iets hoger wanneer moeders rapporteren dan wanneer jongeren rapporteren. Psychologische controle wordt gemiddeld hoger gescoord door de jongeren dan door de moeders. De gemiddelde score op streng straffen is relatief laag.

Tabel 5.2a Hechtings- en opvoedingsrelatie met de moeder, zoals gerapporteerd door het kind en de moeder

	Rapportage kind				Rapportage moeder			
	N	Gem.	SD	Bereik	N	Gem.	SD	Bereik
Hechtingsrelatie	3911	4,55	0,82	1,00-6,00	1849	4,66	0,54	2,73-6,00
Steun	3584	4,13	0,55	1,33-5,00	1850	4,43	0,39	2,83-5,00
Strikte controle	3558	3,97	0,91	1,00-5,00	1847	4,74	0,41	1,40-5,00
Psychologische controle	3495	2,26	0,61	1,00-5,00	1847	2,02	0,48	1,00-4,38
Streng straffen	-	-	-	-	1474	1,61	0,44	1,00-4,00

Tabel 5.2b geeft de hechtings- en opvoedingsrelatie met de vader weer, op basis van de gegevens van de jongeren en de vader. De gemiddelde scores op de hechtingsrelatie, steun en strikte controle zijn relatief hoog. De gemiddelde scores op deze variabelen liggen hoger wanneer de vader respondent is dan wanneer de jongere respondent is. Jongeren rapporteren echter meer psychologische controle door de vader dan dat de vaders zelf rapporteren. De gemiddelde score op streng straffen is relatief laag.

Tabel 5.2b Hechtings- en opvoedingsrelatie met de vader, zoals gerapporteerd door het kind / vader

	Rapportage kind				Rapportage vader			
	N	Gem.	SD	Bereik	N	Gem.	SD	Bereik
Hechtingsrelatie	3752	4,27	0,91	1,00-6,00	1474	4,41	0,59	2,73-7,64
Steun	3273	4,05	0,62	1,33-5,00	1474	4,24	0,42	2,58-5,00
Strikte controle	3262	3,68	1,11	1,00-5,00	1470	4,60	0,51	2,20-5,00
Psychologische controle	3246	2,17	0,65	1,00-5,00	1473	2,17	0,51	1,00-4,25
Streng straffen	-	-	-	-	1474	1,61	0,44	1,00-4,00

Samenhang tussen de hechtingsrelatie, opvoedingskenmerken en online pesten

Voor de samenhang tussen de hechtingsrelatie, opvoedingskenmerken en online pesten zijn allereerst Pearson correlatiecoëfficiënten berekend (zie Tabel 5.3). Uit de correlatiematrix blijkt dat er sprake is van een negatieve significante samenhang tussen de hechtingsrelatie en online pesten. Dit betekent dat naarmate de kwaliteit van de hechtingsrelatie tussen kind en ouder beter is, de kans op online pesten door het kind kleiner is. Dit geldt voor de hechtingsrelatie met zowel de moeder als met de vader en ongeacht of de gegevens gebaseerd zijn op de rapportage door de jongere of door één van zijn of haar ouders.

Steun blijkt eveneens negatief significant samen te hangen met online pesten. Hiervoor geldt net als bij de hechtingsrelatie dat naarmate de ouderlijke steun groter is, de kans op online pesten kleiner is. Dit geldt voor zowel moederlijke steun als vaderlijke steun en ongeacht de bron waar de gegevens op gebaseerd zijn (de jongere of één van zijn ouders).

Strikte controle hangt ook negatief significant samen met online pesten, wat inhoudt dat naarmate strikte controle door de ouders groter is, het risico op online pesten door het kind kleiner is. Dit geldt voor zowel strikte controle uitgeoefend door de moeder als strikte controle uitgeoefend door de vader, indien de gegevens zijn gebaseerd op de rapportages van jongeren. Deze negatieve samenhang wordt ook gevonden op basis van de rapportages van moeders, maar niet op basis van de rapportages van vaders.

Tussen psychologische controle en online pesten blijkt een positieve significante samenhang te bestaan. Dit betekent dat naarmate ouders meer psychologische controle uitoefenen, de kans op online pesten door jongeren groter is. Dit geldt voor psychologische controle uitgeoefend door de moeder en de vader, ongeacht de gegevensbron. Opvallend is dat de verbanden iets minder sterk zijn wanneer we ons baseren op de rapportages van ouders, maar ook deze verbanden zijn significant.

Streng straffen is alleen onder de ouders gemeten en hangt positief significant samen met online pesten. Naarmate ouders strengere straffen is de kans op online pesten door jongeren groter.

Tabel 5.3 Correlaties tussen opvoedingskenmerken van moeder en vader en online pesten door jongeren, zoals gerapporteerd door de jongere, de moeder of de vader

	Opvoeding moeder volgens kind	Opvoeding vader volgens kind	Opvoeding moeder volgens moeder	Opvoeding vader volgens vader
	Online pesten	Online pesten	Online pesten	Online pesten
Hechtingsrelatie	-.161**	-.158**	-.095**	-.127**
Steun	-.184**	-.172**	-.081**	-.098**
Strikte controle	-.180**	-.131**	-.104**	-.028
Psychologische controle	.148**	.144**	.104**	.104**
Streng straffen	-	-	.135**	.145**

** $p < .01$

Multivariate analyses

Hieronder zal worden ingegaan op de resultaten van de lineaire regressieanalyse van de hechtingsrelatie, opvoedingsvariabelen, controlevariabelen en moderatorvariabelen op online pesten. In Tabel 5.4 tot en met 5.7 worden steeds drie modellen gepresenteerd die de samenhang tussen de hechtingsrelatie en opvoeding van moeder (Tabel 5.4) en vader (Tabel 5.5) en online pesten weergeven, waarbij de gegevens zijn gebaseerd op de rapportage door jongeren (Tabel 5.4 en 5.5), de rapportage van moeders (Tabel 5.6) en de rapportage van vaders (Tabel 5.7). In model 1 is steeds gekeken naar de univariate samenhang

tussen de hechtingsrelatie en online pesten. In model 2 worden de opvoedingsvariabelen (steun, strikte controle en psychologische controle) toegevoegd. In model 3 wordt het model uitgebreid met demografische variabelen om na te gaan of het verband tussen de hechtingsrelatie en opvoeding enerzijds en online pesten anderzijds blijft bestaan wanneer er gecontroleerd wordt voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit.

Model 1

In model 1 van Tabel 5.4 is online pesten voorspeld door de **hechtingsrelatie**. Op basis hiervan kan worden gesteld dat er sprake is van een significante negatieve samenhang tussen deze de hechtingsrelatie met de moeder en de vader en online pesten door jongeren ($p < .01$), ongeacht of het de rapportages van jongeren of van de ouders betreft. De rapportages van jongeren laten echter iets sterkere verbanden zien. De kwaliteit van de hechtingsrelatie met de ouders verklaart tussen 1 en 2,5% van de variantie van online pesten.

Tabel 5.4 Multivariate lineaire regressieanalyse waarbij online pesten voorspelt wordt door hechtingsrelatie met moeder, opvoedingsgedrag van moeder, gemeten bij kind, en controlevariabelen

Variabele	Model 1	Model 2	Model 3
Hechtingsrelatie	-,072**	-,013	-,009
Steun		-,055**	-,061**
Strikte controle		-,061**	-,045**
Psychologische controle		,061**	,036**
Geslacht			-,070**
Leeftijd			,027**
Opleidingsniveau			-,026
Turks			,101
Marokkaans			,054
Surinaams			,093*
Ned. Antillen/Aruba			,213**
Anders			,095**
N	3892	3450	3094
R ²	,026	,062	,095

** $p < .01$, gerapporteerd worden de β -gewichten

Model 2

In model 2 is online pesten voorspeld door de hechtingsrelatie en de opvoedingsvariabelen steun, strikte controle en psychologische controle en online pesten. Op basis van dit model wordt inzicht verkregen in het effect van het toevoegen van de opvoedingsvariabelen op de relatie tussen de **hechtingsrelatie** met de vader en de moeder en online pesten. Het β -gewicht van de hechtingsrelatie is, na toevoeging van de

opvoedingsvariabelen, in drie van de vier modellen sterk gedaald (en in 2 modellen niet meer significant). Deze daling is echter niet te zien in het model van de vader zoals gerapporteerd door de vader. Dit houdt in dat door toevoeging van de opvoedingsvariabelen aan het model, de directe invloed van de hechtingsrelatie op online pesten in drie van de vier gevallen (vrijwel) is verdwenen. Deze analyses suggereren daarmee dat er een indirect verband bestaat tussen de hechtingsrelatie en online pesten, omdat de hechtingsrelatie samenhangt met opvoedingsvariabelen.

Tabel 5.5 Multivariate lineaire regressieanalyse waarbij online pesten voorspelt wordt door hechtingsrelatie met vader, opvoedingsgedrag van vader, gemeten bij kind, en controlevariabelen

Variabele	Model 1	Model 2	Model 3
Hechtingsrelatie	-,064**	-,023*	-,034**
Steun		-,033*	-,020
Strikte controle		-,035**	-,019**
Psychologische controle		,063**	,036**
Geslacht			-,092)**
Leeftijd			,028**
Opleidingsniveau			-,029*
Turks			,088*
Marokkaans			,059
Surinaams			,081*
Ned. Antillen/Aruba			,206**
Anders			,086**
N	3733	3185	2886
R ²	,025	,048	,086

** $p < .01$, gerapporteerd worden de β -gewichten

Wanneer we ons baseren op de rapportage van jongeren, dan is er volgens model 2 sprake van een significante negatieve samenhang tussen **steun** van de moeder en de vader en online pesten. Deze relatie komt echter niet naar voren uit de rapportages van ouders. Op basis van de rapportages van jongeren zouden we dus concluderen dat naarmate de moeder en de vader meer steunend zijn, de kans op online pesten door jongeren kleiner is. Volgens model 2 is er ook sprake van een significante negatieve relatie tussen strikte controle door de vader en de moeder en online pesten, als we ons baseren op het model van de jongeren en van de moeder (het model van de vader laat deze relatie niet zien). Naarmate de moeder en de vader meer strikte controle uitoefenen op hun kind, is de kans kleiner dat het kind online gaat pesten. Daar staat tegenover dat er een positieve relatie wordt gevonden tussen psychologische controle en online pesten. Op basis van de rapportages van jongeren en van de moeder (maar niet op basis van de rapportage van de vader), hangt het uitoefenen van psychologische controle door de vader en de moeder samen met

meer online pesten door jongeren. Tot slot hangt streng straffen door de vader en de moeder (wat enkel onder ouders is bevraagd) eveneens positief samen met online pesten; hoe strenger de straffen die ouders geven, des te vaker komt online pesten voor. Deze opvoedingsvariabelen samen verklaren tussen 3 en 6% van de variantie van online pesten.

Tabel 5.6 Multivariate lineaire regressieanalyse waarbij online pesten voorspelt wordt door hechtingsrelatie met moeder, opvoedingsgedrag van moeder, gemeten bij moeder, en controlevariabelen.

Variabele	Model 1	Model 2	Model 3
Hechtingsrelatie	-,060**	-,025	-,041*
Steun		,015	,032
Strikte controle		-,090**	-,077**
Psychologische controle		,053*	,020
Streng straffen		,102**	,084**
Geslacht			-,092**
Leeftijd			,033**
Opleidingsniveau			-,046
Turks			,066
Marokkaans			,032
Surinaams			,087
Ned. Antillen/Aruba			,196
Anders			,094**
N	1547	1255	1103
R ²	,009	,038	,084

** $p < .01$, gerapporteerd worden de β -gewichten

Model 3

In model 3 is een multivariate analyse uitgevoerd tussen de hechtingsrelatie, opvoedingsvariabelen (steun, strikte controle en psychologische controle), demografische variabelen (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, etniciteit) en online pesten. Uit dit model kan worden afgeleid wat het effect is van het toevoegen van de controlevariabelen op de reeds aanwezige relaties tussen de hechtingsrelatie en opvoedingsvariabelen enerzijds en online pesten anderzijds. Uit de rapportages van jongeren blijkt dat het verband tussen de opvoedingsvariabelen en online pesten voor het grootste deel significant blijven als gecontroleerd is voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en etniciteit. Steun, strikte controle en psychologische controle door de moeder blijven significant samenhangen met online pesten, maar de sterkte van deze verbanden daalt iets. Strikte controle en psychologische controle door de vader en de hechtingsrelatie met de vader, blijven ook significant samenhangen met online pesten. Op basis van de rapportages van ouders komt een iets ander beeld naar voren, wat mede het gevolg is van het feit dat ouders ook bevraagd zijn over streng straffen

(een extra variabele in de modellen). Deze modellen laten zien dat de hechtingsrelatie en streng straffen significant blijven als gecontroleerd is voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en etniciteit. Daarnaast blijft strikte controle door de moeder nog steeds significant te zijn.

Tabel 5.7 Multivariate lineaire regressieanalyse waarbij online pesten voorspelt wordt door hechtingsrelatie met vader, opvoedingsgedrag van vader, gemeten bij vader, en controlevariabelen.

Variabele	Model 1	Model 2	Model 3
Hechtingsrelatie	-,062**	-,057*	-,060*
Steun		,020	,009
Strikte controle		-,016	-,001
Psychologische controle		,025	-,009
Streng straffen		,090**	,075**
Geslacht			-,100**
Leeftijd			,034**
Opleidingsniveau			-,044
Turks			,073
Marokkaans			,042
Surinaams			,081
Ned. Antillen/Aruba			,191*
Anders			,098**
N	1256	1252	1101
R ²	,016	,029	,079

** p < .01, gerapporteerd worden de β -gewichten

Van de controlevariabelen blijken alleen geslacht, leeftijd en etniciteit significant samen te hangen met online pesten. Het opleidingsniveau hangt niet significant samen met online pesten. Geconcludeerd kan worden dat jongens vaker pesten dan meisjes en dat oudere leerlingen vaker pesten dan jongere leerlingen. Op basis van de rapportages van jongeren lijken jongeren met een allochtone herkomst vaker te pesten dan autochtone jongeren, maar dit geldt niet voor jongeren met een Marokkaanse herkomst. Op basis van de rapportages van vaders en moeders, blijken alleen jongeren met een Antilliaanse/Arubaanse herkomst en jongeren met een andere etnische herkomst die niet verder gespecificeerd is, vaker te pesten dan autochtone jongeren. In deze modellen pesten jongeren met een Turkse, een Marokkaanse en een Surinaamse herkomst dus niet vaker dan autochtone jongeren.

5.4 Discussie

In dit onderzoek is nagegaan in hoeverre de kwaliteit van de hechtingsrelatie tussen ouder en kind samenhangt met online pesten. De resultaten laten zien dat er, zowel voor wat betreft de hechtingsrelatie met de vader als met de moeder, een negatief verband bestaat tussen de kwaliteit van de hechtingsrelatie en online pesten. Een betere hechtingsrelatie met vader en moeder hangt samen met een lager risico op online pesten. Deze bevinding is in overeenstemming met eerder onderzoek dat laat zien dat een zwakke emotionele band tussen ouder en kind significant vaker voorkomt bij jongeren die online pesten dan bij jongeren die niet online pesten (Ybarra & Mitchell, 2004). Deze bevinding is ook in overeenstemming met de bindingentheorie van Hirschi (2004): naarmate de binding met de ouders sterker is, is er minder sprake van probleemgedrag (b.v. online pesten).

Daarnaast is nagegaan in hoeverre de opvoedingsvariabelen steun, strikte controle, psychologische controle en streng straffen samenhangen met online pesten. Verwacht werd dat steun en strikte controle negatief zouden samenhangen met online pesten en dat psychologische controle en streng straffen positief zouden samenhangen. Deze hypothesen werden zowel voor de moeder als voor de vader bevestigd (door alle drie de informanten), met als uitzondering dat geen samenhang gevonden is tussen strikte controle door de vader zoals gerapporteerd door de vader en online pesten van het kind.

Ouderlijke **steun** blijkt negatief samen te hangen met online pesten: hoe meer steun hoe kleiner de kans op online pesten. Deze bevinding is in overeenstemming met onderzoek dat laat zien dat kinderen die pesten minder affectie en emotionele steun ervaren van hun ouders (Rigby, 1994) en dat ouders minder betrokken zijn bij hun kind (Flouri & Buchanan, 2003). **Strikte controle** blijkt ook negatief samen te hangen met online pesten: hoe meer strikte controle wordt gehouden, hoe minder groot de kans dat jongeren online pesten. Dit resultaat komt overeen met een eerdere bevinding dat de kans op online pesten toeneemt naarmate kinderen meer tijd doorbrengen zonder ouderlijk toezicht (Espelage et al., 2000).

In tegenstelling tot voorgaande opvoedingskenmerken, blijkt psychologische controle positief samen te hangen met online pesten: hoe meer ouders psychologische controle toepassen, des te groter is de kans op online pesten door jongeren. Deze bevinding komt gedeeltelijk overeen met onderzoek van Galambos et al. (2003) waaruit blijkt dat psychologische controle positief samenhangt met online pesten, maar alleen wanneer er tevens sprake is van veel strikte controle. Op basis van de resultaten uit het huidige onderzoek blijkt dat psychologische controle samenhangt met online pesten, onafhankelijk van de mate van strikte controle.

Ten slotte blijkt ook streng straffen positief samen te hangen met online pesten: hoe strenger de strafmaat van ouders, des te groter de kans op online pesten. Deze bevinding is in overeenstemming met eerder onderzoek naar de relatie tussen streng fysiek straffen en externaliserend probleemgedrag (Bender et al., 2007; Espelage et al., 2000).

De verwachting was dat bovenstaande opvoedingsvariabelen, naast de kwaliteit van de hechtingsrelatie, iets toe zouden voegen aan het verklaren van online pesten. Deze hypothese werd zowel voor de moeder als voor de vader bevestigd door alledrie de informanten. De verklaarde variantie nam toe met 1 – 4%. Dit resultaat is in overeenstemming met eerdere bevindingen die laten zien dat opvoedingsfactoren meer variantie verklaren in externaliserend probleemgedrag dan de hechtingsrelatie alleen (Roelofs, Meesters, Ter Huurne, Bamelis, & Muris, 2006). De resultaten laten verder zien dat het verband tussen de kwaliteit van de hechtingsrelatie en online pesten, na toevoeging van de opvoedingsvariabelen aan het model, in drie van de vier modellen sterk daalt (en in 2 modellen niet meer significant). Dit suggereert enigszins dat het gevonden verband tussen de kwaliteit van de hechtingsrelatie en online pesten overwegend indirect van aard is en via de opvoedingskenmerken loopt. Ouders die een goede hechtingsrelatie met hun kinderen hebben, bieden meer steun, zijn strikter in hun controle, maar maken minder gebruik van psychologische controle en streng straffen. Hierdoor is de kans op online pesten van kinderen kleiner.

Verschillen tussen rapportages van kinderen en ouders

Het huidige onderzoek heeft een sterk design vanwege het feit dat meerdere informanten, te weten het kind, de moeder en de vader, over dezelfde opvoedingskenmerken rapporteren. Het feit dat de verbanden tussen de hechtingsrelatie en opvoedingsvariabelen enerzijds en online pesten anderzijds behoorlijk consistent zijn, onafhankelijk van de gebruikte bron, is een sterke aanwijzing voor de correctheid van de huidige bevindingen. Desalniettemin zijn er kleine verschillen gevonden die wel degelijk interessant kunnen zijn.

Uit de resultaten blijkt allereerst dat ouders gemiddeld iets hoger scoren op de positieve opvoedingsaspecten (hechtingsrelatie, steun en strikte controle) en gemiddeld iets lager scoren op de negatieve aspecten (psychologische controle en streng straffen). Dit suggereert dat ouders meer sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven over hun eigen opvoedingsgedrag dan jongeren over het opvoedingsgedrag van hun ouders hebben gegeven.

Ten tweede blijkt dat de gevonden verbanden tussen opvoeding (inclusief hechtingsrelatie) en online pesten, iets minder sterk zijn op basis van de ouderrapportages dan op basis van de rapportage door het kind. Dit is mogelijk een gevolg van sociaal wenselijke beantwoording door de ouders. Een andere voor de hand liggende verklaring is dat de beleving van de opvoeding door kinderen een meer proximale rol in het model vervult, dan de beleving van de opvoeding door ouders. Online pesten betreft immers het gedrag van de jongeren, en het is logisch dat dit gedrag meer beïnvloed wordt door de opvoedingsbeleving van jongeren zelf dan van hun ouders.

Methodologische overwegingen

Omdat dit onderzoek cross-sectioneel van aard is, kunnen er geen uitspraken gedaan worden over de richting van het verband. Impliciet is ervan uitgegaan dat opvoeding en hechting van invloed zijn op online pestgedrag, maar het is uiteraard ook denkbaar dat online pesten van invloed is op het opvoedingsgedrag van ouders. Omdat de 'Monitor Internet en Jongeren' qua opzet longitudinaal van aard is, verdient het de aanbeveling om de concepten uit dit onderzoek tijdens volgende metingen opnieuw mee te nemen.

Alhoewel er veel significante relaties gevonden zijn tussen opvoeding en online pesten, is het belangrijk om er op te wijzen dat de verbanden niet erg sterk zijn, en dat een aanzienlijk deel van de variantie in online pesten onverklaard blijft. In dit onderzoek is alleen gekeken naar de rol van algemene aspecten van de opvoeding. Het is mogelijk dat opvoedingsgedrag dat zich specifiek richt op het internetgebruik van het kind, ook een belangrijke rol speelt bij de mate van online pesten. In het volgende hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de rol van internetspecifieke opvoeding, naast algemene opvoeding, bij het voorspellen van compulsief internetgebruik. Het zou goed zijn als er in toekomstig onderzoek ook nagegaan zou worden welke invloed internetspecifieke opvoedingskenmerken hebben op online pesten, en hoe specifieke en algemene opvoedingskenmerken zich tot elkaar verhouden in de verklaring van online pesten. Tot slot dienen we ons natuurlijk te realiseren dat opvoeding slechts een beperkt aandeel heeft in het tot stand komen van online pestgedrag. Daarnaast spelen ook andere factoren een rol, bijvoorbeeld individuele eigenschappen zoals impulsiviteit en een gebrek aan empathie (Baldry & Farrington, 2000), maar ook invloed van vrienden en een onveilige buurt (Espelage et al., 2000).

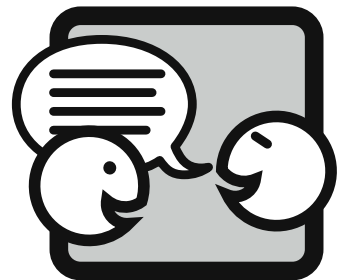
Praktische implicaties

Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat zowel de hechtingsrelatie tussen ouder en kind als de opvoeding door de ouders, een rol spelen als het gaat om online pesten door jongeren. Jongeren die een hechte band hebben met hun ouders, die steun en warmte van hun ouders ontvangen, en die duidelijke regels krijgen en in de gaten worden gehouden door ouders, zullen zich minder snel met online pesten bezighouden dan jongeren die deze opvoedingsaspecten ontberen. Jongeren waarvan de ouders psychologische controle uitoefenen en streng straffen zijn echter meer betrokken bij online pesten.

Deze bevindingen impliceren dat er met betrekking tot online pestgedrag, een mogelijke preventieve rol is weggelegd voor de ouders. Naast het stellen van algemene regels en het houden van toezicht op de activiteiten van kinderen, zouden ouders (met name moeders) duidelijke en consistente regels moeten stellen ten aanzien van het internetgebruik van hun kinderen en zouden zij goed op de hoogte moeten zijn van wat hun kinderen doen op internet. Omdat kennis over de mogelijkheden van het internet bij de huidige generatie jongeren vaak veel groter is dan bij hun ouders, is ondersteuning van buitenaf wenselijk. De afgelopen tijd zijn er diverse initiatieven geweest om ouders te informeren over de problematiek van online pesten. Een voorbeeld hiervan is de campagne 'Stop digitaal pesten' van SIRE (www.stopdigitaal-pest.nl). Een volgende belangrijke stap zou nu zijn om ouders te informeren over de wijze waarop zij online pesten door hun kinderen zouden kunnen helpen voorkomen. Het huidige onderzoek hoopt daar een aanzet toe te geven.

hoofdstuk 6

Compulsief internetgebruik en opvoeding

Hoofdstuk 6

Compulsief internetgebruik en opvoeding

Regina van den Eijnden, Ingrid Nan, Ad Vermulst en Patricia Vuijk

6.1 Inleiding

Het IVO heeft de afgelopen jaren in een aantal studies laten zien dat sommige jongeren zo intensief van internet gebruikmaken dat ze de controle vrijwel kwijt zijn en het internetgebruik ten koste gaat van andere belangrijke levensdomeinen zoals school en vrienden in het echte leven (R. Van den Eijnden & A. Vermulst, 2006). Uit Hoofdstuk 2 kwam al naar voren het hierbij om ongeveer 3 - 4% van de Nederlandse jongeren van 11-15 jaar gaat, hetgeen neerkomt op zo'n 24.000 á 32.000 jongeren.

Het onderzoek van het IVO heeft ook meer inzicht opgeleverd in risicofactoren voor de ontwikkeling van compulsief internetgebruik. Zo weten we dat jongeren die een laag psychosociaal welbevinden hebben, bijvoorbeeld jongeren met depressieve gevoelens, een negatief zelfbeeld of gevoelens van eenzaamheid, een groter risico lopen op het ontwikkelen van een patroon van compulsief internetgebruik, al is niet duidelijk of hier sprake is van een oorzakelijk verband (Meerkerk, 2007; Van den Eijnden et al., 2007; R. Van den Eijnden & A. Vermulst, 2006; R. J. J. M. Van den Eijnden & A. A. Vermulst, 2006). In dit verband wordt vaak gesproken over internaliserend probleemgedrag. Van geïnternaliseerde problemen is sprake wanneer kinderen en jongeren hun ongemak en ongenoegen naar binnen richten en hierdoor bijvoorbeeld depressieve of angstgevoelens ontwikkelen (dit in tegenstelling tot geëxternaliseerde problemen: problemen die zich naar buiten richten, bijvoorbeeld gedragsproblemen zoals (online) pesten of delinquent gedrag).

In orthopedagogische verklaringsmodellen wordt er veelal vanuit gegaan dat zowel internaliserende als externaliserende problemen het gevolg zijn van overbelasting en stress in combinatie met een lage psychische veerkracht (Santrock, 2003). Aangenomen wordt dat jongeren die een patroon van compulsief internetgebruik ontwikkelen, in vergelijking met jongeren die op een 'gezonde' manier met internet omgaan, een lage psychische veerkracht of weerbaarheid hebben.

Onderzoek heeft herhaaldelijk laten zien dat psychische weerbaarheid van kinderen en jongeren samenhangt met een hechte band met de verzorgende ouderfiguur en een invloedrijke opvoedingsstijl die gekenmerkt wordt door warmte en structuur (Masten & Coatsworth, 1995, 1998). Verwacht kan dus worden dat een sterke hechtingsrelatie tussen ouder(s) en kind(eren), maar ook een opvoedingsstijl waarbij ouders regels stellen en toezicht houden (strikte controle) aan de ene kant, en steun bieden aan de andere kant, jongeren het meest weerbaar maken. Er zijn echter ook aanwijzingen dat kinderen en jongeren psychisch minder weerbaar zijn en meer internaliserend en externaliserend probleemgedrag vertoonden als er een sterke mate sprake is van psychologische controle o.a.(Barber, 1992) en streng straffen (Bender et al., 2007) door de ouders. Met psychologische controle wordt bedoeld een opvoedingsstijl waarbij manipulatie en/ of onderdrukking wordt gebruikt.

Verwacht wordt dat naarmate de psychische weerbaarheid van jongeren groter is, het risico op het ontstaan van compulsief internetgebruik kleiner is. Dit betekent dus ook dat ouders, via hun opvoedingsstijl en via de relatie die ze met hun kind onderhouden, het ontstaan van compulsief internetgebruik kunnen helpen vóórkomen. In deze studie willen we nagaan in hoeverre de kwaliteit van de hechtingsrelatie tussen ouder en kind, en het opvoedingsgedrag van ouders (de mate van steun, strikte controle, psychologische controle en streng straffen) samenhangen met compulsief internetgebruik, waarbij de hypothese is dat een sterke hechtingsrelatie en een opvoedingsstijl met een hoge mate van steun en strikte controle en een lage mate van psychologische controle en streng straffen, het laagste risico geven op het ontstaan van compulsief internetgebruik.

Naast deze algemene opvoedingskenmerken, zijn we ook geïnteresseerd in de rol van internetspecifieke opvoedingskenmerken. Uit eerder IVO-onderzoek is al gebleken dat internetspecifieke opvoedingskenmerken (hoe gaan ouders om met het internetgebruik van hun kinderen?) een verband laten zien met compulsief internetgebruik. Hieruit kwam naar voren dat het stellen van regels ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik van het kind (b.v. welke sites men bezoekt) en reageren op excessief gebruik van het kind (b.v. er iets van zeggen als het kind op een weekenddag de hele dag internet), maar vooral kwalitatief goede gesprekken met het kind over zijn/ haar internetgebruik, de kans op het ontstaan van compulsief internetgebruik bij jongeren kan helpen voorkómen (R. Van den Eijnden & A. Vermulst, 2006). Het stellen van regels ten aanzien van de duur en frequentie van het internetgebruik van jongeren en de mate van communicatie over internetgebruik met jongeren, lijken geen beschermend effect te hebben.

In de bovenstaande internetspecifieke opvoedingskenmerken zijn heel duidelijk de opvoedingaspecten steun en strikte controle van de algemene opvoedingskenmerken te herkennen. Het kan dus heel goed zijn dat de verbanden met internetspecifieke opvoeding en compulsief internetgebruik het gevolg zijn van de relatie tussen algemene opvoedingskenmerken en compulsief internetgebruik. Deze studie zal daarom niet alleen de directe verbanden tussen algemene opvoedingskenmerken en compulsief internetgebruik toetsen, maar zal ook nagaan in hoeverre deze relaties indirect verlopen via internetspecifieke opvoedingskenmerken.

Het model dat in dit onderzoek getoetst wordt, is weergegeven in Figuur 6.1. Zoals geïllustreerd in Figuur 6.1 wordt niet alleen de relatie tussen opvoedingsaspecten en compulsief internetgebruik bekeken, maar ook de relatie tussen opvoedingskenmerken en het aantal uren internetgebruik van jongeren. De te toetsen onderzoeksvragen luiden:

1. Wat is de relatie tussen internetspecifieke opvoedingskenmerken en het aantal uren internetgebruik en compulsief internetgebruik van jongeren?
2. Wat is de relatie tussen algemene opvoedingskenmerken en het aantal uren internetgebruik en compulsief internetgebruik van jongeren?
3. In hoeverre verloopt de relatie tussen algemene opvoedingskenmerken en aantal uren internetgebruik en compulsief internetgebruik via internetspecifieke opvoedingskenmerken?

Figuur 6.1 Het te toetsen model

Het betreft hier zowel nationaal als internationaal gezien één van de eerste studies op het gebied van opvoeding en compulsief internetgebruik. Een sterk punt van dit onderzoek is dat niet alleen via jongeren inzicht in opvoedingskenmerken verkregen is, maar dat ook de ouders bevraagd zijn. Dit komt de betrouwbaarheid van de resultaten van dit onderzoek sterk ten goede. Bovendien is bekend dat jongeren en hun ouders soms hele verschillende representaties hebben van de opvoeding en van de kwaliteit van de ouder - kind relatie.

Omdat algemene opvoedingskenmerken alleen bij de 2^e meting (2007) meegenomen zijn, zullen onderzoeksvraag 1 en 3 alleen op basis van cross-sectionele analyses beantwoord kunnen worden. Inzicht in de resultaten van onderzoeksvraag 2 zullen op basis van cross-sectionele en longitudinale analyses verkregen worden.

6.2 Methode

Onderzoeksgroep

Deze resultaten zijn gebaseerd op analyses uitgevoerd onder 4093 jongeren die aan beide metingen hebben deelgenomen. Er hebben iets meer jongens dan meisjes aan beide metingen deelgenomen, te weten 51% jongens. De gemiddelde leeftijd bedroeg 13.5 jaar (SD = 1.03). Van de jongeren zat 30.5% op

het VMBO en 58% op HAVO of VWO (11,5% zat in een gemeenschappelijke brugklas). De meeste jongeren hadden een Nederlandse herkomst (76.8%), 3,8% had een Turkse en 3,3% een Marokkaanse herkomst. Verder had 3,2% een Surinaamse en 1,9% een Antilliaanse of Arubaanse herkomst (11% overige landen).

Vragenlijst

Het aantal uren internetgebruik is met twee vragen gemeten, te weten met een vraag naar het aantal dagen per week dat men internet gebruikt (frequentie) en een vraag naar het aantal uren dat men op een dag internet gebruikt (duur) (vragen 11 en 12, Bijlage 1). **Compulsief internetgebruik** is gemeten met een aangepast versie van de Compulsive Internet Use Scale (CIUS: Meerkerk, 2005), de CIUS-A. De CIUS is speciaal ontwikkeld en gevalideerd voor volwassenen en bevat 14 items. De CIUS-A is aangepast voor jongeren en bevat 12 van de 14 items uit de CIUS, en daarnaast 2 items over de gevolgen van internetgebruik voor huiswerk en school (vraag 1, Bijlage 1; Cronbach's alpha = .88).

Algemene opvoedingskenmerken zijn gemeten zoals omschreven in Hoofdstuk 5 over online pesten. Vragen met betrekking tot **internetspecifieke opvoedingskenmerken** zijn voor de ouders samen bevroegd, dus niet voor vader en moeder apart. **Regels met betrekking tot duur en frequentie** is gemeten met behulp van een 6-item schaal met 4 positieve en 2 negatieve items (Cronbach's alpha = .85). Een voorbeeld van een negatief item is 'Ik mag zo vaak internetten als ik zelf wil' (vraag 25 en 26, Bijlage 1). **Regels met betrekking tot de inhoud van internetgebruik** is gemeten met 3 negatieve (Cronbach's alpha = .82), zoals 'Ik mag precies doen waar ik zin in heb op internet' (vraag 25, Bijlage 1). **Monitoren van excessief internetgebruik** is gemeten met een schaal van 6 items, 4 positieve en 2 negatieve (Cronbach's alpha = .88). Respondenten zijn gevraagd hoe hun ouders zouden reageren als zij een hele weekenddag zouden internetten. Een voorbeelditem is 'Dan zouden ze ingrijpen' (vraag 27, Bijlage 1). Een 3-item schaal is gebruikt om de **frequentie van communicatie over internetgebruik** te meten (Cronbach's alpha = .77). Een voorbeeld van een item is 'Praat je wel eens met je ouders over wat je doet op internet?' (vraag 29, Bijlage 1). **Kwaliteit van communicatie over internetgebruik** is gemeten met 3 items (Cronbach's alpha = .86). Een voorbeeld van een item is 'Als ik met mijn ouders (verzorger) over internetten of MSN-en praat dan voel ik me op mijn gemak' (vraag 30, Bijlage 1).

Statistische analyses

Er zijn zowel cross-sectionele als longitudinale analyses uitgevoerd op de gegevens verkregen met de 1^e en de 2^e meting van de monitor Internet en Jongeren. Alle statistische modellen (de modellen voor jongeren, voor de vader en voor de moeder) zijn getoetst met behulp van Mplus, waarbij gebruik is gemaakt van latente variabelen.

6.3 Resultaten

Beschrijvende gegevens

Bijna alle jongeren (98,4%) hebben thuis een internetaansluiting. Gemiddeld zijn jongeren 13 uur per week online. Tijdens de eerste meting in 2006, voldeed 4,2% van de jongeren aan de definitie voor compulsief

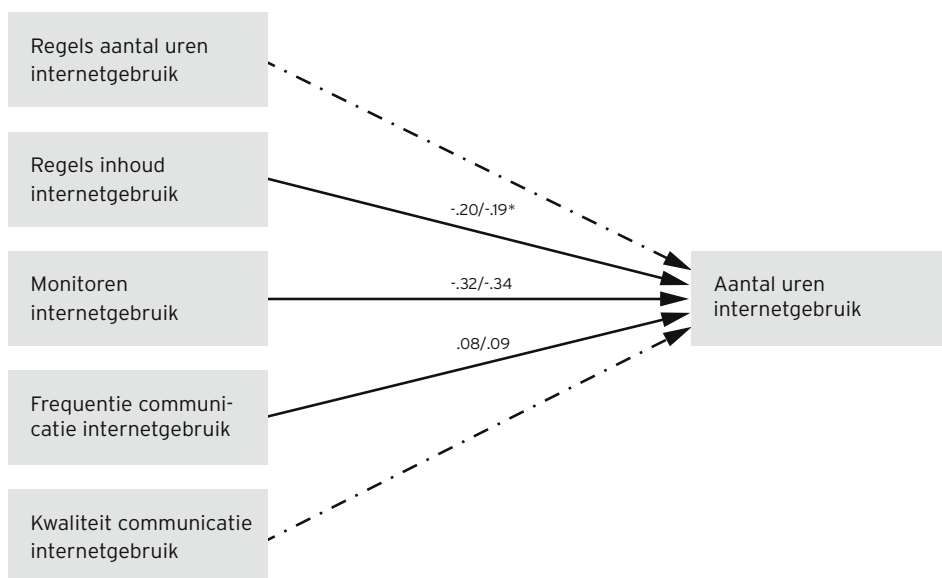
internetgebruik; in 2007 was dat 3%. Van de jongeren die in 2006 compulsief internetgebruiker waren, voldeed 3,2% niet meer aan deze definitie in 2007 (remissie). Deze groep maakte in 2006 nog 28 uur per week gebruik van internet en in 2007 nog 20 uur per week. In 2007 behoorde 1% van de jongeren die in 2006 als compulsief internetgebruiker waren geclassificeerd nog steeds tot deze groep (continuerend). Bij hen was het internetgebruik in 2007 zelfs hoger dan in 2006; te weten 34 uur per week ten opzichte van 30 uur per week in 2006. Daarnaast was er een groep jongeren die in 2006 nog niet compulsief was maar in 2007 wel (incidentie); 2,3% van de totale onderzoeksgroep. Zij waren in 2006 17 uur per week online en in 2007 25 uren per week. In Hoofdstuk 2 werden beschrijvende gegevens over opvoedingsgedrag besproken.

De rol van internetspecifieke opvoedingskenmerken: cross-sectionele analyses op basis van rapportage jongeren

Allereerst is nagegaan in hoeverre internetspecifieke opvoedingskenmerken samenhangen met de tijd die jongeren op internet doorbrengen en met compulsief internetgebruik van jongeren. Dit is eerst bestudeerd binnen de eerste meting (2006) en vervolgens binnen de tweede meting (2007). In Figuur 6.2 worden de onderlinge relaties tussen internetspecifieke opvoedingskenmerken en het aantal uren internetgebruik van jongeren (de doorlopende pijlen geven significante verbanden weer, de pijlen met een stippellijn de niet-significante verbanden), zoals gemeten in 2006.

Zoals Figuur 6.2 laat zien, blijken drie van de vijf internetspecifieke opvoedingskenmerken samen te hangen met de tijd die jongeren op internet doorbrengen.

Figuur 6.2 De cross-sectionele relaties tussen internetspecifieke opvoedingskenmerken en het aantal uren internetgebruik van jongeren

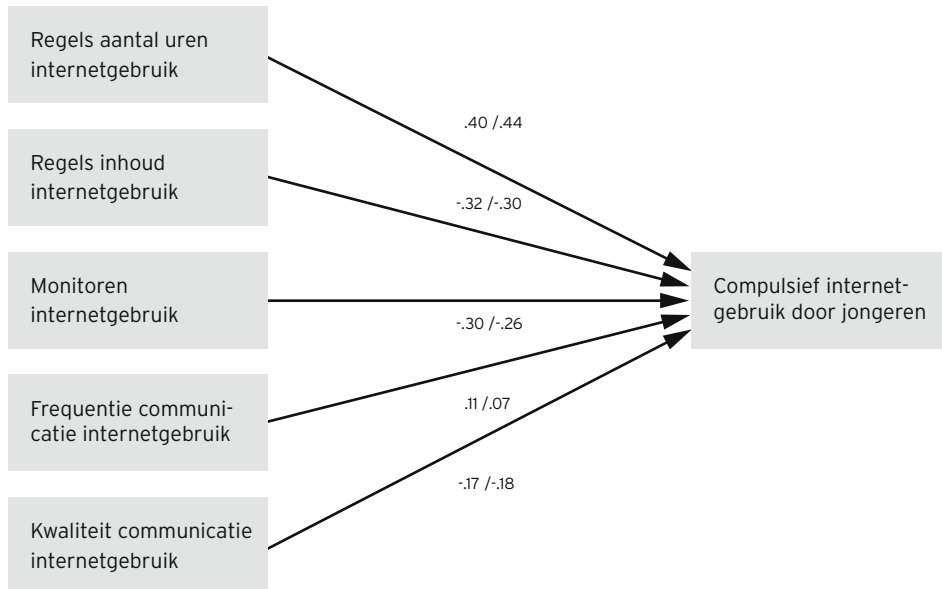
* Gestandaardiseerde β 2006 / gestandaardiseerde β 2006

Allereerst blijkt dat het monitoren van excessief internetgebruik door ouders negatief samenhangt met de aantal uren online: jongeren brengen minder tijd op internet door wanneer zij aangeven dat hun ouders hun excessieve internetgebruik meer monitoren. In de tweede plaats blijkt de mate waarin ouders duidelijke regels stellen ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik negatief samen te hangen met de tijd die jongeren op internet doorbrengen: wanneer jongeren aangeven dat hun ouders duidelijke regels stellen ten aanzien van de inhoud van hun internetgebruik, brengen zij minder tijd op internet door. Daarnaast is er nog een (zwakke) positieve relatie tussen de mate waarin ouders over internetgebruik met hun kinderen praten en het aantal uren internetgebruik door jongeren: naarmate ouders meer over internet praten, zijn jongeren meer actief op internet. Echter, opgemerkt moet worden dat het cross-sectionele karakter van deze analyses geen inzicht geven in oorzaak - gevolg relaties tussen internetspecifieke opvoedingskenmerken en het internetgebruik van jongeren. Het laatste verband zou dus ook kunnen betekenen dat ouders meer over internetgebruik gaan praten naarmate jongeren meer uren per week op internet zitten.

Vervolgens is nagegaan in hoeverre de onderzochte internetspecifieke opvoedingskenmerken cross-sectioneel samen hangen met **compulsief internetgebruik** door jongeren (zie Figuur 6.3). In de eerste plaats blijkt er een positieve samenhang te bestaan tussen het stellen van regels ten aanzien van de frequentie en duur van het internetgebruik en het compulsieve internetgebruik van jongeren. Naarmate ouders strengere regels hanteren met betrekking tot de frequentie en duur van het internetgebruik, vertonen jongeren vaker een patroon van compulsief internetgebruik. Hetzelfde geldt voor de samenhang (hoewel deze minder sterk is) tussen de frequentie van communicatie over internetgebruik en compulsief internetgebruik van jongeren: naarmate er in de perceptie van jongeren frequenter met ouders over internetgebruik wordt gesproken, vertonen jongeren vaker een patroon van compulsief internetgebruik. Deze twee relaties zijn wat tegenintuïtief, omdat het lijkt alsof het opvoedingsgedrag van ouders, in dit geval het stellen van regels ten aanzien van duur en frequentie en het praten over internetgebruik, jongeren juist aan zou zetten tot compulsief internetgebruik. Zoals al eerder werd gesteld, laat het cross-sectionele karakter van deze data het echter niet toe om uitspraken te doen over oorzaak - gevolg relaties. Het kan dus ook zo zijn dat het compulsieve internetgebruik van jongeren, ouders er toe aanzet om meer regels te gaan stellen ten aanzien van frequentie en duur van het internetgebruik dan wel meer over het internetgebruik van de jongeren te gaan praten.

De overige drie internetspecifieke opvoedingskenmerken vertonen een negatieve samenhang met compulsief internetgebruik door jongeren, het gaat hier dus om een samenhang in de verwachte richting. Jongeren vertonen vaker een patroon van compulsief internetgebruik wanneer zij ervaren dat hun ouders hun internetgebruik **niet** goed in de gaten houden (monitoren), wanneer ouders **geen** duidelijke regels stellen ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik, en wanneer ze zich niet begrepen of serieus genomen voelen als ze met hun ouders over hun internetgebruik praten (kwaliteit van communicatie).

Figuur 6.3 De cross-sectionele relaties tussen internetspecifieke opvoedingskenmerken en compulsief internetgebruik van jongeren

* Gestandaardiseerde β 2006 / gestandaardiseerde β 2006

Andersom zou kunnen gelden dat jongeren minder vaak compulsief internetten wanneer hun ouders goed op hun internetgebruik letten, duidelijke regels stellen over de inhoud van hun internetgebruik, en goede gesprekken met hun kinderen over hun internetgebruik voeren.

De rol van internetspecifieke opvoedingskenmerken: cross-sectionele analyses op basis van rapportage ouders

Wanneer gekeken wordt naar de samenhang tussen moeder- en vadergerapporteerde internetspecifieke opvoedingskenmerken en de tijd die jongeren op internet doorbrengen, evenals het compulsieve internetgebruik door jongeren, blijkt een ander patroon te ontstaan dan op basis van de jongeren rapportages naar voren kwam. Uit deze analyses blijkt dat alleen het monitoren van het excessieve internetgebruik, zoals gerapporteerd door de moeder, een negatieve samenhang vertoont met zowel de tijd die jongeren op internet doorbrengen als compulsief internetgebruik. Hoe meer de moeders het excessieve internetgebruik van hun kinderen monitoren, hoe minder tijd jongeren achter het internet doorbrengen, en hoe minder vaak jongeren een patroon van compulsief internetgebruik vertonen. Echter, regels over de frequentie, duur, en inhoud van het internetgebruik, en de frequentie en kwaliteit van communicatie over internetgebruik zoals gerapporteerd door de moeder vertonen geen samenhang met internetgebruik door jongeren.

Vadergerapporteerde internetspecifieke opvoedingskenmerken vertonen eveneens geen sterke samenhang met het internetgebruik van jongeren. Alleen regels betreffende de frequentie en duur van het internet-

gebruik vertonen een positieve samenhang met de mate waarin jongeren een patroon van compulsief internetgebruik vertonen: jongeren zijn vaker compulsief internetgebruiker naarmate vaders meer regels stellen ten aanzien van de frequentie en duur van het internetgebruik van hun kinderen.

De rol van algemene opvoedingskenmerken: cross-sectionele analyses

Tijdens de tweede meting is naast informatie over de internetspecifieke opvoeding ook informatie verzameld over algemene opvoedingskenmerken. In het onderstaande zal worden ingegaan op de vraag of algemene opvoedingskenmerken van ouders samenhangen met het aantal uren internetgebruik van jongeren en met compulsief internetgebruik. Hierbij gaat het om de kwaliteit van de hechtingsrelatie tussen ouders en kinderen, de mate van ervaren steun van de moeder en van de vader, de mate van ervaren strikte controle door de moeder en door de vader, en de mate van ervaren psychologische controle door de moeder en door de vader. Zowel de jongeren als hun ouders hebben in 2007 over deze algemene opvoedingskenmerken gerapporteerd. Naast bovenbeschreven opvoedingskenmerken hebben de ouders bovendien vragen beantwoord met betrekking tot de mate waarin zij hun kind streng straffen.

Uit de resultaten komt naar voren dat zowel de door de ouders als door de jongeren gerapporteerde algemene opvoedingsvaardigheden nauwelijks samenhangen met de tijd die jongeren op internet doorbrengen en met de mate van compulsief internetgebruik door jongeren. De enige significante relatie is een positief verband tussen psychologische controle door de vader en compulsief internetgebruik bij jongeren ($\beta = .21$, $p < .01$): naarmate vaders meer psychologische controle uitoefenen is de kans op compulsief internetgebruik door jongeren groter.

Alhoewel uit het bovenstaande afgeleid kan worden dat er (ook) geen sprake is van indirecte relaties tussen algemene opvoedingskenmerken en aantal uren internetgebruik en compulsief internetgebruik via internetspecifieke opvoedingskenmerken, is nog wel nagegaan in hoeverre algemene opvoedingskenmerken samenhangen met internetspecifieke opvoedingskenmerken. De kwaliteit van de relatie met de moeder (hechting) hangt samen met de frequentie en de kwaliteit van communicatie over internetgebruik (respectievelijk $\beta = .28$ en $\beta = .27$, $p < .001$). Strikte controle door de moeder en door de vader hangt samen met regels ten aanzien van tijd op internet ($\beta = .16$ en $\beta = .10$, $p < .01$), regels ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik ($\beta = .14$ en $\beta = .11$, $p < .001$), en het monitoren van internetgebruik door de moeder ($\beta = .24$, $p < .001$). Tot slot hangt psychologische controle door de moeder samen met regels ten aanzien van de bestede tijd op internet ($\beta = .19$, $p < .001$).

Longitudinale analyses

Deze paragraaf beschrijft de resultaten van longitudinale analyses tussen vijf internetspecifieke opvoedingskenmerken en internetgebruik van jongeren. Dit deel van het onderzoek geeft inzicht in de vraag of deze specifieke opvoedingskenmerken het internetgebruik van jongeren beïnvloeden, of dat het omgekeerde het geval is; namelijk dat het internetgebruik van jongeren het opvoedgedrag van ouders beïnvloedt.

Allereerst laten deze longitudinale analyses een significant verband zien tussen de mate waarin er door ouders regels worden gesteld over frequentie en duur van het internetgebruik en de tijd die jongeren op

internet doorbrengen ($\beta = -.09, p < .001$)¹³. Hieruit blijkt dat regels van ouders over de frequentie en duur van het internetgebruik voorafgaat aan een afname in het aantal uren internetgebruik door jongeren. Dit is opvallend omdat er cross-sectioneel geen significante relatie tussen deze variabelen gevonden werd. Het omgekeerde verband was niet significant: wanneer jongeren meer tijd op het internet doorbrengen, leidt dit er niet toe dat de ouders meer regels gaan stellen over de frequentie en duur van het Internetgebruik.

De resultaten laten daarnaast een significant verband zien tussen de mate waarin ouders het excessieve internetgebruik van hun kinderen monitoren en de frequentie en duur van het internetgebruik door jongeren. Uit de analyses blijkt dat meer monitoren van het internetgebruik voorafgaat aan een afname van het aantal uren internetgebruik door jongeren ($\beta = -.12, p < .001$), maar ook dat ouders het internetgebruik van hun kinderen beter in de gaten gaan houden naarmate jongeren meer tijd achter internet doorbrengen ($\beta = -.13, p < .001$).¹⁴ Alle overige verbanden waren niet significant.

Van de verbanden tussen de vijf onderzochte internetspecifieke opvoedingskenmerken en de mate van compulsief internetgebruik blijkt dat het verband tussen compulsief internetgebruik en regels over de frequentie en duur van het internetgebruik. Uit de analyses blijkt dat het compulsieve internetgebruik van jongeren voorafgaat aan het stellen van meer regels over de frequentie en duur van het internetgebruik ($\beta = .08, p < .01$). Het omgekeerde verband werd niet gevonden: meer regels gaan niet vooraf aan een toename in compulsief internetgebruik. Daarnaast blijkt het verband tussen de kwaliteit van communicatie over internetgebruik en compulsief internetgebruik door jongeren significant: kwalitatief goede communicatie over dit onderwerp gaat vooraf aan een vermindering van compulsief internetgedrag ($\beta = -.08, p < .001$). Het omgekeerde verband werd niet gevonden.

Tot slot bleek er een significant verband te zijn tussen de tijd die jongeren op internet doorbrengen en de mate waarin ze een patroon van compulsief internetgedrag vertonen ($\beta = .11, p < .001$), waarbij compulsief internetgebruik voorafgaat aan een toename in het aantal uren internetgebruik van jongeren. Het omgekeerde verband (aantal uren internetgebruik gaat vooraf aan een toename in compulsief gedrag) bleek niet significant.

¹³ Deze analyses zijn uitgevoerd met behulp van cross-lagged panel analyses binnen M-Plus, waarbij de internetspecifieke opvoedingsvariabele, het aantal uren internetgebruik en compulsief internetgebruik in 2007 (T2) werden voorspeld vanuit deze zelfde variabelen in 2006 (T1).

¹⁴ Deze analyses zijn uitgevoerd met behulp van cross-lagged panel analyses binnen M-Plus, waarbij de internetspecifieke opvoedingsvariabele, het aantal uren internetgebruik en compulsief internetgebruik in 2007 (T2) werden voorspeld vanuit deze zelfde variabelen in 2006 (T1).

6.4 Conclusies

In dit hoofdstuk is nagegaan in hoeverre algemene en internetspecifieke opvoeding door ouders in verband staat met het aantal uren dat jongeren online zijn en met compulsief internetgebruik. Dit is zowel cross-sectioneel als longitudinaal onderzocht op basis van twee metingen, één in januari - februari 2006 en één precies een jaar later in 2007.

De resultaten laten een aantal patronen zien. Allereerst blijkt dat internetspecifieke opvoedingskenmerken een duidelijk verband laten zien met het aantal uren internetgebruik en met compulsief internetgebruik, terwijl algemene opvoedingskenmerken hier nauwelijks mee in verband staan. Een aantal internetspecifieke opvoedingskenmerken hangen duidelijk samen met het aantal uren internetgebruik en het compulsieve internetgebruik van jongeren. Het stellen van regels ten aanzien van de frequentie en duur van het internetgebruik van jongeren en het monitoren van het internetgebruik van jongeren, lijken een beschermend effect te hebben op het aantal uren dat jongeren online zijn. Daarnaast zijn er voorzichtige aanwijzingen dat regels ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik van jongeren ook een beschermende werking kunnen hebben (alleen cross-sectioneel aangetoond). Met betrekking tot compulsief internetgebruik lijkt het monitoren van het internetgebruik van jongeren en het voeren van kwalitatief goede gesprekken over internetgebruik een beschermende werking te hebben en compulsief internetgebruik te helpen voorkómen dan wel verminderen. Daarnaast zijn er voorzichtige aanwijzingen dat regels ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik bij zouden kunnen dragen aan het voorkómen van compulsief internetgebruik bij jongeren (alleen cross-sectioneel aangetoond).

Er is slechts één direct verband gevonden tussen algemene opvoedingskenmerken en compulsief internetgebruik. Naarmate vaders meer psychologische controle (manipulatie en onderdrukking) gebruiken als opvoedingsstijl, is de kans groter dat jongeren compulsief internetten. Omdat het om een cross-sectioneel verband gaat, is het echter ook denkbaar dat vaders meer psychologische controle gaan uitoefenen als ze merken dat hun kinderen compulsief internetten.

In lijn met het voorgaande, blijkt uit dit onderzoek dat het internetgebruik van jongeren inderdaad van invloed kan zijn op het opvoedingsgedrag van ouders. Zo blijkt dat ouders het internetgebruik van hun kinderen meer gaan monitoren naarmate jongeren meer tijd aan internetten besteden. Daarnaast blijkt dat ouders meer regels gaan stellen over de frequentie en duur van het internetgebruik van hun kinderen als er al sprake is van compulsief internetgebruik.

Een andere belangrijke bevinding is dat jongeren, als ze eenmaal compulsief internetgebruiker zijn, steeds meer gaan internetten. Dit resultaat wordt ondersteund door de bevinding dat de jongeren die in 2006 al compulsieve internetgebruiker waren in 2007 nog meer uren per week online zijn geweest, namelijk 34 uur per week ten opzichte van 30 uur per week in 2006.

Tot slot zijn er een aantal verbanden gevonden tussen algemene en internetspecifieke opvoedingskenmerken. Zo blijken moeders die goede en hechte relaties met hun kinderen onderhouden, meer

over internetgebruik te praten en ook kwalitatief betere gesprekken hierover te voeren. Moeders die in algemene zin meer strikte controle gebruiken en toezicht op hun kinderen houden, blijken meer regels te hanteren ten aanzien van de duur en frequentie, maar ook ten aanzien van de inhoud van het internetgebruik van hun kinderen. Daarnaast monitoren deze moeders het internetgebruik van hun kinderen veel intensiever. Tot slot hangen zowel psychologische controle door de moeder als door de vader positief samen met het stellen van regels ten aanzien van de duur en frequentie van het internetgebruik van hun kinderen.

6.5 Praktische implicaties

Dit onderzoek kan een belangrijke bijdrage leveren aan de preventie van compulsief internetgebruik onder jongeren. Alhoewel ouders de afgelopen jaren een ontwikkeling hebben doorgemaakt en zich meer bewust zijn geworden van de gevaren van internet en het belang van hun eigen opvoedkundige rol bij het voorkómen van problemen (zoals ook bleek uit de resultaten van Hoofdstuk 2), is het voor ouders nog steeds onduidelijk wat ze nou precies wel en niet moeten doen om excessen bij hun kinderen te voorkómen. De populariteit van opvoedkundige websites, zoals bijvoorbeeld www.ouders.nl en www.mijnkindonline.nl, zijn illustratief voor de behoefte van ouders aan informatie over hun internetspecifieke opvoeding.

Preventie van compulsief internetgebruik onder jongeren is van groot belang. Er zijn waarschijnlijk op dit moment ongeveer 24.000 – 32.000 jongeren die grote moeite hebben om hun internetgebruik onder controle te houden, die zich obsessief met het internet bezighouden en die internet gebruiken als manier om met problemen om te gaan. Het belang van preventie van compulsief internetgebruik onder jongeren wordt mede onderbouwd door eerdere IVO-resultaten die lieten zien dat compulsief internetgebruik bij jongeren een voorspeller is van een verslechtering van schoolprestaties en een toename van depressieve gevoelens (Van den Eijnden et al., 2007; R. J. J. M. Van den Eijnden & A. A. Vermulst, 2006). Ook vanuit het perspectief van jeugdzorg en jeugdbeleid zou er meer aandacht voor dit probleem dienen te zijn. De vroege adolescentie is immers een belangrijke ontwikkelingsfase die van grote invloed is op de verdere ontwikkeling van jongeren.

Referenties

- American Medical Association. (2006). **Warning Labels on Video Games** (No. Resolution: AMA 421 A-06): AMA.
- Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. **Journal of Youth and Adolescence**, **16**(5), 427-454.
- Bainbridge, W. (2007). The scientific research potential of virtual worlds. **Science**, **317**(5837), 472 - 476.
- Baldry, A., & Farrington, D. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. **Journal of Community and Applied Social Psychology**, **10**, 17-31.
- Baldry, A., & Farrington, D. (2005). Protective factors as moderators of risk factors in adolescence bullying. **Social Psychology of Education**, **8**, 263-284.
- Barber, B. (1992). Family, Personality, and Adolescent Problem Behaviors. **Journal of Marriage and the Family**, **54**(1), 69-79.
- Bender, H., Allen, J., McElhaney, K., Antonishak, J., Moore, C., O'Beirne, K., et al. (2007). Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence. **Development and Psychopathology**, **19**, 227-242.
- Beyers, W., & Goossens, L. (1999). Emotional autonomy, psychosocial adjustment and parenting: Interactions, moderating and mediating effects. **Journal of Adolescence**, **22**(6), 753-769.
- Blizzard Entertainment. (2007). Press release: World of Warcraft surpasses 9 million subscribers worldwide. Retrieved July 24, 2007, from <http://www.blizzard.co.uk/press/070724.shtml>
- Bolman, C., Dehue, F., & Völlink, T. (2006). **Persrapport Cyberpesten: Big deal?! : onderzoek in opdracht van GGD Zuid Limburg**. .
- Buist, K., Decović, M., Meeus, W., & Van Aken, M. (2004). Gehechtheid en internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. **Kind en Adolescent**, **25**, 132-149.
- ComScore. (2007). Worldwide Online Gaming Community Reaches 217 Million People. Retrieved 21 August, 2007, from <http://www.comscore.com/press/release.asp?press=1521>
- Council on Science and Public Health. (2007). **Emotional and Behavioral Effects, Including Addictive Potential, of Video Games** (No. CSAPH Report 12-A-07).
- Engels, R., Finkenauer, C., Meeus, W., & Dekovic, M. (2001). Parental Attachment and Adolescents' Emotional Adjustment: The Associations With Social Skills and Relational Competence. **Journal of Counseling Psychology**, **48**(4), 428-439.
- ESA. (2005). Sales & Genre Data. Retrieved 1 November, 2006, from http://www.theesa.com/facts/sales_genre_data.php
- Espelage, D., Bosworth, K., & Simon, T. (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. **Journal of Counseling and Development**, **78** (3), 326-333.
- Flouri, E., & Buchanan, A. (2003). The role of mother involvement and father involvement in adolescent bullying behavior. **Journal of Interpersonal Violence**, **18**(6), 634-644.
- GfK. (2006). Gamesmarkt weer in de lift. Retrieved 1 November, 2006, from <http://www.gfkenelux.nl/fbi/flexpage/flexpage.asp?id=4542>
- Glasgow, K., Dornbusch, S., Troyer, L., Steinberg, L., & Ritter, P. (1997). Parenting styles, adolescents' attributions, and educational outcomes in nine heterogeneous high schools. **Child Development**, **68**, 507-529.

- Griffiths, M., & Hunt, N. (1998). Dependence on computer games by adolescents. **Psychological Reports**, **82**(2), 475-480.
- Hirschi, T. (1969). **Causes of delinquency**. Berkeley: University of California Press.
- Ihlwan, M., & Jacobs, S. (2006). Online Gaming: Korea's Gotta Have It. Retrieved 1 september, 2006, from http://www.businessweek.com/magazine/content/06_37/b4000070.htm
- Kandel, D., & Davies, M. (1982). Epidemiology of depressive mood in adolescents: an empirical study. **Archives of General Psychiatry**, **39**(10), 1205-1212.
- Kandel, D., & Davies, M. (1986). Adult Sequelae of adolescent depressive symptoms. **Archives of General Psychiatry**, **43**(3), 255-262.
- Lemmens, J. (2006). **Gameverslaving. Probleemgebruik herkennen, begrijpen en overwinnen**. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Linden Labs. (2007). Second Life. Your World. Your imagination. Retrieved 22 August, 2007, from <http://www.secondlife.com/>
- Loeber, R., & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. **Annual Review of Psychology**, **48**, 371-410.
- Masten, A., & Coatsworth, J. (1995). Competence, resilience, and psychopathology. In D. Cicchetti and D. Cohen (Eds.), **Manual of Developmental Psychopathology**, **2**, 715-752.
- Masten, A., & Coatsworth, J. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. **American Psychologist**, **53**(205-220).
- Meerkerk, G. (2007). **Pwned by the internet, Explorative research into the causes and consequences of compulsive internet use**. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
- NRC.nl. (2007). Kamer wil verbod op kinderporno in Second Life. Retrieved 1 September, 2007, from http://www.nrc.nl/media/article636285.ece/Kamer_wil_verbod_op_kinderporno_in_Second_Life
- Nu.nl. (2007). Keith Bakker begint kliniek tegen gameverslaving. Retrieved 5 Juli, 2007, from http://www.nu.nl/news/1141885/55/Keith_Bakker_begint_kliniek_tegen_gameverslaving.html
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among school children: Some basic facts and effects of a school based intervention Program. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.), **The development and treatment of childhood aggression** (pp. 411-438). Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Orius. (2005). **Online pesten: geintje of kwetsend?**
- Rigby, K. (1994). Psychosocial functioning in families of Australian adolescent schoolchildren involved in bully/victim problems. **Journal of Family Therapy**, **16**, 173-187.
- Roelofs, J., Meesters, C., Ter Huurne, M., Bamelis, L., & Muris, P. (2006). On the links between attachment style, parental rearing behaviors, and internalizing and externalizing problems in non-clinical children. **Journal of Child and Family Studies**, **15**(3), 331-344.
- Rosenberg, M. (1989). **Society and the Adolescent Self-Image (revised edition ed.)**. Middletown: Wesleyan University Press.
- Russell, D., Peplau, L., & Cutrona, C. (1980). The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity evidence. **Journal of Personality and Social Psychology**, **39**(3), 472-480.
- Santrock, J. (2003). **Adolescence**. Dallas, FL: The McGraw-Hill Companies.
- Scholte, R. (2004). Stabiliteit in pesten en gepest worden: associaties met sociaal functioneren op de basisschool en middelbare school. **Pedagogiek**, **24**(2), 171-186.

- Seriosity, & IBM. (2007). **Virtual Worlds, Real Leaders: Online games put the future of business leadership on display** (No. IBM - GIO 2.0, 2007).
- Smith, & Jones. (2006). Website Smith & Jones, Gaming frame. Retrieved 1 November, 2006, from <http://www.smithandjones.nl/gaming.htm>
- Straus, M., & Fauchier, A. (2005). Preliminary manual for the dimensions of discipline inventory (DDI). Retrieved 16 Januar, 2007, from <http://pubpages.unh.edu/~mas2/DD01S3%20Manual.doc>
- TGDaily. (2007). Xbox Live user tally reaches seven million. Retrieved 23 August, 2007, from <http://www.tgdaily.com/content/view/33363/118/>
- Van den Eijnden, R., Meerkerk, G., Vermulst, A., Spijkerman, R., & Engels, R. (2007). Online communication, compulsive Internet use and psychosocial well-being among adolescents: a longitudinal study. **Developmental Psychology (in press)**.
- Van den Eijnden, R., & Vermulst, A. (2006). Online communicatie en het psychosociale welbevinden van jongeren. In J. De Haan & C. Van 't Hof (Eds.), **Jaarboek ICT en Samenleving**. Amsterdam: Boom.
- Van den Eijnden, R. J. J. M., & Vermulst, A. A. (2006). **Factsheet: Compulsief internetgebruik ('internetverslaving') bij jongeren: Wat zijn de gevolgen en wat kunnen ouders doen om het te voorkómen?** Rotterdam: IVO.
- Van der Vorst, H., Engels, R. C. M. E., Meeus, W., & Dekovic, M. (2006). The impact of alcohol-specific rules, parental norms about early drinking and parental alcohol use on adolescents' drinking behavior. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, **47**(12), 1299-1306.
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D., & Walrave, M. (2006). **Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen**. Brussel: viWTA.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A., De Winter, A., Verhulst, F., & Ormel, J. (2005). Pesten. Over daders, slachtoffers, dader/slachtoffers en niet-betrokken leerlingen. **Kind en Adolescent**, **26**(3), 305-137.
- Wikipedia. (2007). Online game (wikipedia entry). Retrieved 22 August, 2007, from http://en.wikipedia.org/wiki/Online_game
- Ybarra, M., & Mitchell, K. (2004). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, internet use and personal characteristics. **Journal of adolescents**, **27**, 319-336.

bijlagen

Vragenlijsten

Bijlage I

Vragenlijst Internet en welbevinden Jongeren 10 - 16 jaar

Januari 2007

Introductie

Dit onderzoek gaat over het internetgebruik van jongeren van 10 -16 jaar. Het doel van het onderzoek is om meer te weten te komen over wat jongeren doen op Internet. Ook willen we graag weten hoe jongeren zich over het algemeen voelen. Door dit onderzoek krijgen we meer inzicht in de mogelijke gevolgen van internetgebruik voor de gevoelens van jongeren.

Misschien heb je vorig jaar ook al aan dit onderzoek deelgenomen. Om die reden bevat deze vragenlijst een etiket met jouw naam er op. Dit is nodig omdat we jouw antwoorden van vorig jaar graag willen vergelijken met je antwoorden van dit jaar.

Alleen de onderzoekers zullen je antwoorden te zien krijgen en je antwoorden zullen alleen voor dit onderzoek gebruikt worden. Om er voor te zorgen dat niemand anders de antwoorden zal lezen, kun je de vragenlijst, als je deze helemaal hebt ingevuld, in een dichtgeplakte envelop bij de docent of onderwijzer(es) inleveren.

Algemene vragen

1. Ben je een jongen of een meisje?

☐ Jongen ☐ Meisje

2. Wat is je geboortedatum? (Dag-maand-jaar)

- -

3. Wat is jouw geboorteland? En wat is het geboorteland van je vader en moeder?

	Jezelf	Je vader	Je moeder
Nederland	☐	☐	☐
Suriname	☐	☐	☐
Nederlandse Antillen	☐	☐	☐
Aruba	☐	☐	☐
Turkije	☐	☐	☐
Marokko	☐	☐	☐
Indonesië / Nederlands Indië	☐	☐	☐

Anders, namelijk

4. Op wat voor een school zit je?

- ☐ Basisschool (groep 7 of 8)
- ☐ Brugklas VMBO
- ☐ Brugklas VMBO - HAVO
- ☐ Brugklas VMBO - HAVO - VWO
- ☐ Brugklas HAVO - VWO
- ☐ VMBO: niveau 1 basisopleiding
- ☐ VMBO: niveau 2 kaderopleiding

- ☐ VMBO: niveau 3 gemengde leerweg
- ☐ VMBO: niveau 4 theoretische leerweg
- ☐ HAVO
- ☐ VWO
- ☐ Atheneum
- ☐ Gymnasium
- ☐ Anders, namelijk.....

5. In welke klas of welk jaar zit je?

- ☐ Groep 7 (Basisschool)
- ☐ Groep 8 (Basisschool)
- ☐ Eerste klas Voortgezet Onderwijs
- ☐ Tweede klas Voortgezet Onderwijs
- ☐ Derde klas Voortgezet Onderwijs

6. Hoeveel kg weeg je ongeveer?

kg

7. Hoe groot ben je ongeveer?

1 meter en cm

De volgende vragen gaan over het gebruik van Internet

8. Gebruik je wel eens Internet?

- ☐ Nee (je kunt deze vragenlijst helaas niet invullen)
☐ Ja

9. Kun je thuis internetten?

- ☐ Nee → ga naar vraag 11
☐ Ja

10. Waar kun je thuis internetten? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk).

☐ In de woonkamer	☐ In een andere kamer
☐ In mijn eigen kamer	☐ Overal, via een draadloze internetverbinding
☐ In de keuken	☐ Overal, via mobiele telefoon

11. Op hoeveel dagen per week gebruik je Internet voor jezelf, dus niet voor school?

☐ Minder dan 1 dag per week	☐ 4 dagen per week
☐ 1 dag per week	☐ 5 dagen per week
☐ 2 dagen per week	☐ 6 dagen per week
☐ 3 dagen per week	☐ 7 dagen per week

12. Op een dag dat je Internet voor jezelf gebruikt, hoeveel tijd besteed je dan meestal aan internetten?

☐ Minder dan een half uur	☐ Ongeveer 4 uur
☐ Ongeveer een half uur	☐ Ongeveer 5 uur
☐ Ongeveer 1 uur	☐ Ongeveer 6 uur
☐ Ongeveer 2 uur	☐ Ongeveer 7 uur
☐ Ongeveer 3 uur	☐ 8 uur of meer

13. Hieronder staat een rijtje met dingen die je op het Internet kunt doen. Geef aan hoe vaak je die dingen doet.

	Nooit	1 dag per wk of minder	2 of 3 dagen per week	4 of 5 dagen per week	(Bijna) elke dag
MSN-en (chatten via MSN)	☐	☐	☐	☐	☐
E-mailen	☐	☐	☐	☐	☐
Naar informatie zoeken of surfen	☐	☐	☐	☐	☐
Chatten in chatroom met mensen die je niet (goed) kent	☐	☐	☐	☐	☐
Downloaden van muziek, films, foto's of programma's	☐	☐	☐	☐	☐
CU2, Sugababes, Superdudes, Hyves etc. (profiel site maken, bekijken of contact zoeken via profielsites)	☐	☐	☐	☐	☐
Spelen online games (b.v. Counter Strike, Doom, World of Warcraft, Final Fantasy, Legend of Zelda, of puzzle games) (het gaat hier dus niet om offline videogames!)	☐	☐	☐	☐	☐
Habbo hotel	☐	☐	☐	☐	☐
Weblog maken/ bezoeken, (b.v. MSN-spaces of web-log.nl)	☐	☐	☐	☐	☐
Iets anders, namelijk.....(invullen)	☐	☐	☐	☐	☐

14. Op een dag dat je via MSN contact hebt met anderen, hoeveel tijd besteed je dan meestal aan MSN-en?

☐ Ik MSN nooit	☐ Ongeveer 3 uur
☐ Minder dan een half uur	☐ Ongeveer 4 uur
☐ Ongeveer een half uur	☐ Ongeveer 5 uur
☐ Ongeveer 1 uur	☐ 6 uur of meer
☐ Ongeveer 2 uur	

15. Hieronder staan verschillende soorten computerspellen (games). Geef per soort aan hoe vaak je ze speelt.	Nooit	1 dag per wk of minder	2 of 3 dagen per week	4 of 5 dagen per week	(Bijna) elke dag
a. Spellen waarin je online met anderen samen speelt (Runescape, World of Warcraft, Counterstrike, Battlefield, Call of Duty, of andere online games)	☐	☐	☐	☐	☐
b. Kleine spelletjes op sites (Spele.nl, Voetbal Manager, Barafranca, Travian, of andere kleine online actie- of puzzelspelletjes)	☐	☐	☐	☐	☐
c. Offline spelletjes, dus zonder Internet (Sims 2, Grand Theft Auto, Fifa voetbal, Neverwinter Nights, Gran Turismo of andere spellen die je offline doet)	☐	☐	☐	☐	☐
d. Andere computerspellen, namelijk (invullen)	☐	☐	☐	☐	☐

16. Op een dag dat je met dit computerspel (of deze computerspellen) speelt, hoeveel tijd besteed je daar dan meestal aan?

	Speel ik niet	Korter dan 1 uur	Ongeveer 1 tot 2 u	Ongeveer 2 tot 4 u	Ongeveer 4 tot 6 u	Ongeveer 6 tot 8 u	Meer dan 8 uur
a. Spellen waarin je online met anderen speelt (b.v. Runescape)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Kleine spelletjes op sites (b.v. Spele.nl)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Offline spelletjes, dus zonder Internet (b.v. Sims 2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Andere computerspellen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over jouw ervaringen met internet

17. Kun je van de onderstaande ervaringen aangeven hoe vaak je deze hebt?

	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Zeer vaak
Hoe vaak vind je het moeilijk om met internetten te stoppen?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak ga je langer door met internetten, terwijl je je had voorgenomen om te stoppen?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak zeggen anderen (bijvoorbeeld ouders of vrienden) dat je minder zou moeten internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak ga je liever internetten dan dat je je tijd met anderen doorbrengt (bijvoorbeeld vrienden of ouders)?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak kom je te slaap te kort door het internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak ben je in gedachten aan het internetten, ook als je niet online bent?	☐	☐	☐	☐	☐

18.	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Zeer vaak
Hoe vaak verheug je je op de volgende keer dat je kunt internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak denk je dat je eigenlijk minder zou moeten internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak heb je geprobeerd om minder tijd aan internetten te besteden en is dat niet gelukt?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak voel je je rot wanneer je niet kunt internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak raffel je je huiswerk af om te kunnen internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak maak je je huiswerk niet omdat je wilt internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak ga je internetten omdat je je rot voelt?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak ga je internetten om een probleem te vergeten?	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over leuke en minder leuke ervaringen op internet!

19. Hoe vaak heb je het afgelopen jaar de volgende ervaringen gehad OP INTERNET?

	Nooit	1 keer per maand	2 á 3 keer per maand	± 1 keer per week	Vaker
Iemand 'flirtte' met je	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand gaf je een compliment	☐	☐	☐	☐	☐
Je had een heel open en eerlijk gesprek	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand steunde je	☐	☐	☐	☐	☐
Je werd verliefd op iemand	☐	☐	☐	☐	☐
Je kreeg verkering met iemand	☐	☐	☐	☐	☐
Je kreeg een nieuwe vriend of vriendin	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand beledigde je	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand was grof tegen je	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand viel je lastig	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand maakte je belachelijk	☐	☐	☐	☐	☐

19. vervolg	Nooit	1 keer per maand	2 á 3 keer per maand	± 1 keer per week	Vaker
Iemand negeerde je volkomen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand probeerde je te kwetsen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand pestte je	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand loog over wie hij/ zij was	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand bedreigde je	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand deed je een ongewenst seksueel voorstel	☐	☐	☐	☐	☐

20. Hoe vaak heb je het afgelopen jaar OP INTERNET het volgende zelf bij iemand gedaan?

	Nooit	1 keer per maand	2 á 3 keer per maand	± 1 keer per week	Vaker
Iemand beledigen	☐	☐	☐	☐	☐
Grof tegen iemand zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand lastig vallen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand belachelijk maken	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand volkomen negeren	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand proberen te kwetsen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand pesten	☐	☐	☐	☐	☐
Tegen iemand liegen over wie je bent	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand bedreigen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand een anonieme e-mail sturen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand uitschelden	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand laten schrikken	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand's foto ongevraagd op Internet zetten	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand met opzet een virus sturen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand's MSN of homepage hacken	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand MSN-bommen sturen	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over ervaringen in het ECHTE LEVEN

21. Hoe vaak heb je het afgelopen jaar de volgende ervaringen in het ECHTE LEVEN gehad?

	Nooit	1 keer per maand	2 á 3 keer per maand	± 1 keer per week	Vaker
Iemand beledigde je	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand was grof tegen je	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand viel je lastig	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand maakte je belachelijk	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand negeerde je volkomen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand probeerde je te kwetsen	☐	☐	☐	☐	☐
Iemand pestte je	☐	☐	☐	☐	☐

22. Heb je wel eens IN HET ECHT met iemand afgesproken die je via Internet had leren kennen?

- ☐ Nooit → Ga verder met vraag 25
- ☐ Met 1 persoon
- ☐ Met 2 à 3 personen
- ☐ Met 4 à 5 personen
- ☐ Met meer dan 5 personen

23. Wisten je ouders (of verzorgers) hiervan?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

24. Heb je wel eens IN HET ECHT met iemand afgesproken die op INTERNET HAD GELOGEN over wie hij/zij was?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

De volgende vragen gaan over je ouder(s) of verzorger(s)

25. Wat mag je wel en niet van je ouders (of verzorgers)?	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt soms wel/ soms niet	Klopt	Klopt helemaal
Ik mag zo vaak internetten als ik zelf wil.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mag zo lang internetten als ik zelf wil.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mag zelf weten wanneer ik Internet.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mag precies doen waar ik zin in heb op Internet.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mag zelf weten welke sites ik bezoek.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mag zelf weten met wie ik contact heb via Internet.	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn ouders zijn goed op de hoogte van wat ik doe op Internet	☐	☐	☐	☐	☐

26. Hoe vaak komt het voor dat je moeder of vader (of verzorger)	Nooit	Zelden	Soms	Best vaak	Heel vaak
.. zegt dat je niet mag internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
.. zegt dat je maar tot een bepaalde tijd mag internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
.. zegt dat je niet te lang mag internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
.. zegt dat je de computer uit moet zetten?	☐	☐	☐	☐	☐

27. Stel dat je op een weekenddag de HELE DAG ZOU INTERNETTEN, hoe zouden je ouders (of verzorgers) dan REAGEREN?	Zeker niet	Waarschijnlijk niet	Misschien	Waarschijnlijk wel	Zeker wel
Dat zouden ze goed vinden.	☐	☐	☐	☐	☐
Dat zouden ze verbieden.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zouden ze daar iets van zeggen.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zouden ze ingrijpen.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zou ik op mijn donder krijgen.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zouden ze mij mijn gang laten gaan.	☐	☐	☐	☐	☐

28.	Mijn ouders stellen geen regels	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt soms wel/ soms niet	Klopt	Klopt helemaal
Ik vind het goed dat mijn ouders regels stellen over mijn internetgebruik.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben het eens met de regels die mijn ouders stellen over mijn internetgebruik.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik hou me aan de regels die mijn ouders stellen over mijn internetgebruik.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn ouder(s) zijn strenger over mijn internetgebruik dan de ouders van vriend(in)en en klasgenoten.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

29.	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Heel vaak
Praat je wel eens met je ouders over wat je doet op Internet?	☐	☐	☐	☐	☐
Praat je wel eens met je ouders over hoe lang je Internet?	☐	☐	☐	☐	☐
Praat je wel eens met je ouders over met wie je contact hebt via Internet?	☐	☐	☐	☐	☐

30. Als ik met mijn ouders (verzorgers) over internetten of MSN-en praat dan	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt soms wel/ soms niet	Klopt	Klopt helemaal
.....voel ik me op mijn gemak	☐	☐	☐	☐	☐
.....voel ik me begrepen	☐	☐	☐	☐	☐
.....voel ik me serieus genomen	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over hoe je je over het algemeen voelt

31. Hoe vaak heb je de volgende gevoelens gehad in de laatste 12 maanden?	Nooit	Bijna nooit	Soms	Vaak	Altijd
Me te moe voelen om iets te doen	☐	☐	☐	☐	☐
Me ongelukkig, somber en neerslachtig voelen	☐	☐	☐	☐	☐
Moeite hebben om in slaap te vallen of te blijven slapen	☐	☐	☐	☐	☐
Weinig hoop voor de toekomst hebben	☐	☐	☐	☐	☐
Me nerveus en gespannen voelen	☐	☐	☐	☐	☐
Me te veel zorgen maken over de dingen	☐	☐	☐	☐	☐

32. Hieronder staan een aantal ervaringen. Hoe voel je je over het algemeen?	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt soms wel soms niet	Klopt wel	Klopt helemaal
Ik kan goed met anderen opschieten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me alleen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb geen echte vrienden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me buitengesloten door de anderen	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn mensen met wie ik kan praten	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn mensen die me echt begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben zo ongelukkig, omdat ik zo terug- getrokken ben	☐	☐	☐	☐	☐
Zelfs wanneer ik in gezelschap ben, voel ik me eenzaam	☐	☐	☐	☐	☐
Er zijn mensen die ik om hulp kan vragen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me sterk verbonden met mijn vrienden	☐	☐	☐	☐	☐

33. Kun je van de onderstaande ervaringen aangeven hoe sterk je deze hebt?	Helemaal niet	Bijna niet	Een beetje	Best wel	Heel erg
Ik voel me verlegen bij mensen die ik niet goed ken	☐	☐	☐	☐	☐
Ik word nerveus als ik met leeftijdgenoten praat die ik niet goed ken	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me nerveus als ik bij bepaalde mensen ben	☐	☐	☐	☐	☐
Ik word nerveus als ik nieuwe mensen ontmoet	☐	☐	☐	☐	☐
Ik praat alleen met mensen die ik goed ken	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak me zorgen als ik iets nieuws aan anderen moet presenteren	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het moeilijk om aan anderen te vragen om iets met me te gaan doen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben bang om anderen uit te nodigen om iets samen met me te gaan doen, omdat ze nee zouden kunnen zeggen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben stil als ik in een groep mensen ben	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me verlegen, zelfs als ik met leeftijds- genoten ben die ik goed ken	☐	☐	☐	☐	☐

34.	Past helemaal niet bij mij	Past eigenlijk niet bij mij	Past een beetje bij mij	Past goed bij mij
Over het geheel genomen ben ik tevreden over mezelf	☐	☐	☐	☐
Soms denk ik dat ik nergens goed voor ben	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat ik een aantal goede eigenschappen heb	☐	☐	☐	☐
Ik kan de dingen net zo goed als andere mensen	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat ik niet veel heb om trots op te zijn	☐	☐	☐	☐
Soms voel ik mij nutteloos	☐	☐	☐	☐
Ik wou dat ik wat meer respect voor mezelf had	☐	☐	☐	☐
Ik sta positief ten opzichte van mezelf	☐	☐	☐	☐
Ik voel me een mislukkeling	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat ik iemand ben die wat waard is, in ieder geval evenveel als anderen	☐	☐	☐	☐

35. Hoe gaat het op school?

☐ Heel erg slecht	☐ Ruim voldoende
☐ Slecht	☐ Goed
☐ Matig	☐ Heel erg goed
☐ Voldoende	

36. Hoe gaat het op school, als je jezelf vergelijkt met klasgenoten?

☐ Veel slechter	☐ Iets beter
☐ Slechter	☐ Beter
☐ Iets slechter	☐ Veel beter
☐ Even goed	

37. Hoe vaak komen de volgende situaties voor met je moeder (of stief-/pleegmoeder)? Als je geen moeder hebt, kun je deze vraag overslaan.	Nooit	Bijna nooit	Soms	Vaak	Bijna altijd	Altijd
Ook al heeft mijn moeder haar eigen zorgen, toch ga ik naar haar met mijn problemen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben boos op mijn moeder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertel mijn moeder over mijn problemen en zorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder helpt me om mezelf beter te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder accepteert mij zoals ik ben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder respecteert mijn gevoelens	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik ergens boos over ben, probeert mijn moeder dat te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg aandacht van mijn moeder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik word gemakkelijk boos op mijn moeder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn moeder weet dat ik ergens mee zit, vraagt ze dat aan mij	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik met mijn moeder over mijn problemen praat, dan voel ik me ongemakkelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

38. Hoe vaak komen de volgende situaties voor met je vader (of stief- of pleegvader)? Als je geen vader hebt, kun je deze vraag overslaan.	Nooit	Bijna nooit	Soms	Vaak	Bijna altijd	Altijd
Ook al heeft mijn vader zijn eigen zorgen, toch ga ik naar hem met mijn problemen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben boos op mijn vader	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertel mijn vader over mijn problemen en zorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader helpt me om mezelf beter te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader accepteert mij zoals ik ben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader respecteert mijn gevoelens	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik ergens boos over ben, probeert mijn vader dat te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg aandacht van mijn vader	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik word gemakkelijk boos op mijn vader	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn vader weet dat ik ergens mee zit, vraagt hij dat aan mij	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik met mijn vader over mijn problemen praat, dan voel ik me ongemakkelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over MSN-en

(als je geen MSN hebt, ga dan naar vraag 44)

39. Hoeveel verschillende personen heb je ongeveer in je MSN adressenboek staan?

Ongeveer personen

40. Met hoeveel verschillende personen heb je PER WEEK contact via MSN?

☐ Niemand	☐ 13 - 20 personen
☐ 1 - 3 personen	☐ 21 - 30 personen
☐ 4 - 6 personen	☐ 31 - 40 personen
☐ 7 - 12 personen	☐ 40 of meer personen

41. Hoeveel van deze personen waar je per week via MSN contact mee hebt, heb je leren kennen via Internet?

☐ Niemand	☐ 10 - 14 personen
☐ 1 - 2 personen	☐ 15 - 19 personen
☐ 3 - 5 personen	☐ 20 - 24 personen
☐ 6 - 9 personen	☐ 25 of meer personen

42. Hoeveel van deze personen waar je per week via MSN contact mee hebt, heb je nog nooit in het echt gezien?

☐ Niemand	☐ 10 - 14 personen
☐ 1 - 2 personen	☐ 15 - 19 personen
☐ 3 - 5 personen	☐ 20 - 24 personen
☐ 6 - 9 personen	☐ 25 of meer personen

43. Hoeveel van deze personen waar je per week via MSN contact mee hebt, zijn echte vrienden of vriendinnen van je?

☐ Niemand	☐ 7 - 8 personen
☐ 1 - 2 personen	☐ 9 - 11 personen
☐ 3 - 4 personen	☐ 12 - 14 personen
☐ 5 - 6 personen	☐ 15 of meer personen

De volgende vragen gaan over de manier waarop je je tijd besteedt

44. Hoeveel tijd besteed je op een gewone schooldag aan de volgende activiteiten?

	Geen tijd	Minder dan een half uur	Ongeveer een half uur	Ongeveer 1 uur	Ongeveer 2 uur	Ongeveer 3 uur	4 uur of meer
Huiswerk maken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Internetten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
T.V. kijken, DVD of video kijken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Contact met ouders, broers, zussen (niet via telefoon/ internet)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Videogames spelen (b.v. X-box, Playstation 2, Game Cube)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hobby, spelletjes, knutselen, muziek maken / luisteren, toneel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lezen (boek, tijdschrift, strip etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Niets doen, luieren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

45. Hoeveel tijd besteed je in een gewone week aan de volgende activiteiten?

	Geen tijd	Minder dan een half uur	Ongeveer een half uur	Ongeveer 1 uur	Ongeveer 2 uur	Ongeveer 3 uur	4 uur of meer
Sporten (b.v. gym, voetbal, tennis, hockey, basketbal, ballet, fitness, paardrijden)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wandelen of fietsen (ook van en naar school)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Actief buiten spelen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

46. Wat zou je in het onderstaande rijtje het SLECHTSTE kunnen missen?

- ☐ Mobiele telefoon ☐ Televisie ☐ Krant
☐ Internet ☐ Radio ☐ Tijdschrift

47. Hoeveel geld geef je ongeveer PER MAAND uit aan dingen die je via Internet koopt?

- ☐ Niets ☐ Tussen € 20 en € 40
☐ Minder dan € 5 ☐ Tussen € 40 en € 80
☐ Tussen € 5 en € 10 ☐ Tussen € 80 en € 160
☐ Tussen € 10 en € 20 ☐ Meer dan € 160

De volgende vragen gaan over Internet en school

48. Hoe vaak zit je op school op Internet?

- ☐ Bijna iedere dag ☐ Enkele keren per jaar
☐ Bijna iedere week ☐ Minder dan enkele keren per jaar
☐ Ongeveer 1 keer per maand ☐ Nooit

49. Wie let er op je wanneer je op school op Internet bent?

- ☐ Leraar of lerares (meester of juf) ☐ Dat verschilt
☐ Iemand anders ☐ Niemand

50. Hoe vaak krijg je op school een huiswerkopdracht waarvoor je thuis op Internet gaat?

- ☐ Bijna iedere dag ☐ Enkele keren per jaar
☐ Bijna iedere week ☐ Minder dan enkele keren per jaar
☐ Ongeveer 1 keer per maand ☐ Nooit

51. Wie let er meestal op je wanneer je thuis op Internet bent?

- ☐ Vader ☐ Iemand anders
☐ Moeder ☐ Dat verschilt
☐ Broer of zus ☐ Niemand

52. Hebben leraren (meesters, juffen) op jouw school in de gaten als leerlingen voor een werkstuk informatie van Internet kopiëren, en net doen alsof ze het zelf geschreven hebben?

- ☐ Nooit ☐ Meestal
☐ Zelden ☐ Altijd
☐ Soms ☐ Weet ik niet

53. Voor welke schoolactiviteiten heb je in de afgelopen maand thuis Internet gebruikt? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk).

- ☐ Samen met andere leerlingen aan een opdracht werken
☐ Informatie zoeken
☐ Via de mail een vraag stellen aan de leraar of lerares (meester of juf)
☐ Via de mail een vraag stellen aan iemand anders bijv. een expert
☐ Via de mail een huiswerkopdracht inleveren
☐ Contact met medeleerlingen over schooltaken
☐ Opzoeken wat het huiswerk is
☐ Oefentoets maken
☐ Kant en klare werkstukken opzoeken om te kopiëren
☐ Website bouwen en bijhouden
☐ Anders, namelijk.....
☐ Ik heb internet niet gebruikt voor schooltaken

De volgende vragen gaan over je moeder

(of over je stief-/pleegmoeder of verzorgster)

58. De volgende vragen gaan over je moeder. Kruis aan in hoeverre de zinnen voor jouw moeder kloppen. Als je geen (stief-pleeg)moeder of verzorgster hebt, kun je deze vraag overslaan.	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Soms niet, soms wel	Klopt wel	Klopt helemaal
Mijn moeder laat merken dat zij mij bewondert	☐	☐	☐	☐	☐
In de ogen van mijn moeder kan ik niets goed doen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder laat merken dat zij van me houdt	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder maakt me vaak belachelijk	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder steunt me bij wat ik doe	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder behandelt me ruw en/of agressief	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder legt uit hoe ik iets moet doen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder zegt nooit wat zij voelt	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder maakt me duidelijk waarom iets fout is/niet mag	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder vertelt dingen die niet waar zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder praat met me over wat mij bezighoudt	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder legt niet uit waarom zij wil dat ik dingen doe	☐	☐	☐	☐	☐

59. Ook als je nog niet uitgaat, probeer de volgende vragen dan in te vullen alsof je wel uitgaat.	Nooit	Een enkele keer	Soms	Vaak	Altijd
Voordat jij weggaat van huis op een zaterdagavond, wil je moeder dan weten met wie en/of waar jij bent?	☐	☐	☐	☐	☐
Heb jij van je moeder toestemming nodig om door de week een avond weg te zijn?	☐	☐	☐	☐	☐
Heb jij van je moeder toestemming nodig om een zaterdagavond samen met vrienden/vriendinnen door te brengen?	☐	☐	☐	☐	☐
Als jij 's avonds weggaat, moet jij dan daarna aan je moeder uitleggen met wie en/of waar jij bent geweest?	☐	☐	☐	☐	☐
Voordat jij weggaat van huis op een doordeweekse dag, wil je moeder dan weten met wie en/of waar jij bent?	☐	☐	☐	☐	☐

60.	Helemaal niet waar	Niet waar	Niet waar, niet onwaar	Waar	Helemaal waar
Mijn moeder gedraagt zich koel en onvriendelijk als ik iets doe wat zij niet graag heeft	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik een slecht resultaat haal op school, zorgt mijn moeder ervoor dat ik me schuldig voel	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder geeft aan dat ik geen ruzie mag maken met volwassenen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder zegt dat ik bij meningsverschillen beter toe kan geven dan andere mensen kwaad te maken	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik een slecht resultaat haal op school, maakt mijn moeder mij het leven zuur	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder wil niets meer samen met mij doen, als ik iets doe wat zij niet graag heeft	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder zegt dat haar ideeën correct zijn en dat ik ze niet ter discussie mag stellen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder reageert op mijn argumenten door iets te zeggen als: "Je zult wel beter weten als je volwassen bent".	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over je vader

(of over je stief-/pleegvader of verzorger)

61. De volgende vragen gaan over je vader. Kruis aan in hoeverre de zinnen voor jouw vader kloppen. Als je geen (stief-/pleeg)vader of verzorger hebt, kun je deze vraag overslaan.	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Soms niet, soms wel	Klopt wel	Klopt helemaal
Mijn vader laat merken dat hij mij bewondert	☐	☐	☐	☐	☐
In de ogen van mijn vader kan ik niets goed doen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader laat merken dat hij van me houdt	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader maakt me vaak belachelijk	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader steunt me bij wat ik doe	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader behandelt me ruw en/of agressief	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader legt uit hoe ik iets moet doen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader zegt nooit wat hij voelt	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader maakt me duidelijk waarom iets fout is/niet mag	☐	☐	☐	☐	☐

61. Vervolg	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Soms niet, soms wel	Klopt wel	Klopt helemaal
Mijn vader vertelt dingen die niet waar zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader praat met me over wat mij bezighoudt	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader legt niet uit waarom hij wil dat ik dingen doe	☐	☐	☐	☐	☐

62. Ook als je nog niet uitgaat, probeer de volgende vragen dan in te vullen alsof je wel uitgaat.	Nooit	Een enkele keer	Soms	Vaak	Altijd
Voordat jij weggaat van huis op een zaterdagavond, wil je vader dan weten met wie en/of waar jij bent?	☐	☐	☐	☐	☐
Heb jij van je vader toestemming nodig om door de week een avond weg te zijn?	☐	☐	☐	☐	☐
Heb jij van je vader toestemming nodig om een zaterdagavond samen met vrienden/vriendinnen door te brengen?	☐	☐	☐	☐	☐
Als jij 's avonds weggaat, moet jij dan daarna aan je vader uitleggen met wie en/of waar jij bent geweest?	☐	☐	☐	☐	☐
Voordat jij weggaat van huis op een doordeweekse dag, wil je vader dan weten met wie en/of waar jij bent?	☐	☐	☐	☐	☐

63.	Helemaal niet waar	Niet waar	Niet waar, niet onwaar	Waar	Helemaal waar
Mijn vader gedraagt zich koel en onvriendelijk als ik iets doe wat hij niet graag heeft	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik een slecht resultaat haal op school, zorgt mijn vader ervoor dat ik me schuldig voel	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader geeft aan dat ik geen ruzie mag maken met volwassenen.	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader zegt dat ik bij meningsverschillen beter toe kan geven dan andere mensen kwaad te maken	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik een slecht resultaat haal op school, maakt mijn vader mij het leven zuur	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader wil niets meer samen met mij doen, als ik iets doe wat hij niet graag heeft	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader zegt dat zijn ideeën correct zijn en dat ik ze niet ter discussie mag stellen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader reageert op mijn argumenten door iets te zeggen als: "Je zult wel beter weten als je volwassen bent".	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over medicijngebruik terwijl je niet ziek bent

Sommige jongeren gebruiken wel eens een medicijn of geneesmiddel terwijl ze niet ziek zijn, bijvoorbeeld Ritalin of Vicodin. Ze zijn gezond maar nemen een medicijn omdat ze zich dan beter kunnen concentreren of omdat ze zich dan prettig voelen.

64. Heb jij in het afgelopen jaar wel eens een medicijn gebruikt alleen voor de lol of voor de effecten ervan (dus niet vanwege een ziekte)?
- ☐ Nee → Je kunt de volgende vraag overslaan
 - ☐ Ja
65. Welk medicijn heb je in het afgelopen jaar gebruikt terwijl je niet ziek was, dus alleen voor de lol of voor het effect? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk).
- ☐ Ritalin (terwijl je geen ADHD hebt)
 - ☐ Vicodin (terwijl je geen pijn hebt)
 - ☐ OxyContin (terwijl je geen pijn hebt)
 - ☐ Zolof (terwijl je niet depressief bent)
 - ☐ Atropinol (terwijl je niet depressief bent)
 - ☐ Xanax (terwijl je niet angstig bent)
 - ☐ Inderal of Propranolol (Beta-blokkers, terwijl je geen hartklachten hebt)
 - ☐ Iets anders, namelijk.....

Hartelijk bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

Bijlage II

Vragenlijst voor Ouders Onderzoek “Internet en Jongeren”

Januari 2007

Aan de ouders van:

Naam leerling

Introductie

Dit onderzoek gaat over het internetgebruik van jongeren van 10 -16 jaar. Het doel van dit onderzoek is meer inzicht te krijgen in hoe ouders omgaan met het internetgebruik van hun kinderen. Met dit onderzoek willen we meer informatie krijgen over de relatie tussen opvoeding en internetgerelateerde problemen bij jongeren, zodat we ouders kunnen adviseren over de manier waarop ze problemen die met internetgebruik samenhangen bij hun kinderen kunnen helpen vóórkomen.

Deze vragenlijst bevat een etiket met daarop de naam van uw kind. Dit is noodzakelijk omdat we uw antwoorden willen koppelen aan de gegevens van uw kind.

De informatie die wij verkrijgen zal enkel voor dit onderzoek gebruikt worden. De gegevens zullen uiterst vertrouwelijk behandeld worden; alleen de onderzoekers zullen inzage hebben in de gegevens.

Algemene vragen

1. Wat is uw geslacht?

- ☐ Man ☐ Vrouw

2. Wat is uw geboortjaar?

--	--	--	--

3. Wat is uw relatie met het kind waarvoor u deze vragenlijst hebt ontvangen?

- ☐ Ik ben de vader
☐ Ik ben de moeder
☐ Ik ben de stiefouder
☐ Ik ben de voogd
☐ Ik ben de pleegouder
☐ Anders, namelijk.....

4. Woont het kind waarvoor u deze vragenlijst hebt ontvangen bij u in huis?

- ☐ Ja, altijd
☐ Ja, het kind slaapt 4 tot 6 nachten per week bij mij in huis
☐ Ja, het kind slaapt 2 of 3 nachten per week bij mij in huis
☐ Ja, het kind slaapt 1 nacht per week of minder bij mij in huis
☐ Nee

5. Wat is uw burgerlijke staat?

- ☐ Gehuwd
☐ Samenwonend
☐ Alleenstaand ongehuwd
☐ Alleenstaand gescheiden
☐ Alleenstaand weduwe/weduwnaar
☐ Anders, namelijk.....

6. Uit hoeveel volwassenen en hoeveel kinderen (onder 21 jaar) bestaat uw huishouden, u zelf meegerekend?

		volwassenen
--	--	-------------

		kinderen (onder 21 jaar)
--	--	--------------------------

7. Wat is de hoogste opleiding die u heeft voltooid?
- ☐ Basisonderwijs
 - ☐ Voorbereidend beroepsonderwijs (LBO, LTS, huishoudschool)
 - ☐ MAVO (MULO)
 - ☐ HAVO / VWO (MMS / HBS)
 - ☐ Middelbaar beroepsonderwijs (MBO / MEAO)
 - ☐ Hoger beroepsonderwijs (HBO / HEAO)
 - ☐ Wetenschappelijk onderwijs (universiteit)
8. Welke omschrijving(en) zijn op dit moment op u van toepassing? (Meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Ik heb betaald werk
 - ☐ Ik ben huisvrouw/huisman
 - ☐ Ik ben vrijwilliger
 - ☐ Ik ben scholier of student
 - ☐ Ik ben gepensioneerd
 - ☐ Ik ben werkloos/werkzoekend/met wachtgeld
 - ☐ Ik ben (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt/invalide
 - ☐ Ik heb een bijstandsuitkering
 - ☐ Anders, namelijk.....

De volgende vragen gaan over uw internetgebruik

9. Gebruik u wel eens Internet?
- ☐ Nee
 - ☐ Ja
10. Heeft u thuis Internet?
- ☐ Nee → ga naar vraag 27
 - ☐ Ja
11. Waar kunt u thuis internetten? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk).
- ☐ In de woonkamer
 - ☐ In mijn slaapkamer
 - ☐ In de keuken
 - ☐ In een andere kamer
 - ☐ Overal, via een draadloze internetverbinding
 - ☐ Overal, via mobiele telefoon
12. Op hoeveel dagen per week gebruik u Internet voor uzelf (dus niet voor werk of opleiding)?
- ☐ Minder dan 1 dag per week
 - ☐ 1 dag per week
 - ☐ 2 dagen per week
 - ☐ 3 dagen per week
 - ☐ 4 dagen per week
 - ☐ 5 dagen per week
 - ☐ 6 dagen per week
 - ☐ 7 dagen per week

13. Op een dag dat u Internet voor uzelf gebruikt, hoeveel tijd besteedt u dan meestal aan internetten?

- ☐ Minder dan een half uur ☐ Ongeveer 4 uur
☐ Ongeveer een half uur ☐ Ongeveer 5 uur
☐ Ongeveer 1 uur ☐ Ongeveer 6 uur
☐ Ongeveer 2 uur ☐ Ongeveer 7 uur
☐ Ongeveer 3 uur ☐ 8 uur of meer

14. Hoe handig bent u met Internet?

- ☐ Heel onhandig ☐ Redelijk handig
☐ Vrij onhandig ☐ Heel handig
☐ Niet handig, niet onhandig

15. Hoe handig bent u met Internet, als u uzelf met andere volwassenen vergelijkt?

- ☐ Veel onhandiger ☐ Iets handiger
☐ Iets onhandiger ☐ Veel handiger
☐ Even handig

16. Hieronder staat een rijtje met dingen die u op het Internet kunt doen.

Geef aan hoe vaak u die dingen doet.

	Nooit	1 dag per wk of minder	2 of 3 dagen per week	4 of 5 dagen per week	(bijna) elke dag
Naar informatie zoeken of surfen	☐	☐	☐	☐	☐
E-mailen	☐	☐	☐	☐	☐
MSN-en (chatten via MSN)	☐	☐	☐	☐	☐
Chatten in chatroom met mensen die u nog niet (goed) kent	☐	☐	☐	☐	☐
Downloaden van muziek, films, foto's of programma's	☐	☐	☐	☐	☐
Zoeken op koop- of veilingssites (b.v. Marktplaats, Funda, Bol.com)	☐	☐	☐	☐	☐
Spelen online games (b.v. Counter Strike, World of War- craft, Final Fantasy, Legend of Zelda, of puzzle games)	☐	☐	☐	☐	☐
Second Life	☐	☐	☐	☐	☐
Weblog maken, bijhouden of bezoeken	☐	☐	☐	☐	☐
Discussieforum volgen	☐	☐	☐	☐	☐
Profielsites (b.v. Hyves) of datingsites bezoeken	☐	☐	☐	☐	☐
Iets anders, namelijk.....(invullen)	☐	☐	☐	☐	☐

17. Kunt u van de onderstaande ervaringen aangeven hoe vaak u deze heeft?

	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Zeer vaak
Hoe vaak vindt u het moeilijk om met internetten te stoppen?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak gaat u langer door met internetten, terwijl u zich had voorgenomen om te stoppen?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak zeggen anderen (bijvoorbeeld partner, kinderen, vrienden) dat u minder zou moeten internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak gaat u liever internetten dan dat u uw tijd met anderen doorbrengt (bijvoorbeeld partner of vrienden)?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak komt u slaap te kort door het internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak bent u in gedachten aan het internetten, terwijl u niet online bent?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak verheugt u zich op de volgende keer dat u kunt internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak denkt u dat u eigenlijk minder zou moeten internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak hebt u geprobeerd om minder tijd aan internetten te besteden en is dat niet gelukt?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak raffelt u uw werk af om te kunnen internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak komt u uw dagelijkse verplichtingen (werk, gezin, huishouden) niet na omdat u liever gaat internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak gaat u internetten omdat u zich somber voelt?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak gebruikt u internet om zorgen of negatieve gevoelens te vergeten?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe vaak voelt u zich rusteloos, gehumeurd, depressief of geïrriteerd wanneer u niet kunt internetten?	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over het internetgebruik van uw kind

(het kind voor wie u deze vragenlijst heeft ontvangen)

18. Op hoeveel dagen per week gebruikt uw kind thuis Internet voor zichzelf, dus niet voor school?

☐ Minder dan 1 dag per week	☐ 4 dagen per week
☐ 1 dag per week	☐ 5 dagen per week
☐ 2 dagen per week	☐ 6 dagen per week
☐ 3 dagen per week	☐ 7 dagen per week

19. Op een dag dat uw kind thuis Internet gebruikt voor zichzelf, hoeveel tijd besteedt hij of zij dan meestal aan internetten?

☐ Minder dan een half uur	☐ Ongeveer 4 uur
☐ Ongeveer een half uur	☐ Ongeveer 5 uur
☐ Ongeveer 1 uur	☐ Ongeveer 6 uur
☐ Ongeveer 2 uur	☐ Ongeveer 7 uur
☐ Ongeveer 3 uur	☐ 8 uur of meer

De volgende vragen gaan over de manier waarop u omgaat met het internetgebruik van uw kind

20. Wat mag uw kind wel en niet?	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt soms wel/ soms niet	Klopt	Klopt helemaal
Mijn kind mag zo vaak internetten als hij/zij zelf wil.	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind mag zo lang internetten als hij/ zij zelf wil.	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind mag zelf weten wanneer hij/ zij Internet.	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind mag precies doen waar hij/ zij zin in heeft op Internet.	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind mag zelf weten welke sites hij/ zij bezoekt.	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind mag zelf weten met wie hij/ zij contact heeft via Internet.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben goed op de hoogte van wat mijn kind doet op Internet	☐	☐	☐	☐	☐

21. Hoe vaak komt het voor dat u tegen uw kind zegt	Nooit	Zelden	Soms	Best vaak	Heel vaak
.. dat hij/ zij niet mag internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
.. dat hij/ zij maar tot een bepaalde tijd mag internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
.. dat hij/ zij niet te lang mag internetten?	☐	☐	☐	☐	☐
.. dat hij/ zij de computer uit moet zetten?	☐	☐	☐	☐	☐

22. Stel dat uw kind op een weekenddag de HELE DAG ZOU INTERNETTEN, hoe zou u dan REAGEREN?	Zeker niet	Waarschijnlijk niet	Misschien	Waarschijnlijk wel	Zeker wel
Dat zou ik goed vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Dat zou ik verbieden.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zou ik daar iets van zeggen.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zou ik ingrijpen.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zou ik mijn kind op zijn/ haar donder geven.	☐	☐	☐	☐	☐
Dan zou ik mijn kind zijn/ haar gang laten gaan.	☐	☐	☐	☐	☐

23.	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Heel vaak
Praat u wel eens met uw kind over wat hij/ zij doet op Internet?	☐	☐	☐	☐	☐
Praat u wel eens met uw kind over hoe lang hij/ zij Internet?	☐	☐	☐	☐	☐
Praat u wel eens met uw kind over met wie hij/ zij contact heeft via Internet?	☐	☐	☐	☐	☐

24. Als ik met mijn kind over internetten of MSN-en praat dan	Helemaal niet	Niet echt	Een beetje	Redelijk	Heel goed
.....voel ik me op mijn gemak	☐	☐	☐	☐	☐
.....voel ik me begrepen	☐	☐	☐	☐	☐
.....voel ik me serieus genomen	☐	☐	☐	☐	☐

26. In hoeverre is het volgende op u van toepassing?	Klopt helemaal niet	Klopt niet	soms niet, soms wel	Klopt wel	klopt helemaal
Voelt u zich onzeker over hoe u met het internetgebruik van uw kind om moet gaan?	☐	☐	☐	☐	☐
Bespreekt u wel eens met anderen hoe u met het internetgebruik van uw kind om moet gaan?	☐	☐	☐	☐	☐
Hebt u behoefte aan informatie over hoe u met het internetgebruik van uw kind om moet gaan?	☐	☐	☐	☐	☐
Wordt u onzeker van de manier waarop andere ouders met het internetgebruik van hun kinderen omgaan?	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over hoe u en uw kind met elkaar omgaan

27.	Nooit	Bijna nooit	Soms	Vaak	Bijna altijd	Altijd
Ook al heb ik mijn eigen zorgen, toch valt mijn kind mij lastig met zijn/haar problemen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind is boos op mij	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind vertelt mij over zijn/haar problemen en zorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik help mijn kind om zichzelf beter te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik accepteer mijn kind zoals hij/zij is.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik respecteer de gevoelens van mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn kind ergens boos over is, probeer ik dat te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind krijgt aandacht van mij	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind wordt makkelijk boos op mij	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik weet dat mijn kind ergens mee zit, dan vraag ik dat aan hem/haar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn kind over zijn/haar problemen praat met mij, dan voelt mijn kind zich beschaamd of stom	☐	☐	☐	☐	☐	☐

28.	Klopt helemaal niet	Klopt niet	soms niet, soms wel	Klopt wel	klopt helemaal
Ik laat merken dat ik mijn kind bewonder	☐	☐	☐	☐	☐
In mijn ogen kan mijn kind niets goed doen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik laat merken dat ik van mijn kind hou	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak mijn kind vaak belachelijk	☐	☐	☐	☐	☐
Ik steun mijn kind bij wat hij/zij doet	☐	☐	☐	☐	☐
Ik behandel mijn kind ruw en/of agressief	☐	☐	☐	☐	☐
Ik leg uit hoe mijn kind iets moet doen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zeg nooit wat ik voel	☐	☐	☐	☐	☐
Ik maak mijn kind duidelijk waarom iets fout is/niet mag	☐	☐	☐	☐	☐

28. vervolg	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Soms niet, soms wel	Klopt wel	Klopt helemaal
Ik vertel dingen die niet waar zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Ik praat met mijn kind over wat hem/haar bezighoudt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik leg niet uit waarom ik wil dat mijn kind dingen doet	☐	☐	☐	☐	☐

29. Als uw kind nog niet uitgaat, probeer de volgende vragen dan in te vullen alsof hij/zij wel uitgaat.	Nooit	Een enkele keer	Soms	Vaak	Altijd
Voordat uw kind weggaat van huis op een zaterdagavond, wilt u dan weten met wie en/ of waar uw kind is?	☐	☐	☐	☐	☐
Heeft uw kind uw toestemming nodig om doordeweeks een avond weg te zijn?	☐	☐	☐	☐	☐
Heeft uw kind uw toestemming nodig om op een zaterdagavond samen met vrienden door te brengen?	☐	☐	☐	☐	☐
Als uw kind 's avonds weggaat, moet hij/zij dan daarna aan u uitleggen met wie en/of waar hij/zij is geweest?	☐	☐	☐	☐	☐
Voordat uw kind weggaat van huis op een doordeweekse dag, wilt u dan weten met wie en/of waar uw kind is?	☐	☐	☐	☐	☐

30.	Helemaal niet waar	Niet waar	Niet waar, niet onwaar	Waar	Helemaal waar
Ik gedraag mij koel en onvriendelijk als mijn kind iets doet wat ik niet graag heb	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn kind een slecht resultaat haalt op school, zorg ik ervoor dat hij/zij zich schuldig voelt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik geef aan dat mijn kind geen ruzie mag maken met volwassenen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zeg dat mijn kind bij meningsverschillen beter toe kan geven dan andere mensen kwaad te maken	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn kind een slecht resultaat haalt op school, maak ik hem/haar het leven zuur	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil niets meer samen met mijn kind doen, als hij/zij iets doet wat ik niet graag heb	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zeg dat mijn ideeën correct zijn en dat mijn kind ze niet ter discussie mag stellen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik reageer op de argumenten van mijn kind door iets te zeggen als: "Je zult wel beter weten als je volwassen bent"	☐	☐	☐	☐	☐

31. De volgende stellingen gaan over de wijze waarop u misdragingen en ongewenst gedrag van uw kind corrigeert. Geef aan in welke mate de volgende stellingen voor u van toepassing zijn.	Nooit	Bijna nooit	Soms	Vaak	Bijna altijd	Altijd
Ik leg mijn kind uit wat de regels zijn om te voorkomen dat hij/zij zich opnieuw misdraagt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik geef mijn kind een pak slaag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik schud mijn kind door elkaar of grijp mijn kind vast om zijn/haar aandacht te krijgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik schreeuw of gil tegen mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik laat mijn kind zien wat de juiste manier van doen is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik straf mijn kind door hem/haar te verbieden om uit te gaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik straf mijn kind door hem/haar minder zakgeld te geven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik leg mijn kind uit wat de gevolgen van zijn/haar misdragingen kunnen zijn voor anderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over Internet en School

(als u thuis geen internet hebt, dan bent u nu klaar met het invullen van de vragenlijst)

35. Hoe vaak kijkt u mee wat uw kind doet op internet?

- ☐ Bijna iedere dag ☐ Enkele keren per jaar
☐ Bijna iedere week ☐ Minder dan enkele keren per jaar
☐ Ongeveer 1 keer per maand ☐ Nooit

36. Hoe vaak maakt uw kind bij het maken van huiswerk thuis gebruik van internet?

- ☐ Bijna iedere dag ☐ Enkele keren per jaar
☐ Bijna iedere week ☐ Minder dan enkele keren per jaar
☐ Ongeveer 1 keer per maand ☐ Nooit

37. Hoe vaak bezoekt u de website van Kennisnet?

- ☐ Bijna iedere dag ☐ Enkele keren per jaar
☐ Bijna iedere week ☐ Minder dan enkele keren per jaar
☐ Ongeveer 1 keer per maand ☐ Nooit

38. In hoeverre bent u het met de volgende uitspraken eens of oneens?	Helemaal oneens	Oneens	Niet eens/ Niet oneens	Eens	Helemaal eens
Ik weet wat mijn kind op internet doet	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind krijgt op school goede tips voor het zoeken van informatie op internet	☐	☐	☐	☐	☐
Door internet haalt mijn kind betere schoolprestaties	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind leert thuis meer van internet dan uit schoolboeken?	☐	☐	☐	☐	☐
Veel schoolboeken die mijn kind gebruikt, zijn door internet te vervangen	☐	☐	☐	☐	☐
Veilig leren omgaan met internet is vooral een taak van de school	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou graag via internet toegang willen krijgen tot de schoolvorderingen van mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐
School kan de communicatie met ouders verbeteren door meer informatie beschikbaar te stellen via e-mail en de schoolwebsite	☐	☐	☐	☐	☐
Elke klas op school zou uitgerust moeten zijn met internet	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind is zich goed bewust van de risico's die internet me zich mee kan brengen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik weet hoe ik mijn kind moet begeleiden bij het gebruik van internet	☐	☐	☐	☐	☐
Internet biedt mijn kind meer kansen dan bedreigingen	☐	☐	☐	☐	☐
De school van mijn kind zou meer moeten investeren in het gebruik van internet voor leren	☐	☐	☐	☐	☐
Ik stel grenzen aan de hoeveelheid tijd die mijn kind op internet mag zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Ik weet wat ik moet doen als mijn kind op internet gepest wordt	☐	☐	☐	☐	☐

39. Kruis aan wat u kunt op Internet (zonder hulp van anderen)? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk).

☐ Ik kan surfen op internet	☐ Ik kan chatten op een chatsite
☐ Ik kan gebruikmaken van een zoekmachine (b.v. Google)	☐ Ik kan cammen (een webcam gebruiken)
☐ Ik kan een bestand van internet downloaden	☐ Ik kan webloggen (bloggen)
☐ Ik kan MSN-en	☐ Ik kan een eigen homepage of profielsite maken

Hartelijk bedankt voor uw tijd en moeite!

IVO

Heemraadssingel 194

3021 DM Rotterdam

T 010 425 33 66

F 010 276 39 88

Secretariaat@ivo.nl

www.ivo.nl